MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

AISTĖ JUNGAITYTĖ
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS PROGRAMA

KALTINIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas-
Docentas dr. Egidijus Losis

Vilnius, 2017

TURINYS

ĮVADAS.....3
1. KALTINIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESE.....8
1.1. Kaltinimo samprata ir esmė.....8
1.2. Kaltinimui keliami reikalavimai.....11
1.3. Kaltinimo funkcijos.....16
1.4. Baudžiamojo proceso principai kaltinimo institute.....19
1.4.1 Asmens teisė į gynybą.....19
1.4.2 Rungimosi principo santykis su proceso šalių lygybės principu.....21
2. KALTINIMO FORMOS.....23
2.1. Valstybinis (viešas) kaltinimas..... 23
2.1.1 Prokuroras kaip valstybės kaltintojas.....31
2.1.2 Aplinkybės lemiančios perėjimą iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą.....34
2.1.3 Kaltinimo ribos bei kaltinimo keitimo galimybės.....37
2.2. Privačiai viešas kaltinimas.....46
2.3 Privatus kaltinimas.....50
2.3.1. Privatus kaltintojas baudžiamajame procese.....57
2.3.2 Aplinkybės lemiančios perėjimą iš privataus kaltinimo į valstybinį kaltinimą.....59
IŠVADOS.....63
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....65
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA.....75
ABSTRACT IN ENGLISH.....76
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....77
SUMMARY IN ENGLISH 79
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....81

ĮVADAS

Baudžiamojo proceso paskirtis teisinėje valstybėje- pirmiausia, tai asmens teisių ir laisvių bei visuomenės interesų apsauga, atskleidžiant nusikalstamas veikas bei tinkamai pritaikant įstatymą, kad asmuo įvykdęs nusikalstamą veiką būtų teisingai nubaustas, o nekaltas asmuo nebūtų nubaustas. Norint atskleisti nusikalstamą veiką padariusius asmenis bei jiems pateikti kaltinimą tai yra pagrįstą teigimą, kad konkretus asmuo galėjo įvykdyti baudžiamojo įstatymo uždraustą pavojingą veiką, valstybė įgyvendina per ikiteisminio tyrimo pareigūnus ir prokurorus. Tam, kad būtų įgyvendinamas teisingumas, vienas iš proceso subjektų, tai yra prokuroras privalo palaikyti kaltinimą, prieš kaltus asmenis, kurie padarė teisei priešingą veiką. Valstybinio kaltinimo sąvoka yra apibrėžta Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (toliau ir BPK) 42 straipsnyje, kuriame sakoma „prokuroro veikla, kuria įrodinėjama, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo yra kaltas“[1]. Taigi, kaltinimo funkcija, kurios metu įrodinėjama, jog asmuo yra kaltas nusikalstamos veikos padarymu bei įvykdymu yra suteikta išimtinai prokurorui. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau ir Konstitucija) 118 straipsnis numato, jog „ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras“[2]. Kaltinimo funkcija valstybiniame kaltinime yra pavedama valstybės deleguotam pareigūnui-prokurorui, tačiau įstatymas išskiria ir kitas kaltinimo formas, tai privatus kaltinimas, kuriame kaltinimą palaiko privatus kaltintojas. Privačiai- viešo kaltinimo bylose ikiteisminis tyrimas pradedamas esant nukentėjusiojo asmens skundui ar jo teisėto atstovo pareiškimui, taip pat pagal prokuroro reikalavimą, šioje kaltinimo formoje kaltinimą palaiko prokuroras. Šiame darbe pagrindinis dėmesys bus skiriamas šioms baudžiamojo proceso kaltinimo formos, tai valstybinis kaltinimas ir privatus kaltinimas, siekiant atskleisti jų problematiką.

Nukentėjusysis siekiantis, kad jo teisės būtų apgintos turi galimybę kreiptis su skundu dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, tokiu pagrindu jis inicijuoja baudžiamąjį procesą privačiai- viešo kaltinimo forma. Privačiai- viešo kaltinimo forma išsiskirianti iš kitų baudžiamojo proceso formų yra tuo, kad nukentėjusysis turi savarankišką statusą baudžiamajame procese, bet pagrindinis kaltintojas tokiose bylose būna prokuroras. Privataus kaltinimo institute pagrindinis iniciatorius būna nukentėjusysis, kuris pateikia pirmosios instancijos teismui skundą dėl privataus kaltinimo proceso pradėjimo. Šios dvi paminėtos kaltinimo formos vyksta dėl ne itin pavojingų nusikalstamų veikų, skirtingai nei valstybiniame kaltinime.

Atlikus ikiteisminio tyrimo veiksmus bei šio tyrimo metu surinkus pakankamai duomenų, kurie pagrįstų įtariamojo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, valstybės kaltintojas-

[1] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).
[2] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).

prokuroras surašo kaltinamąjį aktą, kuriame yra suformuluojamas kaltinimas. Svarbiausiu ikiteisminio tyrimo dokumentu laikomas kaltinamasis aktas, šiam procesiniui dokumentui yra keliami aukšti reikalavimai, kadangi netinkamai suformuluotas kaltinimas užkerta kelią kaltinamajam tinkamai gintis nuo jam pareikštų kaltinimų. Kaltinamajame akte yra suformuluojamas ne tik oficialus kaltinimas, bet šiame prokuroro akte yra nubrėžiamos ir kaltinimo ribos.

Perdavus bylą nagrinėti teisiamajame posėdyje gali paaiškėti, kad prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas neišsiaiškino kai kurių nusikalstamos veikos aplinkybių, kurios vėliau buvo nustatytos teisme, tokiu atveju atsiranda pagrindas keisti kaltinimą. Teisingas baudžiamojo įstatymo pritaikymas suponuoja tinkamą kaltinamojo padarytų nusikalstamų veikų baudžiamąjį teisinį vertinimą- kvalifikavimą. Tinkamas nusikalstamų veikų kvalifikavimas garantuoja vieną iš baudžiamojo proceso paskirčių- teisingai nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, kad niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Svarbu užtikrinti nuo nusikalstamų veikų nukentėjusiųjų asmenų apsaugą, taip pat reikėtų siekti, jog nebūtų nepagrįstai suvaržytos kaltinamojo teisė į gynybą, teisingumo vykdymo, rungimosi principai.

Tiriamoji problema- visu pirma, kaltinimo funkcijos įgyvendinimui keliami reikalavimai, kurių nesilaikant yra suvaržomos kaltinamojo teisės, kadangi netinkamai surašytas kaltinamasis aktas ar nukentėjusiojo asmens skundas (privačiame kaltinimo institute), šiuose procesiniuose dokumentuose suformuluotas neaiškus ar abstraktus kaltinimas užkerta galimybę tinkamai pasiruošti gynybai ir gintis nuo pareikšto kaltinimo. Antra, kaltinimo keitimo instituto baudžiamajame procese teisinio reglamentavimo problematika. Praktinės problemos kaltinimo keitimo iniciatyvos teisę turi teismas ne tik pirmosios, bet ir apeliacinės instancijos teismuose, tokiu atveju atsiranda šališkumo problema, kadangi teismas savo iniciatyva pakeičia kaltinimą. Išlieka neapibrėžtumas dėl kaltinimo daugeto modifikacijų, kadangi paliekama teismui teisę priimti procesinį sprendimą tiek pagal pradinį ar pakeistą kaltinimą.

Darbo aktualumas- siekiant atskleisti kaltinimo formų taikymą ir reglamentavimą nacionalinėje teisėje būtina išskirti iš šių formų kylančias problemas susijusias su kaltinimui keliamais reikalavimais. Nagrinėjant ir analizuojant kaltinamajam aktui, nukentėjusiojo asmens skundui keliamus reikalavimus. Norint užtikrinti baudžiamojo proceso paskirtį kaltinimo ir jo ribas, būtina modeliuoti reglamentavimą, kad būtų realiai garantuotos asmens teisės ir teisėti interesai. Kaltinimo keitimas yra itin aktualus tuomet, kai tai susiję su pagrindinėmis asmens teisėmis. Imtis išsamesnio tyrimo nagrinėjimu klausimu skatina tai, kad įstatymų leidėjas atsižvelgtų į esančias problemas.

Darbo naujumas- nagrinėjama tema yra itin aktuali baudžiamajam procesui, tačiau teisinėje literatūroje yra pasigendama jos išanalizavimo. Temos naujumas grindžiamas tuo, kad

šiame darbe bus atliktas teisinis tyrimas, kuriame bus nagrinėjama valstybiniame kaltinime bei privačiame kaltinime kylančios problemos, susijusios su kaltinamajam aktui, nukentėjusiojo asmens skundui keliamais reikalavimais, taip pat esantys pagrindiniai trūkumai šiuose institutuose, problemų tobulinimo perspektyvos bei pateikiamos išvados.

Darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis- Nacionaliniu lygiu įvairūs autoriai yra nagrinėję kaltinimą baudžiamajame procese, bet pakankamai išsamių tyrimų nebuvo atlikta. Kaltinimo institutą nagrinėjo G.Goda, P.Ancelis, privataus kaltinimo institutą nagrinėjo R. Ažubalytė, E. Matuizienė moksliniuose straipsniuose. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. priėmė nutarimą[3]. Kaltinimo keitimo teisme susijusius klausimus yra nagrinėjęs Mindaugas Girdauskas savo straipsniuose[4], bet šiuose minėtuose straipsniuose didesnis dėmesys skiriamas su teismo vaidmens keičiant veikos kvalifikavimą griežtesniu analize, ne daug dėmesio skiriant teismo įgaliojimams keisti esmines faktines veikos aplinkybes. Šią problemą taip pat nagrinėjo Albertas Milinis bei Mindaugas Bilius savo straipsnyje[5]. Mokslinės analizės kaltinimo keitimo svarbą atskleidžia Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas[6]. Kalbant apie kaltinimui keliamus reikalavimus vis dar pasigendama aiškaus išanalizavimo, todėl šiame darbe bus stengiamasi tai atskleisti. Šiame darbe bus remtasi ir užsienio šalių autorių darbais Л.М.Карнеевой, ФАТКУЛЛИН, Ф.Н. Darbe bus nagriėnėjama nacionalinė teismų praktika, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau ir LAT) praktika, Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau ir EŽTT) jurisprudencija.

Darbo reikšmė- darbe nagrinėjamos baudžiamojo proceso kodekso teisės normos susijusios su kaltinimu, apžvelgiama teismų praktika, kuri leis geriau susipažinti su kaltinimo

---

[3] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai," *Valstybės žinios* 7, 254 (2006).

[4] Mindaugas Girdauskas, „*Teismo įgaliojimai keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu"* Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksui- 10 metų. Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys (Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. p. 186-206); Mindaugas Girdauskas, „*Teismo įgaliojimų keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu suderinamumas su konstituciniais baudžiamojo proceso tikslais ir principais*" (Vilnius: Teisė t. 88, p. 144-163, 2013).; Mindaugas Girdauskas, „*Teismo galios keisti keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą: konstitucijos reinterpretavimo prielaidos"* (Vilnius: Teisė 90, 2014).; Mindaugas Girdauskas, „*Ar teismo įgaliojimai sugriežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą atitinka valdžių padalijimo principą?"* Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai (Vilnius: registrų centras, 2014, p. 429-442).

[5] Albertas Milinis ir Mindaugas Bilius, „ *Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai".* Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai (Vilnius: *VĮ Registrų centras* 2014).

[6] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003m balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcija), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d redakcija), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai," *Valstybės žinios* 119, 6005 (2013).

formomis bei joms keliamais reikalavimais, kaltinimo ribomis ir jų keitimo galimybėmis. Šio darbo analizė atskleis kaltinimo formose vyraujančias problemas, spragas, šiuo pagrindu bus pateiktos išvados, kad tokiu būdu nebūtų pažeistos proceso šalių teisės bei teisėti interesai.

Tyrimo tikslas- baigiamojo darbo tikslas išanalizuoti baudžiamojo proceso kaltinimo formas bei su jomis susijusias problemas, siekiant nustatyti kaltinimui keliamus reikalavimus bei atskleisti kaltinimo keitimo galimybes teismuose.

Tyrimo uždaviniai- siekiant išanalizuoti šią temą iškelti tokie uždaviniai:

1. Atskleisti kaltinimo baudžiamajame procese sampratą ir esmę.
2. Ištirti baudžiamajame procese esančias kaltinimo formas bei su jomis susijusias problemas.
3. Atskleisti kaltinimui keliamus reikalavimus tiek valstybiniame kaltinime, tiek privačiame kaltinime.
4. Išanalizuoti kaltinimo ribų sampratą ir jų keitimo galimybes.
5. Atskleisti atvejus, kuomet iš privataus kaltinimo pereinama į valstybinį kaltinimą esant visuomeninės reikšmės kriterijui ar asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisėtų interesų.

Tyrimo metodika. Atliekant tyrimą, darbe buvo naudojami tokie pagrindiniai metodai:

1. *Mokslinės literatūros analizės metodas*- šiuo metodu siekiama išanalizuoti esamą literatūrą lietuvių ir užsienio kalbomis, siekiant atskleisti kaltinimo sampratą, kaltinimo ribas ir jų keitimą teismuose.
2. *Loginis analitinis metodas*- apibendrinant nagrinėjamą doktriną, teisės aktus, teismų praktiką, analizuojant kylančias problemas ir pateikiant apibendrinimus bei formuojant atitinkamas išvadas.
3. *Empirinis analizės metodas*- taikant šį metodą- Lietuvos Respublikos teisės aktai, tarptautiniai dokumentai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau ir Konstitucinis Teismas), EŽTT jurisprudencija, bendrosios kompetencijos teismų sprendimai. Tiriant procesinius dokumentus buvo apibendrinama kaltinimui keliami reikalavimai, kaltinimo keitimo ypatumai, įvertinant teisės normų veiksmingumą.
4. *Lingvistinis metodas*- naudojamas turint tikslą išsamiai atskleisti nagrinėjamos sampratos esmę nustatant jos santykį su kitais teisės principais bei pagrindinėmis žmogaus teisėmis. Šis metodas naudojamas analizuojant teisės doktriną, teismų praktiką pagal bendrinėje kalboje naudojamą žodžių prasmę.

Baigiamojo darbo struktūra. Magistro baigiamasis darbas pradedamas įvadu. Dėstomoji darbo dalis susideda iš dviejų pagrindinių skyrių, skyrelių ir jų poskyrių. Pirmojoje dalyje pateikiama kaltinimo samprata, kaltinimui keliami reikalavimai, kaltinimo funkcijos bei baudžiamojo proceso principai kaltinimo institute. Antroje darbo dalyje nagrinėjama kaltinimo reglamentavimo ir praktinė problematika susijusiu su pagrindinėmis baudžiamojo proceso kaltinimo formomis. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, literatūros sąrašas, anotacija, santraukos lietuvių bei anglų kalbomis.

Ginamieji teiginiai:

1. Valstybiniame kaltinime pagrindiniu procesiniu dokumentu tampa kaltinamasis aktas, šiam dokumentui yra keliami aukšti reikalavimai, kadangi jame yra suformuojamas kaltinimas. Absraktus, neaiškus ar netinkamai suformuotas kaltinimas suponuoja asmens teisės į gynybą ir žinoti kuo jis kaltinimas pažeidimą.
2. Keičiant kaltinimą teisme privaloma laikytis baudžiamojo proceso nuostatų, kadangi viso baudžiamojo proceso metu turi būti užtikrinama kaltinamojo asmens teisė į gynybą principas.
3. Perėjimas iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą svarbiu momentu tampa taikinamasis posėdis, nes privataus kaltinimo institute tarp prioritetinių tikslų yra taikaus ginčo išsprendimas, užtikrinti konfliktuojančių asmenų sutaikymą.

1. KALTINIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESE

1.1 Kaltinimo samprata ir esmė

Kaltinimo institutas galima teigti yra viena iš centrinių figūrų baudžiamajame procese. Kaltinimą galima suvokti siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Siaurąja prasme kaltinimą galima suprasti kaip teigimą apie konkretaus asmens kaltumą įvykdžius nusikalstamą veiką bei tokios pozicijos palaikymas teisme, plačiąja prasme kaltinimas gali būti suprantamas kaip tam tikra veikla siekiant atskleisti nusikalstamą veiką įvykdžiusius asmenis, pradedant šių asmenų atžvilgiu ikiteisminį tyrimą, tokių asmenų sulaikymą, jei šie asmenys trukdytų atlikti tyrimą, tai kardomųjų priemonių paskyrimą, renkant šių asmenų atžvilgių kaltę įrodančius duomenis, surašant kaltinamąjį aktą, pateikiant kaltinimą ir šio kaltinimo palaikymą teisme. Kaltinimas yra savarankiškas baudžiamojo proceso institutas, kuris lemia nagrinėjimo teisme kryptį ir ribas. L.M.Karneevoy kaltinimą apibūdino, „*kaltinimas- tai būtinas teisingumo vykdymas baudžiamajame procese elementas be jo negali būti tiek gynybos funkcijos, tiek ir paties teisingumo*“[7]. Kaltinimo sąvoką galima suvokti procesine bei materialine prasmėmis. F.N. Fatkullinas pateikia, kad „*kaltinimas procesine prasme- tai įstatymu grįsta kompetetingų organų ir asmenų procesinė veikla, siekiant įvykdyti, kad kaltinamas asmuo padarė jam imkriminuojamą nusikalstamą veiką, patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn ir pasiekti jo viešo pasmerkimo*“[8]. Taip pat F.N. Fatkullinas pateikia „*kaltinimas materialine prasme - tai byloje nustatytų ir kaltinamajam inkriminuojamų visuomenei pavojingų ir draudžiamų faktų visuma, sudaranti nusikaltimo sudėties esmę*“[9]. Kaltinimas- tai faktinių aplinkybių visuma, nusikalstamos veikos procesiniu požiūriu aspektas dėl konkrečios nusikalstamos veikos, konkretaus kaltinamojo asmens atžvilgiu. Šiuo metu galiojančiame BPK kaltinimo sąvokos nėra pateikta. BPK 42 straipsnyje yra nurodyta, kad „valstybinis kaltinimas yra prokuroro veikla, kuria įrodinėjama, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo yra kaltas“[10]. Valstybinis kaltinimas yra konstitucinė prokuroro pareiga, bet ir išimtinė kompetencija, joks kitas pareigūnas negali palaikyti valstybinio kaltinimo teismuose. Apie valstybinio kaltinimo palaikymą teismuose yra nurodoma ne tik Konstitucijoje, bet ir Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymo (toliau ir Prokuratūros įstatymas) 2 straipsnio 2 dalies 4 punkte: palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose[11]. Baudžiamajame procese kaltinimo funkcija yra būtina, kadangi jei nėra kaltintojo nėra ir baudžiamojo proceso. Kaltinimas yra itin svarbus institutas

[7] Л.М.Карнеевой, П.А.Лупинской, И.В.Тыричева. *Советский уголовный процесс* (Москва: Юридическая литература, 1980), 17.
[8] ФАТКУЛЛИН, Ф.Н. *Изменение обвинения* (Москва: Юридическая литература, 1971), 11.
[9] Ibid., p.11.
[10] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.
[11] „Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas,“ *Valstybės žinios* 42, 1919 (2003).

baudžiamajame procese, todėl įstatymų leidėjas turėtų ją apibrėžti, išskiriant kaltinimo sąvoką, jos požymius, kriterijus.

Kaltinimas yra būtinas teisminio nagrinėjimo metu elementas, kad būtų palaikomas kaltinimas turi būti užtikrinamas efektyvus baudžiamojo persekiojimo vykdymas ikiteisminio tyrimo metu, kurio vienas iš pagrindinių tikslų yra siekti atskleisti nusikalstamą veiką bei ją padariusius asmenis, surinkus pakankamai duomenų, kurie patvirtintų, kad būtent šis asmuo ir įvykdė nusikalstamą veiką, ir tokiu būdu byloje būtų priimtas teisėtas, ir pagrįstas sprendimas. Kaip pažymi Petras Ancelis „*Baudžiamasis persekiojimas plačiaja prasme turi būti siejamas su teisės normos, numatančios baudžiamąją atsakomybę pažeidimu, ir todėl persekiojimo sąvoka privalo apimti tiek draudžiamas baudžiamąsias veikas, tiek jų atskleidimą, ištyrimą ir teisminio bylos nagrinėjimo bei bausmės įgyvendinimo mechanizmą*“[12]. Baudžiamasis persekiojimas vykdomas tik ikiteisminio tyrimo stadijoje, siekiant greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamą veiką padariusius asmenis, nustatyti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, renkant duomenis susijusius su nusikalstamos veikos padarymu, kurių pagrindu ir bus palaikomas kaltinimas teisme.

Konstitucijos 118 straipsnyje nurodoma: „ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras“[13]. Baudžiamasis persekiojimas yra išimtinė prokuroro konstitucinė funkcija. Prokuroras organizuoja, kontroliuoja ikiteisminį tyrimą, šiam pasibaigus ir bylą pasiekus teismą palaiko valstybinį kaltinimą teisme. Tačiau prokuroras negali priimti galutinio procesinio sprendimo ir pripažinti asmenį kaltu padarius nusikalstamą veiką ir nuteisti asmenį Lietuvos Respublikos vardu. Prokuroras baudžiamąjį persekiojimą užbaigia kaltinamojo akto surašymu. BPK 23 straipsnyje nurodoma: „Kaltinamasis aktas yra prokuroro priimtas dokumentas, kuriuo baigiamas ikiteisminis tyrimas, aprašoma nusikalstama veika, nurodomi duomenys, kuriais grindžiamas kaltinimas, ir baudžiamasis įstatymas, numatantis tą veiką“[14]. Tik teisminio nagrinėjimo metu, surinkti duomenys ikiteisminio tyrimo metu gali būti pripažinti įrodymais ir tik išimtinai teismas, remdamasis ištirtais įrodymais bei savo vidiniu įsitikinimu, gali pripažinti asmenį kaltu įvykdžius įstatymo uždraustą veiką ir priimti galutinį procesinį sprendimą. Būtina pažymėti, jog ikiteisminis tyrimas gali būti užbaigiamas ne tik kaltinamojo akto surašymu. Supaprastinto proceso metu ikiteisminis tyrimas yra užbaigiamas prokuroro pareiškimu dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu. Prokuroro pareiškimui yra taip pat keliami turinio reikalavimai, kurie yra numatyti BPK 419 straipsnyje. Prokuroro pareiškimui dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu yra keliami ne mažesni reikalavimai, nei kaltinamajam aktui, tik pačiame prokuroro pareiškime nusikalstama

[12] Petras Ancelis, *Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame procese* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012), 23.
[13] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *supra* note 2.
[14] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.

veika aprašoma trumpai ir aiškiai, skirtingai nei kaltinamajame akte, kuriame turi būti pateikiamas detalus, taip pat ir aiškus padarytos nusikalstamos veikos aprašymas, pareiškime dėl teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo, prokuroras tokiame procesiniame dokumente nurodo skirtinos kaltinamajam bausmės rūšį bei dydį, taip pat turi būti pateikiama kaltinamojo nuomonė dėl bausmės rūšies ir dydžio. Kaltinamasis prokuroro pareiškime dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu turi žinoti kuo jis yra kaltinamas bei atitinkamai suvokti kaltinimo esmę.

Kita baudžiamojo proceso rūšis, kurioje nėra surašomas kaltinamasis aktas, t.y. pagreitintas procesas. Prokuroro surašytam pareiškimui dėl pagreitinto proceso užbaigimo taip pat yra keliami reikalavimai, šie pareiškimo turinio reikalavimai yra numatyti BPK 427 straipsnyje. Šiam procesiniui dokumentui reikalavimai yra aiškiai apibrėžti ne tik BPK, bet generalinio prokuroro rekomendacijose dėl proceso baigimo pagreitinto proceso tvarka[15]. Prokuroras atsakingai turi surašyti tokį pareiškimą laikantis visų reikalavimų, kitaip teismui bus pagrindas grąžinti bylą prokurorui laikantis BPK 234 straipsnio 2 dalies, kai „ikiteisminio tyrimo metu netinkamai buvo surašytas iš esmės šio Kodekso 219 straipsnio reikalavimų neatitinkantis kaltinamasis aktas ar yra kitų esminių baudžiamojo proceso pažeidimų, kurie trukdo nagrinėti bylą“[16]. Iš to galima teigti, jog pareiškimui, kuriuo siekiama procesą pabaigti pagreitinto proceso tvarka yra keliami tokie patys griežti reikalavimai kaip ir kaltinamajam aktui.

Kita specifinė baudžiamojo proceso rūšis kur kaltinimas yra išdėstytas nukentėjusiojo asmens skunde ar jo teisėto atstovo pareiškime. Šiam procesiniam dokumentui yra nustatyti didesni reikalavimai, negu kitiems nukentėjusiojo asmens skundui, kurių pagrindu yra pradedamas ikiteisminis tyrimas. Taip pažymėjo ir Konstitucinis Teismas savo nutarime, kuriame teigiama „skundui (pareiškimui), pagal kurį pradedamas privataus kaltinimo bylų procesas, BPK 412 straipsnio 2 dalyje (2002 m. Kovo 14 d. redakcija) yra nustatyti didesni reikalavimai, negu kreipimuisi, pagal kurį pradedamas ikiteisminis tyrimas, savaime nereiškia, kad yra dirbtinai suvaržoma asmens teisė kreiptis į teismą ar yra nepagrįstai pasunkinamas jos įgyvendinimas, taip pat, kad yra nukrypstama nuo konstitucinio asmens lygiateisiškumo principo“[17]. Nukentėjusiojo asmens skunde ar jo teisėto asmens atstovo pareiškime yra išreiškiama asmens valia, jog kaltas asmuo būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir teisingai nubaustas. Dėl to tokiam procesiniam dokumentui yra keliami turinio ir formos reikalavimai. Šie nukentėjusiojo asmens ar jo teisėto asmens pareiškimo turinio ir formos reikalavimai yra numatyti BPK 412 straipsnio 2

[15] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „ Dėl rekomendacijų dėl proceso baigimo pagreitinto proceso tvarka patvirtinimo,“ 2015-06-01, Nr. 8538. TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d7e6b1d0083411e588da8908dfa91cac

[16] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.

[17] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas,“ *supra* note 3.

dalyje. Netinkamai suformuluotas kaltinimas procesiniame skunde ar pareiškime suponuoja asmens kuriam reiškiami kaltinimai teisės į gynybą bei rungimosi principų pažeidimai.

Apibendrinant galima teigti, jog kaltinimo institutas baudžiamajame procese užima vieną iš svarbiausių pozicijų. Šiuo metu galiojančiame baudžiamajame procese yra pasigendama kaltinimo sąvokos apibrėžimo, įstatymų leidėjas pateikia tik valstybinio kaltinimo sąvoka. Todėl kaltinimo sąvoka galėtų būti apibrėžta taip: kaltinimas- baudžiamojo proceso numatytų veiksmų greitas ir išsamus atlikimas, ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokuroro įstatymo nustatyta tvarka atskleista nusikalstama veika ir tos nusikalstamos veikos padariusį asmenį, nustatant tos veikos atitikimą baudžiamojo įstatymo normose aprašytoms nusikalstamos veikos požymiams, tokiu pagrindu kaltus asmenis patraukti baudžiamojon atsakomybėn bei nustatyti bylos nagrinėjimo teisme ribas remiantis prokuroro surašytu kaltinamuoju aktu, pareiškimu, privataus kaltinimo bylose nukentėjusiojo skundu ar jo teisėto atstovo pareiškimu.

1.2 Kaltinimui keliami reikalavimai

Ikiteisminio tyrimo metu surinkus pakankamai duomenų pagrindžiančių įtariamojo kaltumą dėl nusikalstamos veikos padarymo ir jei nėra supaprastintų proceso taikymui reikiamų sąlygų, prokuroras surašo kaltinamąjį aktą ir bylą perduoda pirmosios instancijos teismui. BPK numatyta, kad kaltinamąjį aktą surašo prokuroras tai yra išimtinė šio pareigūno teisė ir pareiga. Kaltinamojo akto surašymas yra ikiteisminio tyrimo kulminacija, nuo šio momento ikiteisminis tyrimas yra užbaigiamas ir pereinama į kitą baudžiamojo proceso stadiją. Kaltinamajame akte yra išreiškiama atitinkama prokuroro pozicija, šis procesinis dokumentas nustato ikiteisminio tyrimo metu pasiektus rezultatus, jame yra nustatomos bylos nagrinėjimo teisme ribos. BPK 219 straipsnyje nustatyti reikalavimai kaltinamojo akto turiniui. Kaip pažymi Kauno apygardos teismas „kaltinamajame akte nusikalstamos veikos aprašymas turi būti tikslus ir juridiškai korektiškas – turi būti kiek įmanoma tiksliai nurodyta nusikalstamos veikos vieta, laikas, būdas, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės, taip pat turi būti tiksliai nurodyta už kokią nusikalstamą veiką, koks BK straipsnis (jo dalis ir punktas) numato atsakomybę, turi būti tiksliai aprašyta nusikalstama veika, nurodant, ar tai pavieniai nusikaltimai, ar tęstinis nusikaltimas. Kaltinamasis negali tinkamai gintis nuo pateikto kaltinimo, jei iš kaltinimo turinio neaišku, kokioje vietoje, kokiu laiku ir būdu padaryta nusikalstama veika jam inkriminuojama“[18]. Lietuvos apeliacinis teismas nutartyje nurodė: „Kaltinamajame akte, be formalių turinio elementų (nurodytų BPK 219 straipsnio 1, 2, 6, 7 punktuose) svarbu aiškiai aprašyti veiką, kurios padarymu asmuo(-ys) yra

[18] „Kauno apygardos teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1809-317/2014,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/99853232196035/1S-1809-317/2014

kaltinamas(-i), taip pat tiksliai kvalifikuoti veiką, aiškiai nurodant, kokia(-ios) BK norma(-os) numato baudžiamąją atsakomybę už inkriminuojamą(-as) veiką(-as)“[19].

Asmens teisė žinoti kuo yra kaltinamas, sudėtiniai aspektai yra išdėstyti kaltinamajame akte, kuriame išdėstytos veikos faktinės aplinkybės bei tokios veikos kvalifikavimas. Įteikus asmeniui kaltinamąjį aktą, šis asmuo galutinai sužino, kuo yra kaltinamas, kokiais duomenimis kaltinimas bus grindžiamas teisme. Taigi nuo kaltinamojo akto įteikimo kaltinamasis aiškiai žino kuo yra kaltinamas ir gali rengtis gynybai, toks procesinis dokumentas turi būti tinkamai ir išsamiai surašytas. Anot autorių kolektyvo dėl kaltinamojo akto „tai suteikia galimybes kaltinamajam rengtis gynybai teismo proceso metu- neturėdamas kaltinamojo akto nuorašo kaltinamasis neturėtų galimybės tinkamai naudotis konstitucine teise į gynybą“[20]. Asmuo kuriam yra pareikšti kaltinimai, susipažinęs su kaltinamojo akto turiniu gali tinkamai pasiruošti gynybai. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje teisės į gynybą principas yra aiškinamas „asmens teisė į gynybą suponuoja tai, kad jam įstatymu turi būti užtikrinta pakankamai procesinių priemonių gintis nuo pareikšto kaltinimo bei galimybė jomis pasinaudoti. Teisė į gynybą yra viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų. Garantuojant asmens teisę į gynybą sudaromos prielaidos kiekvieną, kuris padarė nusikaltimą, teisingai nubausti ir užtikrinti, kad nekaltas asmuo nebus patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir nuteistas“[21]. Apie asmens teisę žinoti kuo esi kaltinamas yra įtvirtinta ir Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje (toliau ir EŽTK). EŽTK 6 str. 3 dalies a punktas nurodo: „*kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi teisę, kad jam kuo skubiai ir išsamiai jam suprantama kalba informuotas apie pateikiamo jam kaltinimo pobūdį ir pagrindą*“[22]. Turi būti skiriamas pakankamas dėmesys į pranešimą kaltinamajam apie kaltinimo pagrindą. Informacija kuo esi kaltinamas turi būti konkreti ir aiški. EŽTT yra ne kartą konstatavęs apie įtarimo (kaltinimo) svarbą vienoje iš tokių bylų *Dallos* v. *Hungary* konstatavo: „*įtariamojo teisė žinoti įtarimo pagrindus yra viena iš esminių teisių baudžiamajame procese, nes nuo įtarimo pareiškimo momento byloje fiksuojami faktai ir pagrindai, kuriais grindžiamas įtarimas (kaltinimas) ir kurie nulemia asmens teisinės procesinės padėties pokyčius*“[23]. Kitoje EŽTT byloje Pellisier and Sassi v. France pabrėžė: „*kaltinamasis privalo žinoti ne tik apie faktinį, bet ir apie*

[19] „Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N–61/2014,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/81093968163528/1N-61/2014

[20] Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis, *Baudžiamojo proceso teisė (*Vilnius: Registrų centras, 2011), 345.

[21] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118^1, 156^1 straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317^1 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 80, 2423 (2000).

[22] „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7,“ *Valstybės žinios* 96, 3016 (2000).

[23] „ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. kovo 1 d. sprendimas Dallos v. Hungary. Peticijos Nr. 29082/95,“ Hudoc, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59264 (Cituota iš Marina Gušauskienė, Įtariamojo teisė būti informuotam: teorinės prielaidos ir įgyvendinimo galimybės,“ *Jurisprudencija* 6 (108) (2008): 61.).

teisinį pagrindą.“[24]. Kaltinamasis turi teisę žinoti, ne tik faktinį veikos pagrindą, bet ir juridinį, taip užkertant kelią galimiems pažeidimams kuo efektyviau pasiruošti gynybai teisme. Remiantis tuo kas išdėstyta netiesiogiai galima teigti, kad kaltinimas prasideda jau ikiteisminio tyrimo stadijoje, įteikiant įtariamajam pranešimą apie jo atžvilgiu atliekamą baudžiamąjį persekiojimą bei tęsiasi iki bylos išnagrinėjimo teisme.

Kaip jau minėta skyriaus pradžioje ikiteisminio tyrimo stadijoje surinkus pakankamai duomenų, kurie pagrįstų įtariamojo kaltumą dėl padarytos nusikalstamos veikos ir jei nėra supaprastintų proceso taikymui reikiamų salygų, prokuroras surašo kaltinamąjį aktą ir bylą perduodama teismui. Šiuo metu galiojančiame BPK yra numatyti du supaprastinto proceso variantai, vienas iš jų pagreitintas procesas, taip pat teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas.

Ikiteisminis tyrimas dėl teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo yra atliekamas baudžiamojo proceso bendra tvarka. Tik šioje supaprastinto proceso formoje nėra priimamas prokuroro kaltinamasis aktas. Prokuroro pareiškimui dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu turinio reikalavimai yra numatyti BPK 419 straipsnyje, taip pat generalinio prokuroro rekomendacijose „Dėl rekomendacijų dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu“[25]. Teismas gavęs tokį prokuroro pareiškimą bei vadovaujantis BPK 420 straipsnio 1 dalimi priima vieną iš sprendimų: „1) surašyti teismo baudžiamąjį įsakymą; 2) perduoti bylą nagrinėti teisme šio Kodekso 423 straipsnyje numatytais atvejais; 3) nutraukti baudžiamąjį procesą šio Kodekso 424 straipsnyje numatytais atvejais“[26]. Tais atvejais kai pareiškimas surašytas nesilaikant BPK 419 straipsnyje nustatytų reikalavimų byla yra perduodama prokurorui pagal BPK 234 straipsnio 2 dalį. BPK 234 straipsnio 2 dalyje yra minimas kaltinamasis aktas, kuris neatitinka reikalavimų, bet tai nereiškia, jog ši nuostata negalioja ir prokuroro pareiškimui dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu. Prokuroro pareiškimas teismui dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu pagal savo teisinę prigimtį ir paskirtį yra kaltinamajam aktui prilygstantis procesinis dokumentas, todėl pareiškimo turinys didele dalimi sutampa su kaltinamojo akto turiniu[27].

Galimi tokie atvejai, kai kaltinamasis nesutinka su priimtu baudžiamuoju teismo įsakymu jis turi teisę teismui pateikti prašymą, jog būtų surengtas baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme. Teismas gavęs tokį prašymą surengia teisiamąjį posėdį, šis posėdis vyksta pagal bendras taisykles.

---

[24] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. kovo 25 d. sprendimas byloje Pellisier and Sassi v. France. Peticijos Nr. 25444/94,“ Hudoc, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58226

[25] „Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2015 m. birželio 1 d. įsakymas Nr. I-134 Dėl rekomendacijų dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu“ TAR, 2015-06-01, Nr. 8532, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d880ac10082d11e588da8908dfa91cac

[26] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.

[27] Gintaras Goda ir kt., *supra* note 20, p. 564.

Kaltinimas yra palaikomas ne kaltinamuoju aktu, o pagal prokuroro pateiktu pareiškimu. Tai patvirtino ir Konstitucinis Teismas savo nutarime: „nagrinėjimo teisme metu vietoj kaltinamojo akto skaitymo kaltinimo esmę prokuroras išdėsto remdamasis pareiškimu dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu“[28]. Nors ir grįžus į bendrąjį baudžiamąjį procesą pagal bendras taisykles, kaltinamajam išlieka tie patys pareikšti kaltinimai, kurie buvo išdėstyti prokuroro pareiškime dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu, tik priimtas teismo baudžiamasis įsakymas netenka teisinės galios.

Kita baudžiamojo proceso rūšys kuomet nėra surašomas kaltinamasis aktas, tai prokuroro pareiškimas dėl proceso užbaigimo pagreitinto proceso tvarka. Prokuroras nusprendęs, jog yra visos sąlygos, kad byla būtų užbaigta pagreitinto proceso tvarka, teismui pateikia pareiškimą. Prokuroro pareiškimo dėl proceso užbaigimo pagreitinto proceso tvarka turinio reikalavimai yra numatyti BPK 427 straipsnyje. Vienas iš esminių skirtumų tarp anksčiau jau minėto prokuroro pareiškimo dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamojo įsakymo bei prokuroro pareiškimo dėl pagreitinto proceso užbaigimo yra tas, kad pareiškime dėl pagreitinto proceso užbaigimo prokuroras neturi aiškiai apibrėžti kaltinamajam skirtinos bausmės. Prokuroro pareiškimas dėl bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka turi būti surašytas laikantis visų griežtai numatytų BPK reikalavimų. Prokuroro netinkamai surašytas pareiškimas, suponuoja teismui teisę vadovaudamasis BPK 234 straipsnio 2 dalimi bylą grąžinti prokurorui. Vienoje iš bylų prokuroras surašė BPK reikalavimų neatitinkantį pareiškimą. Tokius trūkumus pastebėjęs teismas bylą grąžino prokurorui. Štai Kauno apylinkės teismas nagrinėdamas prokuroro pareiškimą dėl baudžiamosios bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka nustatė, jog pareiškimas įteiktas tik valstybine kalba, kurios kaltinamasis nemoka: „šioje byloje tiek pranešimas apie įtarimą, tiek ir prokuroro pareiškimas teismui dėl baudžiamosios bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka turėjo būti išversti į įtariamajam suprantamą rusų kalbą. [..] Todėl darytina išvada, jog šis dokumentas buvo kaltinamajam įteiktas tik valstybine kalba, kurios jis nesupranta, kas laikytina esminiu BPK 8 str.3 d., 44 str. 7 d., kartu ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. 3 d. a punkto pažeidimu, užkertančiu kelią tolimesniam teisingam bylos nagrinėjimui teisme šiuo metu, kadangi minėtas pažeidimai riboja ne tik kaltinamojo teisę žinoti kuo jis kaltinamas, gintis nuo pareikšto kaltinimo, tačiau ir pažeidžia neatsiejamus nuo valstybinės kalbos principo teisės į teisingą ir nešališką teismą bei rungtyniškumo principus“[29]. Prokuroras pateikdamas tokį procesinį dokumentą atsakingai nesurašė pareiškimo, bet taip pat ir pažeidė BPK

[28] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „ Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. Kovo 14 D. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 11, 388 (2008).

[29] „Kauno apylinkės teismo 2014 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1530-946/2014,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9591a34e-78d9-4b33-8a45-139260c3deda

numatytus principus, taip užkertant kelią kaltinamajam gintis nuo jam pareikštų kaltinimų. Anot Lietuvos Aukščiausiojo Teismo tik prokuroras gali ištaisyti klaidas pareiškime: „Protingumo, teisingumo, sąžiningumo, onus probandi principai reikalauja, kad prokuroro šioje byloje padarytos klaidos būtų taisomos paties prokuroro“[30]. Taigi tokiu pareiškimu prokuroras apibrėžia teisme nagrinėjimo ribas. Šis procesinis dokumentas leidžia kaltinamajam žinoti kuo jis yra kaltinimas bei tinkamai pasiruošti gynybai teisme. Pagal EŽTK 6 straipsnį „*kiekvienam kaltinamajam turi būti garantuojama teisė turėti pakankamai laiko pasiruošti gynybai*“[31], taigi tokia teisė neturi būti eliminuojama ir pagreitintame procese.

Skirtingai nei valstybiniame kaltinime, privačiame kaltinime nebelieka kaltinamojo akto, čia pateikiamas nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas. Nesilaikant formalių skundo reikalavimų suponuoja tai, jog toks skundas bus nepriimtas teisme. Nukentėjusiojo asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas yra procesiniai dokumentai, todėl jiems yra keliami turinio ir formos reikalavimai, kurie yra numatyti BPK 412 straipsnyje. Privatus kaltintojas savo pateiktame skunde turi nurodyti visus duomenis. Klaipėdos apygardos teismas nustatė, jog: „nukentėjusysis privalo skunde nurodyti nusikalstamos veikos aplinkybes ir pateikti jas patvirtinančius duomenis, kad kaltinimas būtų aiškus ir pagrįstas. Esminiai skundo turinio defektai suvaržo nusikalstamos veikos padarymu kaltinamo asmens teisę į gynybą, nes jis, esant nekonkrečiam, nepagrįstam kaltinimui, negali pasiruošti efektyviai nuo jo gintis“[32]. Ir privataus kaltinimo institute turi būti aiškiai pagrįstas kaltinimas, kad kaltinamasis galėtų tinkamai pasiruošti gynybai ir nebūtų pažeistas teisės į gynybą principas.

BPK yra pateiktas baigtinis nusikalstamų veikų sąrašas, kurių pagrindu ir vyksta privataus kaltinimo bylų procesas. Mano teigimu, valstybei neturėtų būti užkraunama pareiga tirti visas nusikalstamas veikas, kadangi taip padidėtų valstybės administraciniai ištekliai. Nusikalstamos veikos, kurios priskirtinos nagrinėti privataus kaltinimo tvarka nėra itin sunkios ir valstybė jas laiko mažiau pavojingomis bei palieka pačiam nukentėjusiajam diskrecijos teisę spręsti ar dėl įvykdytos nusikalstamos veikos kreiptis į teismą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Privataus kaltinimo institutas svarbus užtikrinant nukentėjusiojo asmens teises ir teisėtus interesus iš to išplaukia, kad privataus kaltinimo teisės įtvirtinimas laikytinas svariu teisiniu pagrindu.

Apibendrinant kaltinimui keliamus reikalavimus, darytina išvada, kad ne tik aukšti reikalavimai yra keliami kaltinamojo akto surašymui, bet ir kitiems prokuroro surašytiems aktams

---

[30] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–7–337/2006,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/153552566716739/2K-7-337/2006

[31] „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7,“ *supra* note 22.

[32] „Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S- 257-113/2008,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/238407352067021/1S-257-113/2008

(pareiškimui dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu bei pareiškimui dėl proceso užbaigimo pagreitinto proceso tvarka), taip pat nukentėjusiojo asmens skundui ar jo teisėto atstovo pareiškimui. Aiškiai ir besilaikant griežtų reikalavimų surašant tokius procesinius dokumentus užkertamas kelias, jog nebūtų pažeista kaltinamojo teisė į teisingą teismą, asmens teisė į gynybą bei kiti BPK numatyti principai.

1.3 Kaltinimo funkcijos

Šiuo metu galiojančiame BPK 42 straipsnyje yra pateikiama valstybinio kaltinimo sąvoka. Kalbant apie kaltinimą kaip apie vieną iš baudžiamojo proceso subjektų procesinių veiklų, galima skirstyti pagal tokių subjektų atliekamas funkcijas baudžiamajame procese. Kalbant apie procesinę funkciją, tai yra tokia veiklos gairė, kuri yra susijusi su proceso subjekto užimama vieta vykstančiame baudžiamajame procese. Išskirtinos šios funkcijos baudžiamajame procese: „1. Ikiteisminio tyrimo, 2. Kaltinimo, 3. Gynybos, 4. Bylos nagrinėjimo ir išsprendimo arba teisingumo vykdymo funkcijos“[33]. Nereikėtų užmiršti, kad šalia kaltinimo funkcijos gali būti ir ikiteisminio tyrimo funkcija, kadangi ikiteisminio tyrimo metu yra renkami kaltę įrodantys duomenys ir taip netiesiogiai ruošiamasi palaikyti kaltinimą teisme. Kalbant apie funkcijas gynybos bei bylos nagrinėjimo ir išsprendimo arba teisingumo vykdymo funkcijos turi būti viena nuo kitos atskirtos ir negali būti priskirtos konkrečiam proceso subjektui ar institucijai. Teisminio bylos nagrinėjimo ir išsprendimo funkcija yra išimtinai teismo veikla, nukreipta į paprastai viešą nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių išaiškinimą, nusikalstamą veiką padariusio asmens pripažinimą kaltu ir teisingos bausmės jam paskyrimą arba išteisinimą[34]. Minėtą funkciją išimtinai gali vykdyti tik teismai**.** Nėra teismo prerogatyva rinkti įrodymus, tai turi padaryti kiti proceso dalyviai norėdami įtikinti teismą, jog šie įrodymai įrodo kaltinamojo kaltumą arba nekaltumą. Mindaugas Girdauskas išskiria tokius kaltinimo, gynybos ir teismo atskyrimo aspektus: „Pirma, teismas negali savo iniciatyva pradėti ikiteisminio tyrimo ar baudžiamosios bylos ir suformuluoti kaltinimo (pradėti teisminį tyrimą nesant kaltinamojo akto etc.). Antra, kaltintojui atsisakius kaltinimo, teismas negali toliau nagrinėti baudžiamosios bylos ir priimti apkaltinamojo nuosprendžio.[...]Trečia, kaltinamajam prisipažinus, teismas, be papildomo aplinkybių, susijusių su kaltumo klausimu, tyrimo, sprendžia bausmės paskyrimo klausimą. Ketvirta, teismas negali savo iniciatyva pakeisti kaltinimo sunkesniu, lengvesniu ar tokio paties sunkumo, keisti inkriminuojamos veikos kvalifikacijos.[...] Penkta, teismas negali paskirti griežtesnės bausmės negu reikalauja kaltintojas. Šešta, teismas negali savo iniciatyva grąžinti bylos tyrimui papildyti.

[33] Gintaras Goda ir kt., *supra* note 20, p. 12.
[34] Petras Ancelis, *supra* note 12, p.30.

Septinta, teismas nuosprendyje negali remtis kaltinimo ir gynybos nenurodytais faktais arba jų neaptarti, paneigti kaltinamojo pripažintų faktų. Aštunta, teismas netiria faktų ir nerenka įrodymų savo iniciatyva“[35]. Teismas laikydamasis nešališkumo funkcijos negali veikti kitų proceso dalyvių suteiktomis funkcijomis.

Baudžiamajame procese kaltinimo funkcija yra pavesta prokurorui, bet galima būtų teigti, jog ir nukentėjusiajam ar jo įgaliotam atstovui yra priskiriama ši funkcija, privataus kaltinimo institute privačiam kaltintojui arba jo teisėtam atstovui. Kaltinimo funkcija yra siekiama, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų pripažintas kaltu ir kiekvienas asmuo įvykdęs nusikalstamą veiką būtų tinkamai nubaustas.

Prokuroras turi valdinius įgaliojimus, kuris organizuoja ikiteisminį tyrimą, jam vadovauja, kontroliuoja bei palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose. Kartais galima pagalvoti, jog ir prokuroras vykdo teisingumą, kai pagal BPK 214 straipsnio numatyta tvarka yra nutraukiamas ikiteisminis tyrimas prokuroro nutarimu. Ne kartą Konstitucinis Teismas savo nutarimuose išaiškino, jog „Konstitucijoje prokurorai traktuojami kaip teisminės valdžios dalis, vykdanti specifines funkcijas. Taigi prokuroras yra pareigūnas, vadovaujantis ikiteisminiam tyrimui, atsakantis už tai, kad asmuo pagrįstai būtų traukiamas atsakomybėn. Prokuroro kompetenciją, jo teises ir pareigas apibrėžia įstatymas. Prokuroro funkcijoms įgyvendinti BPK yra numatytos atitinkamos taisyklės. Pagal įstatymą prokuroras yra nepriklausomas ir savarankiškas“[36]. Kitame Konstitucinio Teismo nutarime aiškiai nurodyta, jog prokurorams nėra pavesta vykdyti teisingumą, „Prokurorai nėra teisėjai, jie nevykdo teisingumo. Konstitucijoje jiems patikėta specifinė funkcija, kurios negalima tapatinti su teisminės valdžios įgyvendinimu“[37]. Prokurorui įgyvendinant kaltinimo funkciją yra pavesta misija ginti ne tik visuomenės ar asmenų grupės teises ir teisėtus interesus, bet taip pat ir valstybės. Prokuroras jau ikiteisminio tyrimo stadijoje netiesiogiai ruošiasi kaltinimui, teisminėje stadijoje jau yra palaikomas valstybinis kaltinimas. Kaltinimu siekiama įrodyti, jog būtent kaltinamas asmuo ir įvykdė baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką. Prokuroras teisme turi pateikti, ne tik sunkinančias, bet ir lengvinančias kaltinamojo kaltę aplinkybes, skirtingai nei gynybos funkcija, kuri teismui pateikia tik lengvinančias aplinkybes, kita vertus suprantama, juk kaltinamasis turi gintis nuo jam metamų kaltinimų. Be prokuroro dalyvavimo pirmosios instancijos teisme nevyktų ir bylos nagrinėjimas, kadangi jis pagrindinis kaltintojas baudžiamosiose bylose. Kaip jau ir minėta iš dalies kaltinimo

[35] Mindaugas Girdauskas, „Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai,“ *Teisė. Mokslo darbai* 53, (2004):111.
[36] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 15, 402 (1999).
[37] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „ Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 251, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 691 ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 109, 3192 (1999).

funkciją įgyvendina ir nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas. Nukentėjusysis prie šios kaltinimo funkcijos siekia prisidėti norint byloje atskleisti tiesą, apsaugoti savo teises ir teisėtus interesus. Nukentėjusysis dalyvaudamas teisme, pasinaudodamas savo procesinėmis teisėmis siekia kuo efektyviau ginti savo poziciją baudžiamojoje byloje, šiuo atveju įgyvendindamas kaltinimo funkciją. Jis tarytum prokuroro pagalbininkas kaltinimo palaikyme. Viešojo kaltinimo bylose nukentėjusysis asmuo yra suinteresuotas bylos baigtimi, galutiniu sprendimu byloje, kai sprendimas gali turėti įtakos teisinių santykių pobūdžiui, asmenų teisėms ir pareigoms[38]. Skirtingai nei viešojo kaltinimo procese, privataus kaltinimo procese nukentėjusiojo asmens interesas pasižymi žymiai stipriau, kadangi tokiame procese jis tampa pagrindine figūra, kuri palaikys kaltinimą. Privatus kaltintojas tampa tokios baudžiamosios bylos šeimininku jo teisių ir pareigų arsenalas yra žymiai didesnis. Privatus kaltintojas gali atsisakyti kaltinimo, privataus kaltintojo neatvykimas į taikinamąjį posėdį suponuoja šio kaltinimo atsisakymą, taip pat jis gali susitaikyti su kaltinamuoju. Galime teigti, jog privataus kaltinimo institute privatus kaltintojas tampa šio proceso šeimininku kaltinimo atžvilgiu.

Kalbant apie valstybinį kaltinimą, kurį palaiko prokuroras yra skiriamas ir privatus kaltinimas. Privataus kaltinimų bylų procesas- tai specifinis institutas, čia nebelieka valstybės kaltintojo, o kaltinimą byloje palaiko privatus kaltintojas, išskyrus BPK numatytas išimtis. Nukentėjusio asmens teisė ginti savo pažeistas teises yra įtvirtinta BPK 44 straipsnio 10 dalyje. Taigi asmuo nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos padarymo turi teisę kreiptis į ikiteisminio tyrimo įstaigas dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo ir nustatytų įtariamus asmenis, padariusius nusikalstamą veiką, ir užbaigus šį tyrimą bylą perduoti pirmosios instancijos teismui arba nukentėjęs asmuo tiesiogiai gali kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka ir ten ginti savo pažeistas teises. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje privataus kaltinimo sąvoka atskleidžiama per šio proceso specifinius ypatumus: „privataus kaltinimų bylų procesas- tai specifinis teisinis konfliktų sprendimo būdas, kai tam tikro konflikto juridizavimą (kriminalizavimą) ir asmens patraukimą baudžiamojon atsakomybėn lemia ne valstybės institucijų (pareigūnų), bet nukentėjusiojo valia kreiptis į kompetentingas valstybės institucijas, kad būtų pradėtas baudžiamasis procesas, ir kai iki pat asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, pripažinimo kaltu arba nekaltu konflikto šalys turi galimybę susitaikyti ir šitaip sudaryti teisines prielaidas nutraukti pradėtą baudžiamąjį procesą“[39].

Apibendrinant galime teigti, jog baudžiamajame procese vykdomos funkcijos yra viena nuo kitos atribotos. Pritartina tokiai nuomonei, jog ikiteisminio tyrimo funkcija ir kaltinimo

[38] Raimundas Jurka, *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.),125.

[39] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas,“ *supra* note 3.

funkcija neturėtų būti laikomos atskiromis funkcijomis, kadangi ikiteisminio tyrimo funkcija padeda atsirasti kaltinimo funkcijai, ieškant kaltės įrodymų. Kaltinimo funkcija negali būti uždėta kitam proceso dalyviui ant pečių. Šią funkciją išimtinai vykdo prokuroras, nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas, privataus kaltinimo institute privatus kaltintojas ar jo teisėtas atstovas. Jokiais atvejais teismas negali imtis kaltinimo ar kitų baudžiamojo proceso funkcijų, kadangi taip gali būti pažeidžiamas nešališkumo principas.

1.4 Baudžiamojo proceso principai kaltinimo institute

Baudžiamojo proceso principai yra vienas su kitais glaudžiai susiję, šių visų principų sistemą sudaro pamatinės nuostatos, kuriomis visais atvejais turi būti vadovaujamasi baudžiamajame procese. Kartais iškyla grėsmė, kad vieno baudžiamojo principo pažeidimas suponuoja kitų principų nesilaikymas. Galimas atvejis, kai pažeidžiamas asmens teisės į gynybą principas, leidžia teigti, kad buvo pažeistas ir teisingo- sąžiningo proceso principas.

1.4.1 Asmens teisė į gynybą

Teisės į gynybą principas yra įtvirtintas Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje „asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą“[40], taip pat BPK 10 straipsnio 1 dalyje reglamentuota „įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo teisė į gynybą“[41]. Teisė į gynybą taip pat garantuojama ir EŽTK 6 straipsnio 3 dalies a punktas „būti skubiai ir išsamiai jam suprantama kalba informuotas apie pateikiamo jam kaltinimo pobūdį ir pagrindą“[42], b punktas „turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai“[43] ir c punktas „gintis pats arba padedamas savo paties pasirinkto gynėjo arba, jei neturi pakankamai lėšų gynėjui atlyginti ir, kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą“[44]. Taigi įtariamojo, kaltinamojo, teisė į gynybą principo užtikrinimas leidžia jo teisėms, kuriomis jis naudojasi siekimas paneigti jam pareikštą įtarimą (kaltinimą) ar sušvelninti jam kilsiančią atsakomybę, visuma.

Nagrinėjant kaltinimo funkcijos aspektu, teisės į gynybą principo atsiradimas galima būtų sieti su įtarimo pranešimu įteikimu kuo įtariamasis yra įtariamas (kaltinimas), kokie faktai ar

[40] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *supra* note 2.
[41] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.
[42] „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7,“ *supra* note 22.
[43] Ibid.
[44] Ibid.

duomenys tai pagrindžia, nuo šio momento pradeda veikti šio principo esmė. BPK 187 straipsnio 1 dalis reglamentuoja apie įtarimo pranešimo tvarką, tai yra duomenys pagrindžiantys, jog konkretus asmuo padarė nusikalstamą veiką, kuria jis yra įtariamas. Pranešimas apie įtarimą turi būti konkretus ir aiškus, kad įtariamasis aiškiai suvoktų kokiais įtarimais jis yra įtariamas (kaltinamas). Asmens teisė į gynybą gali būti suvaržyta proceso metu konkrečiai ir aiškiai nesuformuluojant įtarimo (kaltinimo). Įtariamajam įteikus pranešimą apie įtarimą ir iš tokio pranešimo turinio nebus aiškiai suprantamas įtarimo turinys, tai suvaržo įtariamo teisę į gynybą pasiruošimą. Teisė į gynybą principo požiūriu, įtarimo pateikimas yra be galo svarbus momentas, asmeniui turi būti per kiek įmanoma per trumpesnį laiką pranešama apie įtarimo esmę ir jo pagrindus.

Įtariamasis (kaltinamasis) teisę į gynybą principą gali realizuoti tiesiogiai pats gindamasis arba gindamasis per kvalifikuotą gynėją. Visose baudžiamojo proceso stadijose, tiek nuo sulaikymo momento kaltinamasis turi teisę turėti gynėją[45]. Kvalifikuotas teisininkas kompetentingas suprasti pareikšto įtarimo (kaltinimo) esmę, pasiruošti tinkamai gynybai bylos nagrinėjimo teisme metu. Konstitucinis Teismas nutarime pažymėjo „Asmens teisė į gynybą, taip pat teisė turėti advokatą yra absoliuti, ji negali būti paneigta ar suvaržyta jokiais pagrindais ir jokiomis sąlygomis. Teisė į gynybą yra viena iš žmogaus teisių apsaugos garantijų, ji yra būtina sąlyga tam, kad būtų teisingai nubaustas kiekvienas nusikaltimą padaręs asmuo ir kad nekaltas asmuo nebūtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir nuteistas. [...] Iš konstitucinės teisės į gynybą, taip pat teisės turėti advokatą kyla ir valstybės institucijų pareiga užtikrinti, kad galimybė įgyvendinti šias teises būtų reali“[46]. Asmuo, kuris yra įtariamas įvydęs nusikalstamą veiką gintis nuo pareikštų įtarimų (kaltinimų) yra viena iš pagrindinių teisių baudžiamajame procese.

Norint tinkamai įtariamajam (kaltinamajam) gintis nuo pareikštų kaltinimų, prokuroras surašydamas kaltinamąjį aktą turi tinkamai surašyti kaltinimą, pagal kurį nubrėžiamos kaltinimo ribos teisme. Svarbiausiame ikiteisminio tyrimo stadijos procesiniame dokumente, t.y. kaltinamajame akte turi būti laikomasi BPK 219 straipsnyje nurodytų turinio reikalavimų. Tokie reikalavimai būtini, kad įtariamasis (kaltinamasis) įvykdęs nusikalstamą veiką žinotų kuo jis yra kaltinamas. Pirmosios instancijos teismas susipažinęs su bylos medžiaga bei kaltinamuoju aktu ir nustatęs, kad kaltinamasis aktas surašytas nesilaikant BPK 219 straipsnyje numatytų reikalavimų bei tai trukdo nagrinėti baudžiamąją bylą, ją gali grąžinti prokurorui kaip BPK 219 straipsnio pažeidimas trukdantis bylą nagrinėti teisme.

---

[45] Jefferson L. Ingram, *Criminal Evidence*, (Whaltam, United States of America, 2015),739. https://books.google.lt/books?id=T3vZBAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=indictment&f=false

[46] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 14, 445 (2001).

Apibendrinant galima teigti, jog asmens teisė į gynybą principas pradeda funkcionuoti nuo įtariamojo asmens sulaikymo, taip užtikrinant teisę turėti kvalifikuotą teisininką ir gintis nuo pareikštų įtarimų. Šio principo veikimas neapsiriboja tik ikiteisminio tyrimo stadijoje, kai yra pareiškiami įtarimai, bet bylą kartu su kaltinamuoju aktu pasiekus pirmosios instancijos teismą kaltinamasis aktyviai gali gintis nuo pareikštų kaltinimų. Reikia paminėti, kad asmens teisė į gynybą principas tinkamai būtų įgyvendintas, nereiktų užmiršti ir kitų baudžiamojo proceso principų, tai rungimosi, nekaltumo prezumpcijos, teisingo (sąžiningo).

1.4.2 Rungimosi principo santykis su proceso šalių lygybės principu

Rungimosi prinicpas yra vienas iš baudžiamojo proceso principų, leidžiantis proceso šalims lygiomis teisėmis varžytis vykstančiame procese taip ginant savo teisėtus interesus. Rungimosi principas įtvirtintas BPK 7 straipsnio 1 dalyje kuriame nurodoma, jog „bylos nagrinėjamos laikantis rungimosi principo“[47]. BPK 7 straipsnio 2 dalyje yra atskleidžiamas rungimosi principo turinio elementai „kaltinimo ir gynybos šalys bylų nagrinėjimo teisme metu turi lygias teises teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pateikti prašymus, ginčyti kitos šalies argumentus ir pareikšti savo nuomonę visais klausimais, kylančiais nagrinėjant bylą ir turinčiais reikšmės jos teisingam išsprendimui“[48]. Byla teisminio proceso metu turi būti sprendžiama ginčo keliu- rungtyniškame procese. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo: „Prie konstitucinių baudžiamojo proceso principų priskiriami proceso teisingumo ir proporcingumo principai, iš kurių išvedamas rungimosi principas, numatytas BPK 7 straipsnyje, kuris reiškia, kad byla turi būti sprendžiama ginčo keliu“[49]. EŽTK tiesiogiai rungimosi principo nėra įtvirtinta ir šio principo sąvoka nėra pateikta, bet galima teigti, jog EŽTK 6 straipsnis teisė į teisingą bylos nagrinėjimą apima ir rungimosi principo veikimą. Apie rungimosi principo sampratą galime rasti EŽTT bylose štai vienoje iš jų *Brandstetter prieš Austriją,* teigiama, kad „*rungimosi principas reiškia, jog byloje dalyvaujančioms šalims yra suteikiama galimybė komentuoti kitos šalies pateiktus įrodymus, bei atskirsti į išsakytus atgumentus*“[50]. Kitoje EŽTT byloje *Vermeulenas prieš Belgiją* nurodė, kad „*Proceso dalyviai vykstančio teisminio proceso metu, tiek baudžiamojo proceso metu ar civilinio proceso metu turi teisę susipažinti su bylos medžiaga, taip pat prie bylos medžiagos esančiais įrodymais bei juos komentuoti*“[51]. Taigi baudžiamajame procese turi būti sudarytos sąlygos, kad

[47] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.
[48] Ibid.
[49] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-72/2008,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/208013922813340/2K-72/2008
[50] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. Rugpjūčio 28 d. *Brandstetter v. Austria,* Eur. Ct. H. R. 11170/84; 12876/87; 13468/87, “ Hudoc, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57683
[51] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. Vasario 20 d. *Vermeulen v. Belgium,* Application no. 19075/91, “ Hudoc, http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57985

tiek kaltinimo, tiek gynybos funkcijų įgyvendinimas būtų efektyvus, šalys turi lygias teises bei galimybes teisminio proceso metu teikti įrodymus, prašymus, ginčyti oponentų išsakytą poziciją, replikuoti. Reikia paminėti, jog rungimosi principas taikomas ne tik teisminėje stadijoje, bet ir ikiteisminio tyrimo metu. Ikiteisminio tyrimo stadijoje atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus veikiant rungimosi principui gali tik ikiteisminio tyrimo teisėjas. Ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro atliekami ikiteisminio tyrimo veiksmai susiję su rungimosi principo veikimu yra riboti.

Atsižvelgiant į rungimosi principo turinį neturi būti kaltinimo funkcijos įgyvendinimui sudarytos palankesnės sąlygos nei gynybai. Vienas iš rungimosi principo turinio elementų yra proceso šalių lygiateisiškumas, įtvirtintas ir Konstitucijos 29 straipsnyje. Konstitucinis Teismas aiškindamas Konstitucijos 29 straipsnio nuostatas yra konstatavęs, jog „Konstitucinis visų asmenų lygybės principas, kurio turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant, ir vykdant teisingumą, įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai, kad konstitucinis visų asmenų lygybės principas reiškia žmogaus prigimtinę teisę būti traktuojamam vienodai su kitais, įtvirtina formalią visų asmenų lygybę, taip pat tai, kad asmenys negali būti diskriminuojami arba kad jiems negali būti teikiama privilegijų“[52]. Pažeidus asmens lygiateisiškumo principą kartu galima teigti, jog yra pažeidžiamas ir teisinės valstybės principas. Proceso šalių lygybė reiškia kaltintojo ir įtariamojo bei jo gynėjo vienodų procesinių teisių suteikimą dalyvauti įrodinėjimo procese tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teisminio nagrinėjimo stadijose, siekiant užtikrinti „jėgų pusiausvyrą“ bei teisių ir teisėtų interesų apsaugą[53].

Apibendrinant galime teigti, jog kaltinimo funkcijos įgyvendinimui įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį reglamentavimą, kuris leistų įgyvendinti rungimosi principo veikimą bei šio principo realizavimą. Proceso šalys tiek kaltinimo, tiek gynybos turi vienodas teises išsakyti poziciją dėl byloje pateiktų duomenų, oponuoti kitos šalies išsakytus argumentus dėl bylos, vertinti bylos aplinkybes, teisę kviesti liudytojus bei pateikti tokiam liudytojui klausimus, laikantis lygybės principo dalyvauti įrodinėjimo procese. Pažeidus rungimosi principą galima sakyti, jog pažeidžiamas ir asmenų lygybės principas, kuris yra vienas iš sudedamųjų ir pačių svarbiausių rungimosi principo elementų, bet tuo pačiu pažeidžiamas ir pamatinis teisinės valstybės principas. Tiek rungimosi, tiek asmenų lygybės principas turi būti įgyvendinamas viso baudžiamojo proceso metu, nors ir ribotas šių principų veikimas ikiteisminio tyrimo stadijos metu.

[52] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas „ Dėl Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 3 dalies (2007 m. sausio 18 D. redakcija) 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ *Valstybės žinios* 22, 1068 (2013).

[53] Marina Gušauskienė, „Lygių procesinių teisių įgyvendinimo problemos ikiteisminiame tyrime,“ *Jurisprudencija*, Nr. 67(59), (2005): 55.

2. KALTINIMO FORMOS

Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje šiuo metu egzistuoja trys kaltinimo formos- valstybinis (viešasis) kaltinimas, privačiai viešas kaltinimas privatus kaltinimas,- vienas iš galimų šių formų atskyrimo kriterijus yra viešumo ir dispozityvumo santykis kaltinime. Dispozityvumas- tai asmens galėjimas pasirinkti vieną iš elgesio variantų. Tarptautinių žodžių žodyne dispozityvus- „*(lot. dispositivus- turinti savo žinioje), pasirenkamas, pasirinktinis, įstatymų leidžiamas pasirinkti*“[54]. Galima būtų teigti, jog tai vienas iš teisinio reguliavimo metodų. Dispozityvus teisinio reguliavimo metodas pasireiškia kaip įstatymu numatyta galimybė procesinių teisinių santykių subjektui pasirinkti elgesio variantą priklausomai nuo privataus asmens nuožiūros[55]. Taigi proceso šalims yra suteikiama teisė teisinius santykius sureguliuoti savo pačių nuožiūra, laikantis įstatymo normų.

2.1 Valstybinis (viešas) kaltinimas

Valstybinis kaltinimas yra vienas iš seniausių baudžiamojo proceso institutų. Valstybinio kaltinimo sąvoka kaip jau anksčiau minėta yra pateikta BPK 42 straipsnyje. Taigi valstybinis kaltinimas yra palaikomas kompetetingų institucijų atstovų, nepriklausomai nuo nukentėjusiojo valios. Valstybinis kaltinimas dar gali būti vadinamas viešuoju kaltinimu. Viešuoju kaltinimu jis vadinamas dėl to, jog prokuroras palaikydamas kaltinimą teisme gina ir viešąjį interesą. Konstitucinis Teismas savo nutarime pateikė tokią viešojo intereso sampratą: „viešuoju interesu laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; tai inter alia visuomenės atvirumas ir darna, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt.“[56]. Viename iš leidinių randama tokia viešojo intereso sąvoka: „*Viešojo intereso pirmumas baudžiamajame procese pateisinamas pirmiausia tuo, kad nusikalstama veika padaroma žala visuomenei, o subjektyvūs nukentėjusiojo asmens poreikiai paliekami nuošalyje, kad būtų išlaikytas baudžiamojo proceso objektyvumas ir teisėtumas*“[57]. Nusikalstamas veikas padariusius

---

[54]Tarptautinių žodžių žodynas.*Vyriausioji enciklopedijų redakcija*, 1985 m. (Cituota iš http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Dispozityvus&wid=4433. Žiūrėta 2016 m. spalio 9 d.)

[55] Eglė Matuizienė, „Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2014), 28. https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14381/24121_disertacija_Matuiziene_WEB.pdf?sequence=1

[56] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas,“ *Valstybės žinios* 102, 3957 (2006).

[57] Doak, J. „Victims‘ Rights in Criminal Trials: Prospects for Participation“. *Journal of Law and Society*. 2-32(2005): 294.
(Cituota iš Eglė Matuizienė „Dispozityvumo samprata baudžiamajame procese,“ *Socialinių mokslų studijos 4,4* (2009)): 299.

asmenis kaltinti yra pavesta prokurorams. Reikia neužmiršti, kad privataus kaltinimo bylose prokuroras kaltinimo nepalaiko, kaltinimą palaiko privatus kaltintojas. Valstybinis kaltinimas vadinamas viešu, kadangi teismo procesas vyksta viešai, įskaitant BPK numatytas išimtis.

Kaltinimas yra vienas pagrindinių elementų baudžiamajame procese nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Valstybinį kaltinimą kaip jau minėta palaiko valstybės deleguotas atstovas prokuroras. Valstybinio kaltinimo funkcija yra numatyta Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje. Skirtingai nei privataus kaltinimo institute, valstybinio kaltinimo institute prokuroras gina ne tik asmens interesus, bet ir valstybės interesus. Joks kitas pareigūnas valstybinio kaltinimo negali palaikyti teisme, prokurorui suteikta konstitucinė pareiga palaikyti valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose. Galima teigti, jog pasiruošimas kaltinimui jau vyksta ikiteisminio tyrimo stadijoje. Prokuroras ikiteisminio tyrimo metu surinkęs pakankamai duomenų pagrindžiančių įtariamojo kaltumą teisme turi palaikyti valstybinį kaltinimą, jog būtent šis kaltinamasis padarė įstatymo uždraustą veiką.

Svarbus momentas yra tas, jog prokuroras surašydamas procesinius dokumentus bei atitinkamai juos priėmus įtariamojo statusas pasikeičia ir nuo šiol jis tampa kaltinamuoju, tokiam asmeniui yra pareiškiamas oficialus kaltinimas. Kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „kaltinimo pareiškimas asmeniui nėra vien formalus prokuroro veiksmas, nustatantis teisminio nagrinėjimo ribas nurodant, kokie duomenys yra pagrindas kaltinti asmenį padarius nusikalstamą veiką.Taigi asmeniui pareiškus kaltinimus, yra išreiškiama prokurorų, kaip valstybės pareigūnų, veikiančių valstybės vardu, oficiali pozicija, kad baudžiamojoje byloje yra surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių nusikalstamos veikos padarymą“[58]. Ikiteisminio tyrimo užbaigimo kulminacija- kaltinamojo akto, pareiškimo dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymo priėmimu, pareiškimo dėl proceso užbaigimo pagreitinto proceso tvarka surašymas. Jei atliekant ikiteisminį tyrimą, neatsiranda pagrindų, dėl kurių ikiteisminis tyrimas turėtų būti nutraukiamas, ir nenustatomas įtariamojo nepakaltinamumas, byla perduodama nagrinėti pirmosios instancijos teismui[59]. Užbaigus ikiteisminio tyrimo stadiją bei prokurorui nustačius, jog nėra baudžiamojo proceso supaprastintoms formoms reikiamų taikymo sąlygų, byla pirmosios instancijos teismui yra perduodama su kaltinamuoju aktu.

Kaltinamojo akto turinio svarbą nurodo tai, kad teismas susipažinęs su kaltinamuoju aktu nustato ar nėra jokių procesinių kliūčių nagrinėti bylą, remiantis kaltinamuoju aktu teismas nutartimi bylą perduoda nagrinėti teisiamajame posėdyje, nubrėžiant kaltinimo teisme ribas. Kaip pažymi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „Kaltinamasis aktas pirmosios instancijos teismui yra

[58] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-444/2011,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/16199483873036/2K-P-444/2011
[59] Gintaras Goda ir kt, *supra* note 20, p.342.

sprendimo krypties orientyras bei sprendimo ribų kriterijus, būtent todėl privalo atitikti byloje faktiškai nustatytas aplinkybes“[60]. Taigi kaltinamasis aktas turi būti surašomas itin kruopščiai, šiame prokuroro procesiniame dokumente neturi būti esminių trūkumų, kurie trukdytų bylą nagrinėti teisme bei kurie trukdytų priimti teisėtą ir pagrįstą procesinį sprendimą baudžiamojoje byloje, kadangi šiame procesiniame dokumente yra suformuluojamas kaltinimas.

Asmuo, kuris galimai įvykdė nusikalstamą veiką privalo žinoti kuo jis yra kaltinimas, norint tinkamai užtikrinti šią kaltinamojo teisę, prokuroras privalo surašyti BPK 214 straipsnio reikalavimų atitinkantį kaltinamąjį aktą. Kaip ir pažymi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „Asmens teisės žinoti, kuo jis kaltinamas (BPK 22 straipsnio 3 dalis) ir teisės pasirengti gynybai (BPK 44 straipsnio 7 dalis) sudėtiniai aspektai yra kaltinamajame akte išdėstytos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės ir jų teisinis įvertinimas (veikos kvalifikavimas)“[61].

Užtikrinant kaltinamojo teisę žinoti kuo esi kaltinamas, privalomai turi būti laikomasi BPK 219 straipsnio 3 punkto nuostatų, tiksliai įvertinti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes bei veikos kvalifikavimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas BPK 219 straipsnio 3 punkto pažeidimais laiko: „kaltinamasis aktas neatitinka BPK 219 straipsnyje nustatytų reikalavimų, kai jame nenurodytos arba neteisingai nurodytos svarbios veikos faktinės aplinkybės, turinčios atitikti baudžiamajame įstatyme numatytus nusikalstamos veikos sudėties požymius (veikos padarymo vieta, laikas, būdas, padariniai ir kt.“[62]. Vilniaus apygardos teismo priimtoje nutartyje matyti, jog prokuroras surašydamas kaltinamąjį aktą pažeidė BPK 219 straipsnio nuostatas, teismas nustatė: „kaltinamiesiems pareikšti kaltinimai yra neaiškūs ir prieštaringi, dėl ko negalima nustatyti pareikštų kaltinimų apimties. [...] J. S. yra kaltinamas pagal BK 284 str. 1 d., o D. Š. yra kaltinamas pagal BK 284 str. 1 d. ir 135 str. 2 d. 8 p. Būtent dėl kaltinimų padarius pastarąją nusikalstamą veiką kaltinamasis aktas ir neatitinka jam keliamų reikalavimų“[63].

Sprendžiant ar kaltinamasis aktas atitinka įstatymo nustatytus reikalavimus betarpiškai turi būti nurodytos faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės, kurios lemia tikslų veikos kvalifikavimą, vienoje iš nutarčių matyti, jog pirmosios instancijos teismas priėmė nepagrįstą teismo nuosprendį, kadangi buvo padaryti esminiai BPK pažeidimai, kurie yra susiję su kaltinamojo asmens teisė į gynybą principo užtikrinimu bei netinkamu nusikalstamos veikos aprašymu „Byloje surašytas kaltinamasis aktas iš esmės neatitinka BPK 219 straipsnio 3 punkto reikalavimų, nes jame iškraipytos faktinės nusikaltimo padarymo aplinkybės – bylos faktinės

[60] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-575/2011,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/41782064701860/2K-575/2011
[61] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-339/2010,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=1eb83e43-b1ec-4146-90e8-917e345b0438
[62] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44-303/2017,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/51057735432343/2K-44-303/2017
[63] „Vilniaus apygardos teismo 2014 m. kovo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-258-92/2014,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7afc3d8f-8a9b-4fa4-ac15-76746bbab2dd

aplinkybės yra iš esmės skirtingos nuo kaltinamajame akte nurodytų aplinkybių. Nustatytos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės lemia veikos kvalifikavimą pagal kitą baudžiamąjį įstatymą. Padaryti baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai, paviršutiniškas neišsamus bylos tyrimas ikiteisminio tyrimo stadijoje lėmė įstatymų garantuotų kaltinamosios teisių suvaržymą ikiteisminio tyrimo stadijoje, nutartyje paminėtus kaltinamojo akto surašymo trūkumus (BPK 219 straipsnio 3 punktas), kurių negalima ištaisyti teisme ir kurie trukdo nagrinėti bylą“[64].

Kaltinamajame akte yra suformuojamas kaltinimas, kuris nubrėžia tarytum gaires pirmosios instancijos teisme nagrinėjant bylą. Antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi „Iš nusikalstamos veikos aprašymo turi būti aiškios kaltininkui inkriminuojamos nusikalstamos veikos aplinkybės (tiek, kiek jos nustatytos ikiteisminio tyrimo duomenimis), iš kurių sprendžiama apie nusikalstamos veikos sudėties požymių buvimą. Nusikalstama veika turi būti aprašyta išsamiai ir kartu glaustai, nurodant tas faktines aplinkybes, kurios reikšmingos šios veikos kvalifikavimui. Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių išdėstymą lemia BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje nurodyti veikos požymiai, todėl kaltinamajame akte (ir atitinkamai nuosprendyje) turi būti nurodyti tie faktai (aplinkybės), kurie yra būtini tam, kad nekiltų abejonių dėl jų teisinio vertinimo taikant baudžiamąjį įstatymą“[65].

Kaltinamojo akto trūkumai gali būti pripažinti ir tokiais atvejais, kai prokuroras surašydamas tokį procesinį dokumentą, kuomet baudžiamojo įstatymo straipsnio dispozicijoje yra nurodomi tik bendri nusikalstamos veikos požymiai, o pats turinys yra atskleidžiamas kituose teisės aktuose, tokios nusikalstamos veikos sudėtys yra vadinamos blanketinėmis. Vienoje iš bylų asmuo buvo kaltinamas, jog įvykdė nusikalstamą veiką, kurios sudėtis yra blanketinė. Kauno apygardos teismas nurodė: „ BK 1992 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėtis yra blanketinė. O tokiu atveju, kaip jau minėta, kaltinime turi būti nurodomas įstatymas ar kitas teisės aktas, už kurio reikalavimų ar draudimų pažeidimą nustatyta baudžiamoji atsakomybė. Turi būti nurodomas tokio teisės akto straipsnis, dalis ar punktas, glaustai atskleidžiant jo turinį bei pažymint pažeidimo esmę. Šioje byloje A. V. surašytame kaltinamajame akte (kaip ir pareikštame įtarime) nurodyta tik apie tai, kad jis neteisėtai, pažeisdamas nustatytą tvarką, gabeno akcizais apmokestinamas prekes. Kaltinime nurodyta nusikaltimo padarymo laikas, vieta, aplinkybės, akcizais apmokestinama prekė – naftos produktas, jos kiekis, vertė, kad buvo gabenama neturint teisės aktų nustatyta tvarka įformintų gabenamų produktų kokybės ar atitikties patvirtinimo dokumentų, šių produktų įsigijimo, gabenimo, akcizų apskaičiavimo dokumentų, tačiau kokiais teisės normų aktais

[64] „Šiaulių apygardos teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-335-64/2011,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=31b1c861-6e37-4d39-b756-a8265088f5c9

[65] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88-942/2016,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/258974587857157/2K-88-942/2016

nustatyta tokia tvarka, kaltinime (taip pat ir įtarime) nenurodyta“[66]. Taigi esant tokiai teisinei situacijai, kuomet nusikalstama veika, numatyta baudžiamojo įstatymo dispozicijoje yra blanketinė, būtina atskleisti nusikalstamos veikos požymius, ne tik baudžiamuoju įstatymu, bet ir kitais teisės norminiais aktais, kiek tai yra susiję su padaryta veika. Konkrečių teisės norminių aktų pažeidimo nenurodymas pačiame kaltinamajame akte yra esminis tokio procesinio dokumento trūkumas, o taip pat ir nesilaikymas BPK 219 straipsnio numatytų reikalavimų pažeidimas. Asmuo gaudamas tokį kaltinamojo akto nuorašą negali tiksliai žinoti kuo yra kaltinamas ir negali tinkamai pasiruošti gynybai.

Tais atvejais kai kaltinamasis aktas yra surašytas nesilaikant įstatymo numatytų reikalavimų, pagal BPK 234 straipsnio 2 dalį byla gali būti grąžinama prokurorui pašalinti kaltinamojo akto trūkumus nustatant konkretų terminą, per kurį privaloma ištaisyti kaltinamojo akto trūkumus. Lietuvos Aukščiausias Teismas išskyrė trijų sąlygų visumą, kurioms esant teismas grąžina byla prokurorui: „pirma, kaltinamojo akto turinys turi neatitikti BPK 219 straipsnyje nurodytų šio procesinio dokumento turiniui keliamų reikalavimų, antra, kaltinamojo akto trūkumai turi būti tokie, kurių nebūtų galima ištaisyti nagrinėjant bylą teisme, ir, trečia, kaltinamojo akto trūkumai turi trukdyti teismui nagrinėti bylą“[67]. Vienoje iš bylų pirmosios instancijos teismas išnagrinėjo baudžiamąją bylą ir priėmė nuosprendį su iš esmės reikalavimų neatitinkančiu kaltinamuoju aktu, taip pat pirmosios instancijos teismas išnagrinėjo baudžiamąją bylą, kuri nėra priskirtina jo kompetencijai. Apeliacinės instancijos teismas nustatė: „kaltinamasis aktas akivaizdžiais neatitinka LR BPK 219 straipsnio 1, 3-5 punktų reikalavimų, kaltinamajame akte nustatytas esminis prieštaravimas tarp kaltinamiesiems inkriminuojamų nusikalstamų veikų požymių aprašymo ir šių veikų kvalifikavimo. Nustatytas prieštaravimas yra esminis, kadangi nėra aiški valstybinio kaltinimo pozicija dėl kaltinamiesiems inkriminuojamų nusikalstamų veikų kvalifikavimo bei teisinio vertinimo. Kaltinamajame akte esantis prieštaravimas taip pat yra ypatingai reikšmingas ir dėl to, kad kaltinamiesiems inkriminuojamų veikų kvalifikavimas turi reikšmės nustatant bylos jurisdikcinį teisingumą“[68]. Nagrinėjamu atveju apylinkės teismas nenustatė esminių kaltinamojo akto reikalavimų neatitikimų įstatymo numatytiems reikalavimas ir tokiu pagrindu negrąžino baudžiamosios bylos prokurorui trūkumams pašalinti, tokiu būdu buvo padaryti esminiai BPK pažeidimai.

Kitoje byloje apeliacinės instancijos teismas pripažino, jog kaltinamasis aktas surašytas nesilaikant įstatymo numatytų reikalavimų, taip užkertant kaltinamajai tinkamai gintis nuo

[66] „Kauno apygardos teismo 2016 m. gegužės 13 d nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-218-579/2016,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a51e1bcf-173c-4b19-9158-b2586bbb1de1

[67] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-111-677/2016,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/196733699532392/2K-111-677/2016

[68] „Kauno apygardos teismo 2016 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-192-498/2016,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8f8ed754-0873-42c6-a2e9-ca5a6f581074

pareikšto kaltinimo, kadangi nėra aiškus esminis kaltinamajam inkriminuojamos nusikalstamos veikos požymis- kaltė „Kaltinimo, kuris susideda iš trijų pastraipų pirmoje pastraipoje nurodoma, kad M. A. „ <...> turi <...> turtą, žinodama, kad šis turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis“. Trečioje kaltinimo dėl to paties turto pastraipoje nurodoma, kad kaltinamoji „<...> turėjo <...> turtą, turėdama ir galėdama žinoti, kad jis negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis“. Antroje to paties kaltinimo pastraipoje kaltinamosios kaltės forma taip pat vienur nurodoma kaip nerūpestingumas (turėdama ir galėdama žinoti), o kitur, kaip tyčia (žinodama). Taip suformuluotas kaltinimas neatskleidžia vieno ir LR BK 1891 str. 1 d. numatyto nusikaltimo požymių- subjektyviosios pusės ir neatitinka LR BPK 219 str. reikalavimų šio dokumento turiniui“[69]. Taigi šioje byloje kaltinimas nėra tinkamai suformuluotas, iš jo nėra aišku kuo kaltinamoji yra kaltinama, nenurodant kaltės formos šiuo atžvilgiu būtų pažeista kaltinamosios teisė žinoti kaltinimo pagrindus. Kalbant apie esminius kaltinamojo akto trūkumus.

Surašant kaltinamąjį aktą pasitaiko ir tokių atvejų kuomet kaltinimas yra pateikiamas ne tam baudžiamojo proceso subjektui. Vienoje iš bylų matyti, jog kaltinamajame akte kaltinamas yra juridinis asmuo, bet tokie kaltinimai juridiniam asmeniui nėra pareikšti, teismas nustatė „Iš bylos aplinkybių galima suprasti, jog kaltinamiesiems inkriminuota veika yra susijusi su juridinio asmens veikla, tačiau kaltinimo formuluotė yra visiškai priešinga, kaltinimas suformuluotas taip lyg kaltinamieji nusikalstamas veikas padarė veikdami individualiai, toks kaltinimo formulavimas neatitinka bylos aplinkybių, yra ydingas. Įvertinus kaltinimo frazėje „<...> neturėdamas finansų maklerio įmonės ar kredito įstaigos veiklos licencijos, vertėsi investicine veikla organizuotai, nuolatos ir sistemingai sudarant sandorius <...>, kartu suteikiant technines galimybes tretiesiems asmenims sudaryti su ja sandorius, ko pasėkoje už suteiktas licencijuojamas paslaugas <...> pajamų, tokiu būdu versliškai ir stambiu mastu užsiėmė finansine veikla neturėdamas licencijos veiklai, kuriai ji reikalinga.“ naudojamas žodžių gramatines formas akivaizdu, jog kaltinamieji kaltinami tuo, kad būtent jie vertėsi investicine veikla, kuriai reikalinga licencija, iš šios veiklos gavo pajamų. Tačiau bylos aplinkybės byloja priešingai: byloje yra pateiktos UAB „F“ rv (duomenys pakeisti) (vėlesnis pavadinimas UAB „Frv“ (duomenys pakeisti)) finansinės ataskaitos, taip pat UAB „Frv“ (duomenys pakeisti) raštas, iš kurių matyti, jog pajamas iš veiklos gavo būtent juridinis asmuo, o ne fiziniai asmenys. Tai savo baigiamojoje kalboje pripažino ir kaltinimą palaikęs prokuroras, nurodęs, jog daugiau nei 11 milijonų litų pajamas gavo UAB „Frv“ (duomenys pakeisti). Taip pat savo baigiamojoje kalboje prokuroras nurodė, jog licencija verstis investicine veikla reikalinga įmonei, o ne fiziniams asmenims, šiuo atveju įmonės direktoriams, be to, prokuroras pripažino, kad kaltinime nurodytą licenciją pagal teisinį reguliavimą gali gauti

[69] „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. kovo 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-52-497/2015,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f5eba671-c586-4166-a9f4-386dac1737fb

išimtinai tik juridinis asmuo. [...]Pažymėtina, kad pirmosios instancijos teismas nustatė kaltinamojo akto trūkumus, tačiau nesiėmė jokių veiksmų, kad pašalintų kaltinamajame akte esančius prieštaravimus, trukdančius bylą išnagrinėti teisingai, negrąžino kaltinamojo akto prokurorui dėl netinkamo jo surašymo, kaip tai numatyta Lietuvos Respublikos BPK 254 str. 3 d., nors to ir prašė kaltinamojo V. J. gynėjas, vietoj to teismas išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal netinkamai surašytą kaltinamąjį aktą ir priėmė išteisinamąjį nuosprendį, toks formalus teisingumo įgyvendinimas prieštarauja viešajam interesui“[70]. Taigi prokuroro netinkamai surašytas kaltinamasis aktas lėmė netinkamą kaltinimo funkcijos įgyvendinimą. Kaltinimas buvo palaikomas iš esmės skirtingomis aplinkybėmis, nei kad buvo nurodyta kaltinamajame akte. Tokiu būdu buvo pažeidžiama kaltinamųjų teisė efektyviai gintis, kadangi kaltinamieji nežinojo, nuo kurio kaltinimo gintis. Kaltinamasis aktas turi būti aiškus, jame neturi kilti dviprasmybių dėl pareikšto kaltinimo.

Kalbant apie kaltinamajam aktui keliamus reikalavimus, tiek pirmosios instancijos teismas, tiek apeliacinės instancijos teismas baudžiamąją bylą išnagrinėjo pagal iš esmės įstatymo numatytų reikalavimų neatitinkantį kaltinamąjį aktą, šioje byloje Lietuvos Aukščiausias Teismas konstatavo esminį BPK pažeidimą: „*Iš BPK 219 straipsnio 3 ir 5 punktų nuostatų išplaukia, kad kaltinamajame akte turi būti nurodytos ne bet kokios, o būtent inkriminuojamų veikų padarymo aplinkybės, veikų aprašymas negali būti prieštaringas, jis turi atitikti inkriminuojamų BK straipsnių dispozicijas. A. J. pareikštas kaltinimas šių reikalavimų akivaizdžiai neatitinka. Tai matyti iš A. J. pareikšto kaltinimo turinio. Tiek pirminiame, tiek pakeistame kaltinime A. J. kaltinamas keturiasdešimties nusikaltimų padarymu. Visi jie apibūdinami identiškai. [...] kad iš kaltinime išdėstyto veikų aprašymo neįmanoma spręsti, kas, ką ir kaip apgavo, užvaldydamas svetimą turtą, kaip atsirado žala bankui, kodėl aprašyti veiksmai teisiškai įvertinti kaip BK 182 straipsnio 2 dalyje ir 228 straipsnio 2 dalyje numatytų nusikaltimų sutaptis. Nesuprantamas, nelogiškas ir prieštaringas veikų aprašymas kaltinamajame akte ne tik neatitinka BPK, bet ir akivaizdžiai trukdo teismui nagrinėti bylą. Šių aplinkybių nepaisydamas, nagrinėdamas bylą bei priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį, pirmosios instancijos teismas bandė kaltinamojo akto trūkumus šalinti, neteisėtai pakeisdamas kaltinime nurodytas faktines aplinkybes iš esmės skirtingomis (be jau paminėto turto savininko pakeitimo teismas savo iniciatyva nurodė ir žalos bankui padarymo būdą – kad ji atsirado dėl dalies kredito negrąžinimo), priimdamas nutartį pranešti prokurorui, kad vartojamuosius kreditus paėmę asmenys gali būti nuteistųjų bendrininkai, padėję jiems apgaule užvaldyti svetimą turtą. Laikydamasis BPK 254 straipsnio 3 dalies nuostatų, pirmosios instancijos teismas turėjo tinkamai įvertinti kaltinamąjį aktą ir priimti*

[70] „Vilniaus apygardos teismo 2013 m. spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-586-92-2013,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/45341637977748/1A-586-92-2013

atitinkamą procesinį sprendimą. To nepadaręs, teismas minėtas nuostatas pažeidė, padarydamas esminį BPK reikalavimų pažeidimą. Šio pažeidimo nenustatęs, apeliacinės instancijos teismas pažeidė reikalavimą, kuris yra išdėstytas BPK 320 straipsnio 3 dalies antrame sakinyje. Jo esmė ta, kad apeliacinės instancijos teismas visais atvejais turi patikrinti, ar nebuvo padaryta esminių BPK reikalavimų pažeidimų, ar tai neturėjo neigiamos įtakos ne tik apeliantui, bet ir kitiems skundų nepadavusiems nuteistiesiems“[71]. Taigi pateiktoje nutartyje matyti, jog pirmosios instancijos teismas neįžvelgė, jog kaltinamasis aktas neatitinka reikalavimų ir nematė pagrindo grąžinti bylos prokurorui, jog būtų ištaisytos kaltinamajame akte esminės klaidos, tačiau bylą gavęs apeliacinės instancijos teismas tokius esminius BPK pažeidimus taip pat „toleravo“ ir nematė jokio teisinio pagrindo šią baudžiamąją bylą grąžinti prokurorui. Visa to pasekmė, kuri ir nulėmė, jog buvo padaryti esminiai BPK pažeidimai susiję su kaltinamajame akte išdėstytomis nelogiškomis, nesuprantamomis nusikalstamų veikų aprašymais.

Valstybinio kaltinimo palaikymo svarbi dalis yra įrodymų tyrimas teisme. Įrodymų tyrimas viena iš pagrindinių teisiamojo posėdžio dalių, kurioje dalyvaujant visiems proceso dalyviams, yra patikrinami ikiteisminio tyrimo metu surinkti bei prokuroro pateikti duomenys, taip pat proceso dalyvių pateikti su byla susiję duomenys, teismo iniciatyva išsireikalauti duomenys, siekiant išsamiai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes. Įrodymų tyrimo pradžia pradedama prokuroro paskelbiamu kaltinamuoju aktu. Procesui vykstant pagreitinto proceso tvarka įrodymų tyrimas yra pradedamas prokuroro perskaitomu pareiškimu. Privataus kaltinimo bylose įrodymų tyrimas yra pradedamas privataus kaltintojo skundo perskaitymo ar jo teisėto atstovo pareiškimo paskelbimu. Baigus įrodymų tyrimą teisme, klausomasi proceso dalyvių baigiamųjų kalbų. Galima laikyti, jog prokuroro sakoma baigiamoji kalba paskutinėje proceso stadijoje yra itin svarbus kaltinimo palaikymo būdas. Prokuroras tokioje savo kalboje privalo išsamiai ir teisiškai įvertinti nusikalstamą veiką, nurodyti tokios veikos motyvus ir argumentus, atskleisti kaltinamojo padėtį lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes, taip pat teismui pateikti bausmės rūšį, ir konkretų dydį. Valstybės kaltintojas siūlydamas teismui bausmę turi atsižvelgti į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą, kaltinamojo asmenybę charakterizuojančius požymius bei pasiūlyti konkrečiai apibrėžtą bausmę.

Apibendrinant galima teigti, jog valstybiniu kaltinimu siekiama apsaugoti asmens, visuomenės bei valstybės teises ir teisėtus interesus. Iki to momento kol byla pasiekia teismą yra atliekama aibė ikiteisminio tyrimo veiksmų, prokuroras turi ir organizuoti, vadovauti bei kontroliuoti ikiteisminio tyrimo atliekamus veiksmus, o surašius kaltinamąjį aktą ir perdavus bylą teismui, palaikyti kaltinimą pirmosios instancijos teisme. Svarbiausiu procesiniu dokumentu,

[71] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-403/2013,“Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0790bacf-4e10-4198-8bf1-3c43bb6a9056

kuriame nubrėžiamos teisme nagrinėjimo ribos yra laikomas kaltinamasis aktas. Tinkamai, aiškiai ir tiksliai surašytas kaltinamasis aktas yra viena iš tinkamo kaltinimo funkcijos prielaidų, leidžianti kaltinamajam suprasti kaltinimo pagrindą bei tokiu būdu pasiruošti gynybai. Kaltinamojo akto surašymui prokuroras turi skirti pakankamai dėmesio, ypatingai kalbant turinio prasme, kad tokiame prokuroro procesiniame dokumente nebūtų esminių trūkumų, kurie nesudarytų kliūties teismui priimti teisėto ir pagrįsto procesinio sprendimo baudžiamojoje byloje. Esminės problemos kyla tuomet kai prokuroras surašydamas kaltinimąjį aktą neteisingai nurodo nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, kas lemia netinkamą ir veikos kvalifikaciją. Tais atvejais kai nusikalstamos veikos sudėtis yra blanketinė prokuroras privalo nurodyti ne tik baudžiamojo įstatymo normą, bet ir įstatymą už kurio reikalavimų nesilaikymą yra numatyta baudžiamoji atsakomybė. Siekiant, jog prokuroras surašytų įstatymo reikalavimų atitinkantį procesinį dokumentą, ikiteisminio tyrimo stadijoje privalo daugiau dėmesio skirti kontrolės mechanizmui.

2.1.1. Prokuroras kaip valstybės kaltintojas

Kaltinimą teismuose gali palaikyti tik valstybės deleguotas pareigūnas-prokuroras. Tai yra viena iš svarbiausių prokuroro konstitucinių funkcijų baudžiamajame procese, nesant kaltintojo negalėtų vykti ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas.

Kaip jau minėta anksčiau kaltinimo procesas netiesiogiai apima ir ikiteisminį tyrimą bei teisminio nagrinėjimo metu palaikomas kaltinimas. Ikiteisminio tyrimo metu renkami duomenys pagrindžiantys nusikalstamos veikos padarymą bei su jos padarymu susijusius asmenis, t.y. šioje stadijoje bandoma rinkti kaltės įrodymus, tokiu būdu prokuroras pradedama rengtis kaltinti asmenį padariusį nusikalstamą veiką. Prokuroras ikiteisminį tyrimą organizuoja jam vadovauja, kontroliuoja. Galima sakyti, jog būtent prokuroras ir yra ikiteisminio tyrimo eigos vedlys, nuo jo organizavimo ir priklauso ikiteisminio tyrimo eiga bei pasiekti rezultatai.

Viena iš Konstitucijoje nurodytų prokuroro pareigų ikiteisminio tyrimo organizavimas. Ikiteisminio tyrimo organizavimas- tai prokuroro procesinė veikla, kurios metu, atliekami įvairūs baudžiamojo proceso numatyti tyrimo veiksmai, siekiant, kad ikiteisminis tyrimas būtų atliekamas operatyviai, sklandžiai ir optimaliausiu būdu. Organizacinė prokuroro veikla vyksta viso ikiteisminio tyrimo metu, prokuroras turi nuolat kontroliuoti ar vykdomi jo žodiniai, rašytiniai nurodymai. Prokuroras turi siekti, kad būtų užtikrinta BPK 1 straipsnyje įtvirtinta baudžiamojo proceso paskirtis. BPK komentare ikiteisminio tyrimo organizavimas apibrėžiamas kaip: „prokuroro pareiga organizuoti ikiteisminį tyrimą reiškia, kad prokuroras turi nuspręsti, kas turi atlikti ikiteisminį tyrimą: viena ikiteisminio tyrimo įstaiga ar kelios bendradarbiaujančios įstaigos. Pastaruoju atveju prokuroras nustato, kokie veiksmai kokiai įstaigai pavedami. Prokuroras taip pat

turi nuspręsti, kada ir dėl kokių veiksmų atlikimo reikia kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją“[72]. Prokuroras turi numatyti viso ikiteisminio tyrimo užsibrėžtus siekius, įgyvendinti uždavinius bei tikslus. Organizavimas galima būtų teigti yra pirminė ikiteisminio tyrimo veiklos dalis, nuo kurios priklauso ar bus tinkamai vadovaujama tolimesniam ikiteisminiam tyrimui bei, ar tinkamai veiks kontrolės mechanizmas. Organizavimas tai nėra teisinė kategorija, kadangi organizuojant tolimesnį darbą turi būti nusibrėžtos gairės, kaip turi vykti tas tyrimas, tai ikiteisminio tyrimo tikslų nustatymas bei jų detalizavimas, veiklos krypčių nustatymas atsižvelgiantį į išsikeltus tikslus, nurodymų suformulavimas ikiteisminio tyrimo pareigūnui, nustatytų veiklos krypčių bei atliekamų funkcijų koordinavimas, kontroliavimas ar ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas laikosi numatytų tikslų.

Kita ne mažesnio svarbumo prokuroro funkcija, tai vadovavimas ikiteisminiam tyrimui. Galima teigti, kad organizavimas persipina kartu su vadovavimo funkcija, kadangi norint tinkamai suorganizuoti tam tikrą tyrimą, reikia suburti asmenis į bendrą veiklą, siekiant tinkamai atlikti tyrimą, o tai neįmanoma be vadovavimo funkcijos šiems asmenims. Anot autorių kolektyvo vadovavimas suprantamas, kaip: „Prokuroro vadovavimas ikiteisminiam tyrimui- tai funkcija, nukreipta sutelkti ikiteisminio tyrimo pareigūnus siekti ir realizuoti ikiteisminio tyrimo uždavinius ir tikslus“[73]. Gintaro Godos manymu „prokuroras *vadovauja ikiteisminiam tyrimui* priimdamas sprendimus dėl tyrimo krypties ir apimties, duodamas ikiteisminio tyrimo pareigūnams privalomus nurodymus dėl konkrečių tyrimo veiksmų atlikimo, priimdamas svarbiausius sprendimus, lemiančius tolesnę proceso eigą“[74]. Vadovavimas suprantamas kaip tolimesnės tyrimo krypties bei apimties pozicija. Prokuroro vadovavimas ikiteisminiam tyrimui pasireiškia tuo, kad šis asmuo sugeba sutelkti kitus pareigūnus bendrai veiklai, kad būtų realizuojami visi sprendimai dėl tyrimo krypties.

Kita prokuroro vykdoma ikiteisminio tyrimo funkcija yra kontroliavimas. Prokuroro vykdymo kontrolė apibrėžta BPK 170 straipsnio 2 dalyje. Prokuroras, kuris suorganizavęs bei davęs nurodymus dėl ikiteisminio tyrimo atlikimo eigos, negali pasišalinti nuo tyrimo ir pasyviai stebėti, kaip vyksta ikiteisminis tyrimas, jis privalo kontroliuoti pareigūnus dėl ikiteisminio tyrimo eigos, kokie yra pasiekti rezultatai. Prokuroras vykdydamas kontrolės funkciją privalo stebėti, kad būtų laikomasi BPK 176 straipsnio 1 dalyje numatytų reikalavimų, kad „ ikiteisminis tyrimas būtų atliktas per kuo trumpiausius terminus“[75], taip nepažeidžiant BPK 44 straipsnio 5 dalies bei EŽTK

[72] Gintaras Goda ir kt., *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I- IV dalys (1- 220 straipsniai) (*Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003*),413.*
[73] Raimundas Jurka ir kt., *Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai* (Vilnius: Teisės institutas, 2005), *13.*
[74] Gintaras Goda, *supra* note 20, p. 292.
[75] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.

6 straipsnio 1 dalies nuostatų. Jei prokuroras nekontroliuotų atliekamos ikiteisminio tyrimo eigos tuomet paliekama didelė laisvė ikiteisminio tyrimo pareigūnams savo nuožiūra vykdyti tyrimą.

Šios pagrindinės prokuroro ikiteisminio tyrimo organizavimo, jam vadovavimo bei kontroliavimo yra glaudžiai tarpusavyje susipynę. Be vienos iš šių funkcijų neatsirastų kitos, jos viena kitą papildančios funkcijos.

Atlikus išsamius ikiteisminio tyrimo veiksmus bei manydamas, kad visi ikiteisminio tyrimo pradžios tikslai, uždaviniai jau yra įgyvendinti, kurie pagrįstų įtariamojo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo paskelbiama proceso šalims, jog ikiteisminis tyrimas užbaigiamas. Ikiteisminio tyrimo pabaiga reglamentuota BPK 218 straipsnyje. Minėtame straipsnyje atlikus visus veiksmus, prokuroras surašo svarbiausią ikiteisminio tyrimo pabaigos dokumentą- kaltinamąjį aktą. Surašęs įstatymo reikalavimams atitinkantį kaltinamąjį aktą kartu su bylos medžiagą perduoda pirmosios instancijos teismui.

Nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme prokuroro dalyvavimas yra būtinas, be valstybės kaltintojo negalimas ir procesas. Pagal BPK 250 straipsnį jei į teismo posėdį neatvyko prokuroras ir nėra galimybės tame posėdyje pakeisti, daroma teisiamojo posėdžio pertrauka arba bylos nagrinėjimas atidedamas[76]. Taigi, prokuroras gali būti pakeičiamas kitu, naujai į bylos nagrinėjimą įstojusiam prokurorui yra suteikiamas laikas susipažinti su bylos medžiagą ir pasiruošti tinkamai palaikyti kaltinimą. Įstatymas taip pat numato galimybę, kad valstybinį kaltinimą gali palaikyti keli prokurorai. Prokuroras perskaitydamas kaltinamąjį aktą neturi toliau pasyviai dalyvauti procese, jis turi aktyviai dalyvauti įrodymų tyrime, teikti prašymus, dalyvauti liudytojo, nukentėjusiojo, kaltinamojo apklausoje. Kaltinamojo apklausa yra viena iš kaltinimo pozicijų įrodyti, jog būtent kaltinamasis ir padarė nusikalstamą veiką.

Teisminėje stadijoje bylos nagrinėjamos laikantis rungtyniškumo principo. Anot I. Randakevičienės „rungimosi principas baudžiamajame procese pasireiškia tuo, kad kaltinimą palaikantis prokuroras, nukentėjusysis, teisiamasis ir jo gynėjas turi lygias teises teikti teismui įrodymus, dalyvauti įrodymų tyrime ir pareikšti prašymus“[77]. Bylos nagrinėjimo metu gali paaiškėti naujos aplinkybės, keičiami nukentėjusiųjų, liudytojų duoti parodymai ikiteisminio tyrimo metu dėl to iškyla pagrįstų abejonių dėl teismui pateiktų duomenų patikimumo. Dėl šių aplinkybių gali pasikeisti ir prokuroro pozicija dėl kaltinimo, tai suponuoja, kad teisminio bylos nagrinėjimo metu gali būti keičiamas kaltinimas.

[76] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.
[77] Irma Randakevičienė *Kasacinio teismo jurisprudencija: baudžiamojo proceso teisė 1995-2005* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006), *29.*

Prokurorui pagal BPK 256 straipsnio 2 dalies nuostatas suteikta teisė iki įrodymų tyrimo pabaigos teismui pateikti prašymą dėl kaltinimo pakeitimo. Taigi prokuroras teisminėje stadijoje nustatęs, jog yra pagrindas keisti kaltinimą, šis tokia teise gali nevaržomai pasinaudoti.

Palaikydamas kaltinimą prokuroras privalo būti objektyvus ir nešališkas. Kartais iškyla ir tokių atvejų kuomet gali pritrūkti įrodymų pagrindžiančių kaltinamojo kaltę ir, kad būtent šis asmuo įvykdė nusikalstamą veiką, tai suponuoja prokuroro pareigą teismo prašyti priimti išteisinamąjį nuosprendį. Tai nereiškia prokuroro pralaimėjimą teisme, kadangi tik kaltus asmenis galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Prokuroras bendra tvarka turi sakyti savo baigiamąją kalbą bei prašyti teismo kaltinamojo asmens atžvilgiu priimti išteisinamąjį nuosprendį.

Apibendrinant prokuroro įgaliojimus ikiteisminio tyrimo metu vienos iš pagrindinių jo funkcijų yra ikiteisminio tyrimo organizavimas, vadovavimas bei kontrolės užtikrinimas. Ikiteisminio tyrimo pabaigos momentas siejamas su kaltinamojo akto surašymo, kuriame suformuluojamas kaltinimas. Ikiteisminio tyrimo metu prokuroras stengiasi rinkti duomenis įrodančius įtariamojo kaltės buvimą. Bylą pasiekus teismą prokuroras imasi kitos konstitucinės pareigos, t.y. palaikyti valstybinį kaltinimą. Be kitų BPK numatytų funkcijų prokuroras turi iniciatyvos teisę teismui pateikti prašymą keisti kaltinimo pagrindus.

2.1.2 Aplinkybės lemiančios perėjimą iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą

Bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme gali iškilti aplinkybės, jog ši byla turi būti nagrinėjama ne valstybinio kaltinimo tvarka, bet kita kaltinimo forma (privataus kaltinimo). Aplinkybės nulemiančios tokių formų pasikeitimą teisme yra reglamentuotos BPK 417 straipsnio 2 dalyje. Taigi perėjimas iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą reglamentavimas yra tarytum iškilusio teisinio keblumo ištaisymo būdas. BPK komentaro autoriai išskiria tokius iškilusius teisinio keblumo būdus tai „*pirma, byla pradėta nagrinėti ir nagrinėjama pagal prokuroro kaltinamąjį aktą. Prokuroro dalyvavimas tokioje byloje yra būtinas, nepriklausomai, kokį sprendimą priims teismas (apkaltinamąjį ar išteisinamąjį nuosprendį, ar nuosprendį ar nutartį nutraukti bylą). Antra, teisiamojo posėdžio pirmininko informacija, kad kaltinamojo veika gali būti perkvalifikuota į nusikalstamą veiką, nagrinėjamą privataus kaltinimo tvarka, yra tik kaltinimo pakeitimo galimybė, kaip vienas iš sprendimo variantų. Galutinis sprendimas bus padarytas priimant nuosprendį. Todėl gavus tokią informaciją nukentėjusiojo procesinis statusas nesikeičia- jis netampa privačiu kaltintoju, juolab kad vienu metu toje pačioje byloje negali veikti ir valstybinis, ir privatus kaltintojai. Trečia, nukentėjusiojo reikalavimas, kad kaltinamasis būtų nuteistas už veiką, jeigu teismas ją pripažins privataus kaltinimo dalyku, yra tik jo sutikimas dėl galimo sprendimo varianto. Tačiau toks reikalavimas yra būtinas, kadangi vykdyti privataus*

kaltinimo procesą ir užbaigti jį nuosprendžiu galima tik nukentėjusiojo valia. Ketvirta, nukentėjusysis, reikalaudamas nuteisti kaltinamąjį už privataus kaltinimo veiką, turi visas procesines galimybes siekti, kad toks apkaltinamasis nuosprendis būtų priimtas: pateikti prašymus, baigiamojoje kalboje pasisakyti visais su nuosprendžiu susijusiais klausimais (įvertinti teisme ištirtus įrodymus, pasiūlyti nusikalstamos veikos kvalifikavimą, bausmės rūšį ir dydį ir kt.)[78].

Aptarsime Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtas nutartis, kuomet buvo išaiškinta vienas iš esminių BPK pažeidimų pereinant iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą, proceso šalims nesuteikiant teisės susitaikyti, t.y. nesurengiant taikinamojo posėdžio. Galime teigti, jog privataus kaltinimo institute išskirtinis bruožas ir yra taikinamasis posėdis, kadangi siekiama konfliktuojančias šalis sutaikyti. Pereinant iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą, nesilaikant įstatyme numatytos tokios procedūros, t.y. neinformuojant proceso šalių apie galimybę nusikalstamą veiką, kuri yra valstybinio kaltinimo dalykas, perkvalifikuoti į kitą nusikalstamą veiką, kuri yra nagrinėjama privataus kaltinimo tvarka, neinformuojant šalių apie susitaikymo galimybes šios tvarkos neaptarimas ir suponuoja esminius pažeidimus. Štai vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių matyti, jog apeliacinės instancijos teismas pažeidė BPK 407 straipsnio 2 ir 3 dalies nuostatas, kurioje nurodoma: „Teismas perkvalifikavo kasatorės veiką iš BK 140 straipsnio 2 dalies į 140 straipsnio 1 dalį. Todėl konstatuotina, kad BPK 417 straipsnio 2, 3 dalyse numatytų reikalavimų teismas neįvykdė, L. S. neteko galimybės pasinaudoti BPK 413 straipsnyje įtvirtintu tik privataus kaltinimo bylų procesui būdingu susitaikymo institutu. Šis apeliacinės instancijos teismo neveikimas laikytinas esminiu BPK pažeidimu, suvaržiusiu įstatymų garantuotas kaltinamosios teises. [...] Apeliacinės instancijos teismas nuteistąją L. S. pagal BK 284 straipsnio 1 dalį išteisino, o jos veiksmus, pirmosios instancijos teismo kvalifikuotus pagal BK 140 straipsnio 2 dalį, perkvalifikavo į BK 140 straipsnio 1 dalį. Pagal BPK 407 straipsnį baudžiamoji byla dėl tokios nusikalstamos veikos yra privataus kaltinimo byla. [...] Apeliacinės instancijos teismas nukentėjusiųjų pozicijos šiuo klausimu neišsiaiškino, taip pažeisdamas BPK 417 straipsnio 2 dalies reikalavimą. Toks pažeidimas kasacinės instancijos teismo praktikoje laikomas esminiu BPK pažeidimu, nes nukentėjusiajam ir kaltinamajam yra atimama galimybė susitaikyti, galbūt susitariant dėl žalos atlyginimo, ir pasiekti baudžiamojo proceso tikslus atkuriant teisinę santarvę racionaliausiu keliu“[79]. Šioje nutartyje aiškiai matyti, jog kaltinamosios veiksmai pagal BPK 407 straipsnį įeina į privataus kaltinimo institutą. Šiuo atžvilgiu proceso šalims turėjo būti suteikta teisė susitaikyti. Tiek pirmosios instancijos teismai, tiek ir apeliacinės

[78] Gintaras Goda ir kt., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras V- XI dalys* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003), 476.
[79] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-283/2012,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/140496675818240/2K-283/2012

instancijos teismai BPK 417 straipsnio normą privalo ją tinkamai taikyti, kadangi imperatyviai nurodyta, jog proceso šalims privalomai turi būti suteikiama teisė susitaikyti. Kaip ir nurodo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris nuosekliai ir laikosi tokios pozicijos: „Kasacinės instancijos teismo praktikoje toks pažeidimas yra laikomas esminiu, nes nukentėjusiajam ir kaltinamajam atimama galimybė susitaikyti, bylos nagrinėjimo teisme dalyviai tokiu atveju netenka teisės išsakyti teisinių argumentų dėl numatomo (naujo) kaltinimo teisingumo ar neteisingumo“[80].

Kitas pavyzdys iš teismų praktikos, kur teisminio nagrinėjimu metu buvo pereita iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą ir kaltinamasis buvo nuteistas privataus kaltinimo tvarka, tik teismas šiuo atžvilgiu padarė esminį BPK pažeidimą, nesuteikė proceso šalims susitaikyti, kadangi privataus kaltinimo bylose taikinamasis posėdis privalomas. Kaip šioje nutartyje nurodoma: „galimybė perkvalifikuoti veiką ir išaiškinimas (tiek nukentėjusiajam, tiek kaltinamajam) galimybės susitaikyti tokiame procese yra privalomi. [...] Iš pirmosios instancijos teismo teisiamojo posėdžio protokolo, teismas ne tik neįspėjo proceso dalyvių dėl galimo veikos perkvalifikavimo iš BK 284 straipsnio 1 dalies į 140 straipsnio 1 dalį, bet ir baigus įrodymų tyrimą, baigiamųjų kalbų metu nepasisakė nukentėjusioji A. M., kuri tokiu atveju pati būtų išsakiusi poziciją dėl kaltinimo R. G“[81]. Kaip matyti šioje byloje pirmosios instancijos teismas neįspėjo proceso šalių, jog veika gali būti perkvalifikuota ir taip būtų pereinama iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą, tačiau apeliacinės instancijos teismas gavęs apelianto skundą galėjo ištaisyti pirmosios instancijos padarytas esminius BPK pažeidimus. Šioje byloje proceso šalims neišaiškinus galimybės susitaikyti vienai su kita ir net nesuteikiant tokių galimybių, tai suponuoja BPK 417 straipsnio 2 dalies pažeidimą, bet kokiu atveju tai yra ir esminis BPK pažeidimas. Taip pat galima įžvelgti ir tai, jog pasikeitus nusikalstamos veikos kvalifikacijai taip pažeidžiamas ir kaltinamojo asmens teisė į gynybą principas, kuris turi pasiruošti gintis nuo naujai pareikšto kaltinimo.

Apibendrinant galime teigti, jog tiek valstybinis kaltinimas, tiek privatus kaltinimas išsiskiriantis kaip specifinė baudžiamojo proceso rūšis tarpusavyje yra susiję kaltinimo palaikymu. Bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme paaiškėjus nusikalstamos veikos požymiams, atsiradus byloje naujoms aplinkybėms yra galimybė pereiti iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą. Pereinant iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą, reikia neužmiršti, jog proceso dalyviams turi būti suteikiama teisė susitaikyti, nes kaip žinia privataus kaltinimo bylose taikinamasis posėdis yra privalomas. Nors ir perėjus iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą,

[80] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240/2013,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/247254846165654/2K-240/2013
[81] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-211-222/2015,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/88244554585050/2K-211-222/2015

prokuroras gali ir toliau palaikyti valstybinį kaltinimą privataus kaltinimo byloje, esant dviejų sąlygų visumai, kai padaryta nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę arba nukentėjusysis dėl tam tikrų priežasčių negali apginti savo teisių ir teisėtų interesų. Kaip ir pažymi kasacinės instancijos teismas esminiu BPK pažeidimu yra laikomas tas momentas, kai proceso šalims nesuteikiama teisė susitaikyti, nors BPK norma numatanti perėjimą iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą yra imperatyvi.

2.1.3 Kaltinimo ribos bei kaltinimo keitimo galimybės

Kiekvienam asmeniui, kuris yra kaltinamas, jog yra padaręs nusikalstamą veiką turi aiškiai žinoti kuo jis yra kaltinamas bei tinkamai pasiruošti gynybai dėl pareikšto kaltinimo. Pasibaigus ikiteisminio tyrimo stadijai prokuroras surinkus pakankamai duomenų pagrindžiančių įtariamojo kaltę, kaltinimą bei kaltinimo ribas apibrėžia kaltinamajame akte, pareiškime dėl bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka, pareiškime dėl baudžiamojo įsakymo. Privataus kaltinimo institute kaltinimo ribos yra apibrėžiamos nukentėjusiojo skunde arba jo teisėto atstovo pareiškime. Kaltinamajam aktui keliami reikalavimai yra reglamentuoti BPK 219 straipsnyje, taip pat Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijose „Dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui“[82], būtent šiame prokuroro procesiniame dokumente ir yra apibrėžiamos kaltinimo ribos. Tinkamai ir laikantis įstatymo nustatytų reikalavimų surašytas kaltinamasis aktas nubrėžia tolesnį bylos nagrinėjimą teisme. Privataus kaltinimo institute kaltinimo ribos teisme yra pateiktos nukentėjusiojo skunde ar jo teisėto atstovo pareiškime. Šiam procesiniam dokumentui taip yra keliami aukšti reikalavimai, kaip ir prokuroro priimtiems aktams. Skundui keliami reikalavimai yra numatyti BPK 412 straipsnio 2 dalyje. Štai vienoje iš teismo nutarčių matyti, kad nukentėjusioji teismui pateikė įstatymo reikalavimų neatitinkantį skundą „Nustatyta, kad J. G. skundas neatitinka nurodytų reikalavimų, nes skunde nėra nurodyto aiškaus, tikslaus ir konkretaus nusikalstamų veikų apibūdinimo. Teismas neturi teisės iš viso skundo teiginių pats nustatyti, suformuluoti atitinkamą konkretų kaltinimą, nes būtų pažeistas proceso nešališkumo principas"[83]. Tokiu pateikiamu teismui skundu asmeniui, kuris galimai įvykdė nusikalstamą veiką yra pareiškiamas kaltinimas, todėl nukentėjusios skunde turi būti aiškiai pateikti duomenys, kurie patvirtintų išdėstytas nusikalstamos veikos faktines aplinkybes. Nukentėjusios skundas galima sakyti atlieka ir kaltinamojo akto funkciją.

[82] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. birželio 1d. rekomendacija Nr. Nr. I-136 „ Dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui“ TAR, 2015-06-01, Nr. 8536 https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/eacbc9d0082e11e588da8908dfa91cac

[83] „Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016 m. vasario 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-178-334/2016,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=86110635-ef3e-44d1-b41a-778f64daf224

Kalbant apie kaltinimo ribas, kaltinimo keitimo galimybes pirmosios instancijos teisme, tiek apeliacinės instancijos teisme buvo priimtas svarbus Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas[84]. Anksčiau galiojusios BPK 255 straipsnio 2 dalies nuostatos „Nagrinėjimo teisme ribos (2002 m. kovo 14 d. redakcija su 2003 m. balandžio 10 d. pakeitimu) buvo nurodyta, kad kaltinamasis negali būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, arba dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytųjų, jeigu apie tokią galimybę teisiamajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta“[85]. Taip pat BPK 256 straipsnyje „Kaltinime nurodytos veikos esminių faktinių aplinkybių ir jos kvalifikavimo pakeitimas teisme (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 1 dalyje buvo nurodyta, kad prokuroras, privatus kaltintojas ir nukentėjusysis turi teisę iki įrodymų tyrimo teisme pabaigos pateikti rašytinį prašymą kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis. Šiame prašyme turi būti išdėstytos šios iš esmės skirtingos faktinės aplinkybės. Teismas, gavęs tokį prašymą, apie tai nedelsdamas praneša kaltinamajam. Šio prašymo nuorašai įteikiami nagrinėjimo teisme dalyviams“[86]. Minėtame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „*Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalis (2003 m. balandžio 10 d. redakcija; Žin., 2003, Nr. 38-1734), prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2, 6 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 256 straipsnio 1 dalis (2007 m. birželio 28 d. redakcija, Žin., 2007, Nr. 81-3312; 2011 m. gruodžio 22 d. redakcija, Žin., 2011, Nr. 164-7797) prieštarauja (prieštaravo) Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisingumo, teisinės valstybės principams. Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 256 straipsnio 1 dalis (2011 m. gruodžio 22 d. redakcija; Žin., 2011, Nr. 164-7797),neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“[87]. BPK 255 straipsnis bei 256 straipsnis įstatymo leidėjo buvo pakeisti 2015 m. birželio 23 d. įstatymu[88].

Šiuo metu galiojančiame BPK 255 straipsnio 1 dalyje yra reglamentuota nagrinėjimo teisme ribos. Taip pat kaltinimo ribas apibrėžia ne tik kaltinamasis aktas, bet ir teisėjo nutartis dėl bylos perdavimo nagrinėti teisiamajame posėdyje, tik jei teisėjas susipažinęs su bylos medžiaga nenustato, kad nėra kliūčių nagrinėti bylą teisme pagal BPK 233 straipsnio 1 dalį. Štai vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių pažymėta, jog „Konkrečios bylos nagrinėjimo teisme

[84] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas,“ *supra* note 6.
[85] Ibid.
[86] Ibid.
[87] Ibid.
[88] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 91 straipsniu ir 188, 189, 246, 255, 256 straipsnių pakeitimo įstatymas,“ TAR, 2015-07-09, Nr. 11213 https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=dae6b6e0263a11e5bf92d6af3f6a2e8b

ribos nustatomos kaltinamajame akte ir teisėjo nutartyje perduoti bylą nagrinėti teisiamajame posėdyje. Taigi nagrinėjimo teisme ribos yra savotiški teisiniai rėmai, į kuriuos teismas turi orientuotis nagrinėdamas bylą. Konstitucinė pareiga – vykdyti teisingumą – įpareigoja teismą išspręsti bylą pagrįstai, teisėtai ir teisingai, neperžengiant kaltinimo ribų“[89]. Tiek kaltinamasis aktas, tiek teisėjo nutartis bylą perduoti nagrinėti teisiamajame posėdyje yra procesiniai dokumentai, kuriame nubrėžiamos kaltinimo ribų gairės.

BPK 255 straipsnio 2 dalyje yra nurodoma, kad „kaltinamasis negali būti nuteistas dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo perkvalifikuota, kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytų, jeigu apie tokią galimybę teisiamajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta“[90]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad „faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytųjų tada, kai prisideda tos pačios nusikalstamos veikos epizodai, iš esmės pasikeičia nusikalstamų veikų apimtis, nusikalstamos veikos padarymo laikas, vieta, būdas ir pan., jeigu tai turi įtakos veikos kvalifikacijai, bausmei ar kitaip suvaržo teisiamojo teisę į gynybą“[91]. Tokiu atveju, kai teismas mano, jog nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi, nei, kad jos yra nurodytos prokuroro kaltinamajame akte, teismas privalo spręsti ar tikrai naujai paaiškėjusios aplinkybės iš esmės skiriasi, nei, kad jos yra nurodytos kaltinamajame akte. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „Teismas, priimdamas nuosprendį, savo iniciatyva gali patikslinti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes arba jas pakeisti su sąlyga, kad tos aplinkybės nebūtų pakeistos iš esmės skirtingomis“[92]. Reikia pažymėti, jog teismas nėra saistomas kaltinamajame akte nurodytos nusikalstamos veikos kvalifikacija, prokuroras šiame procesiniame dokumente išdėsto savo poziciją, tad bylą nagrinėjančiam teismui toks nusikalstamos veikos kvalifikavimas nėra imperatyvus nurodymas. Bylą nagrinėjančiam teismui nustačius, jog kaltinamojo nusikalstama veika galimai gali atitikti kito nusikaltimo sudėtį, nei, kad nurodyta prokuroro kaltinamajame akte, net ir nesant prokuroro ar kitų proceso dalyvių prašymų, gali savo iniciatyva kaltinamojo nusikalstamą veiką ir perkvalifikuoti į kitą BK numatytą straipsnį, prieš tai teisiamojo posėdžio metu iš anksto įspėjant kaltinamąjį, kad jis galėtų pasiruošti gynybai pagal naujai pareikštą kaltinimą. Taigi kaltinimo keitimo iniciatyvos teisę šiuo atveju turi ir teismas. Iškyla klausimas ar taip nebus pažeidžiamas teismo nešališkumo principas, kadangi proceso dalyviai gali teigti, jog teismas yra šališkas, turintis nusistatęs išankstinę nuomonę dėl ateityje priimamo teismo procesinio dokumento. Kaip pažymi Mindaugas Girdauskas „Sprendžiant teismo

[89] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2008,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/42988687221531/2K-203/2008
[90] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.
[91] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-381/2011,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/174486067085604/2K-381/2011
[92] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-112-697/2016,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/34209016634257/2K-112-697/2016

įgaliojimų savo iniciatyva, kai yra pagrindas, griežtinti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą suderinimo su (konstituciniais) rungimosi, proceso šalių lygybės, teismo nešališkumo, teismo ir kitų proceso subjektų funkcijų atskyrimo, valstybės valdžios padalijimo principais, svarbu yra tai, koks pagrindinis apskritai baudžiamojo proceso ir konkrečiai teisminio baudžiamosios bylos nagrinėjimo tikslas, kiek šiam tikslui teikiama reikšmė. Tokie įgaliojimai laikytini suderinamais su minėtais principais, jeigu svarbiausias tokio proceso tikslas yra tinkamai įgyvendinti baudžiamąjį įstatymą“[93].

BPK 255 ir 256 straipsnyje yra reglamentuoti klausimai susiję su nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ir jos kvalifikavimo pakeitimu teisme. Nusikalstamos veikos faktines aplinkybes LAT laiko „Nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės BPK 255, 256 straipsnių prasme yra kaltinamajame akte nurodytos nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, būdai, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės, kurios individualizuoja kaltinamojo padarytą veiką, sudaro pagrindą ją kvalifikuoti kaip nusikalstamą ar turi reikšmės skiriant bausmę. Teismas, priimdamas nuosprendį, savo iniciatyva gali patikslinti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes arba jas pakeisti su sąlyga, kad tos aplinkybės nebūtų pakeistos iš esmės skirtingomis“[94]. Keičiant nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, turi būti užtikrinama, jog nebūtų pažeidžiama asmens teisė į gynybą principas. Siekiant užtikrinti kaltinamojo teisę, faktinės aplinkybės, kurios iš esmės skiriasi nuo baudžiamojo proceso subjektų pateiktų procesinių dokumentų išdėstytų juose, kaltinamasis turi būti informuojamas teisiamojo posėdžio metu. Negali pasitaikyti ir tokių atvejų, jog be iš ankstinio pranešimo apie nusikalstamos veikos perkvalifikavimą jam nebūtų pranešta. Teisminio nagrinėjimo metu paaiškėjus, jog nusikalstama veika gali būti perkvalifikuota ne tik į sunkesnį, bet net ir lengvesnį nusikaltimą, kaltinamajam turi būti apie tai pranešama. Siekiant užtikrinti kaltinamojo teises, net ir keičiant nusikalstamos veikos kvalifikaciją į lengvesnę, kaltinamajam turi būti iš anksto pranešta. Kaip ir pažymi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „kaltinamojo teisė žinoti, kuo yra kaltinamas, teisė į gynybą ir teisingą teismą yra pažeidžiamos ir tada, kai inkriminuojama veika perkvalifikuojama pagal lengvesnę nusikalstamą veiką numatantį baudžiamąjį įstatymą, tačiau pritaikant kitokį teisinį požymį (sudėties požymį, įtvirtintą BK specialiojoje dalyje), būtiną šią veiką pripažinti nusikalstama (pavyzdžiui, kad nusikalstama veika padaryta ne tyčia, o dėl neatsargumo), bet neįspėjus kaltinamojo apie tokią galimybę ir nesudarius galimybių atitinkamai gintis“[95]. Taigi siekiant užtikrinti kaltinamojo teisę į gynybą, teisę žinoti kaltinimo pagrindus privaloma laikytis imperatyviai kaltinimo keitimo tvarkos.

[93] „Mindaugas Girdauskas, „Teismo įgaliojimų keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu suderinamumas su konstituciniais baudžiamojo proceso tikslais ir principais,“ *Teisė* 88 (2013):159.
[94] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje“ *supra* note *92.*
[95] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-1/2014“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/15072099906559/2K-P-1/2014

Svarbiausia baudžiamojo proceso paskirtis yra teisingai nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį ir nekalto asmens nenubausti, dėl to teismas jei mano, jog kaltinamajame akte netinkamas nusikalstamos veikos kvalifikavimas ir imasi iniciatyvos keisti kaltinimą, taip teisingai pritaikydamas baudžiamojo įstatymo normas. Teismas neturi būti pasyvus stebėtojas baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu, išimtinai tik teismui yra suteikta teisė vykdyti teisingumą, tad šiuo atžvilgiu teismas pakeisdamas pirminį kaltinimą, siekia priimti teisėtą procesinį sprendimą. Kaip pažymi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „Įtvirtintas aktyvaus teismo modelis reiškia, kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta. Tai, be kita ko, reiškia, kad teismas, nagrinėdamas bylą, neturi apsiriboti vien kaltinime nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis ir privalo imtis visų BPK nurodytų priemonių, kad būtų nustatytos visos teisiškai reikšmingos bylos aplinkybės“[96]. Taigi teismas negali būti tik pasyvus stebėtojas vykstančiame teisminiame procese, atsižvelgiant į tai teismas privalo imtis visų įmanomų priemonių, užtikrinant, kad asmuo būtų tinkamai nubaustas, nekaltas asmuo nenubaustas.

Kaltinime nurodytų veikos esminių faktinių aplinkybių keitimą teisme iniciatyvos teisę pagal BPK 256 straipsnio 1 dalį turi prokuroras, privatus kaltintojas bei nukentėjusysis. Pagal šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą „prokuroras, privatus kaltintojas bei nukentėjusysis gali teismui teikti prašymą pakeisti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, tokiame pateiktame prašyme proceso šalys gali prašyti kaltinamojo nusikalstamą veiką kvalifikuoti pagal kitą baudžiamojo įstatymo normą, numatančią sunkesnę ar lengvesnę nusikalstamą veiką, tik tokį prašymą proceso šalys turi pateikti iki įrodymų tyrimo teisme pabaigos“[97]. Visais atvejais teismas iš anksto turi informuoti proceso dalyvius. Teismas taip pat privalo išaiškinti kaltinamajam bei jo gynėjui prašyti pertraukos, jog būtų pasiruošta gynybai dėl pakeisto kaltinimo. Kaip pažymi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „Bylos nagrinėjimo teisme metu kaltinamajam negali būti inkriminuojamos naujos nusikalstamos veikos, tačiau gali būti pakeistos kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas, laikantis BPK 255 straipsnio 2 dalyje ir 256 straipsnyje nustatytų sąlygų ir tvarkos“[98].

Apeliacinės instancijos ribas apibrėžia BPK 320 straipsnio 3 dalis, kuriame nurodoma „teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų, kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti“[99]. Apeliacinės instancijos teismo ribas nubrėžia pateikto apeliacinio skundo turinys. Tačiau apeliacinio skundo ribos gali

[96] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-398/2013,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fff28458-fcf4-45a3-bb59-9045319fab9f
[97] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.
[98] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016-01-06 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-42-942/2016,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/207158416588165/2K-42-942/2016
[99] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.

būti peržengtos esant tokioms sąlygoms. Nagrinėjant bylą apeliacinio proceso metu bei nustačius, jog yra padaryti esminiai BPK pažeidimai, nesvarbu ar yra gautas dėl šio momento skundas, vistiek privalomai turi būti patikrinama ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik apeliantui, dėl kurio byla yra nagrinėjama apeliacinės instancijos teisme, bet ir dėl tų asmenų kurie nėra padavę apeliacine tvarka skundo. Kaip pažymi Konstitucinis Teismas „apeliacinės instancijos teismas turi tikrinti bei vertinti tik apskųstos pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą ir neturi tikrinti bei vertinti, ar teisėtos ir pagrįstos yra tos sprendimo dalys, kurios nebuvo apskųstos apeliacine tvarka) nėra absoliutus inter alia tuo požiūriu, kad apeliacinės instancijos teismas tam tikrais atvejais ne tik gali, bet ir privalo peržengti apeliacinio skundo ribas“[100].

Kaip numatyta BPK 320 straipsnio 5 dalyje „apeliacinės instancijos teismas švelnina nuosprendį nuteistiesiems, kurie nuosprendį apskundė ar dėl kurių nuosprendis apskųstas, tai remdamasis pagrindais, taikytinais ir kitiems nuteistiesiems, jis gali sušvelninti nuosprendį ir pastariesiems“[101]. Taigi teismas švelnindamas bausmę, kurių atžvilgiu yra paduotas apeliacinis skundas, taip pat turi taikyti šią nuostatą ir tiems asmenims, dėl kurių nuosprendis nėra apskųstas. Apeliacinės instancijos teismas švelnindamas nuteistajam paskirtą bausmę, privalo atsižvelgti ir į tuos nuteistuosius, kurie nėra pateikę skundo.

Šiuo metu galiojančiame BPK 320 straipsnio 4 dalyje yra nurodoma, jog „pabloginti nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kuriam byla nutraukta, padėtį apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai dėl to yra prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundai. Nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde“[102]. Esant tokiai situacijai nuteistojo, išteisintojo padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde. Nagrinėjamu klausimu Lietuvos apeliacinis teismas šiuo metu yra pateikęs prašymą Konstituciniam Teismui dėl šios nuostatos išaiškinimo. Lietuvos apeliacinis teismas prašo ištirti „*Ar Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui neprieštarauja Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 320 straipsnio 4 dalis (2007 m. birželio 28 d. redakcija) tiek, kiek ja draudžiama baudžiamąją bylą apeliacine tvarka pagal nuteistojo apeliacinį skundą nagrinėjančiam teismui pabloginti kito nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kuriam byla nutraukta, padėtį nesant dėl to prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundo*“[103]. Nagrinėjamu atveju belieka sulaukti Konstitucinio Teismo išaiškinimo, bet šiuo metu pabloginti nuteistojo,

[100] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas,“ *supra* note 6.
[101] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.
[102] Ibid.
[103] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkis dėl prašymo priėmimo 2016 m. birželio 2 d. Nr.2B-35,“ http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1612/content

išteisintojo ar asmeniui kurio atžvilgiu byla yra nutraukta negalima, jei to neprašoma apeliaciniame skunde.

Vienoje iš nutarčių matyti, kad prokuroras pateikė apeliaciniam teismui apeliacinį skundą, kuriame išdėstė savo poziciją dėl kaltinimo pakeitimo aplinkybių, pažymėdamas, jog kaltinimas turėtų būti pakeistas, teisiamajame posėdyje jis taip pat teikė prašymus tikslinti kaltinimą, šioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje nurodoma: „*2012 m. sausio 12 d. Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros pirmojo nusikalstamų veikų tyrimo skyriaus prokuroras V. Kukaitis pateikė apeliacinį skundą dėl netinkamai pritaikyto baudžiamojo įstatymo bei nuosprendyje išdėstytų teismo išvadų neatitikimo bylos aplinkybėms (T. 37, b. l. 132-166). [...] Taigi prokuroras jau apeliaciniame skunde išdėstė savo poziciją (informavo proceso dalyvius) apie būsimą kaltinimo keitimą. Tokia prokuroro pozicija apeliaciniame skunde informuoti išteisintuosius apie kaltinimo keitimą yra pateisinama ir kartu ja užtikrinama šių asmenų teisė žinoti apie galimą tokį faktinių aplinkybių keitimą. Kita vertus, prokuroras vėliau pateikė teismui atskirus prašymus (papildančius analogišką prašymą išdėstytą apeliaciniame skunde) dėl faktinių kaltinime nurodytos veikos aplinkybių pakeitimo baudžiamojoje byloje, siekiant patikslinti kaltinimo formuluotes bei inkriminuotas veikas tinkamai ir visiškai individualizuoti, laikantis BPK 255-256 straipsniuose įtvirtintų kaltinimo keitimo procedūrų. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog 2012 m. kovo 20 d. teisiamajame posėdyje proceso dalyviai buvo informuoti apie apeliacinio skundo turinį (taip pat ir apie kaltinimo keitimo būtinumą) ir prokuroro poziciją dėl kiekvienam iš kaltinamųjų savarankiško kaltinimo įteikimo privalomumą. Visi proceso dalyviai kitokių nuomonių dėl to nepareiškė (T. 37, b. l. 191). 2012 m. gegužės 10 d. Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros pirmojo nusikalstamų veikų tyrimo skyriaus prokuroras V. Kukaitis Vilniaus apygardos teismui pateikė prašymus dėl faktinių kaltinime nurodytos veikos aplinkybių pakeitimo baudžiamojoje byloje, siekiant patikslinti kaltinimo formuluotes bei inkriminuotas veikas tinkamai ir visiškai individualizuoti (T. 38. b. l. 3-62). Taigi buvo pateikti patikslinti kaltinimai išteisintiesiems, o klausimas dėl pakeistų kaltinimų prijungimo sprendžiamas nebuvo, nes kaltinamiesiems ir jų gynėjams reikėjo laiko susipažinti su jais (T. 38, b. l. 66). Taigi šioje baudžiamojo proceso stadijoje visi išteisintieji ir jų gynėjai suprato patikslintus kaltinimus, dėl jų neprieštaravo ir palaikė išteisintojo S. R. gynėjo advokato R. Lideikos prašymą kreiptis į Konstitucinį Teismą. Be to, prokuroras, nepažeisdamas BPK 256 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų reikalavimų, rašytinius prašymus dėl kaltinime nurodytos veikos faktinių aplinkybių pakeitimo iš esmės skirtingomis pateikė iki įrodymų tyrimo teisme pabaigos. [...] 2014 m. vasario 27 d. teisiamajame posėdyje Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija nutarė prokuroro prašymą tenkinti ir priimti prašymus dėl kaltinimo pakeitimo. Pažymėtina, kad prašymai pagal BPK nuostatas dėl kaltinimo pakeitimo apeliacinės instancijos teisme yra sprendžiami taip pat kaip ir pirmosios instancijos teisme ir jie nesaisto teismo nagrinėjant bylą*

spręsti kaltės klausimą pagal ankstesnį kaltinimą (T. 39, b. l. 151). Taigi apeliacinės instancijos teismas atkreipė dėmesį į tai, kad bus nagrinėjami abu tiek pirminis, tiek ir patikslintas kaltinimai. [...] Palyginus pirminį ir vėliau patikslintą kaltinimą, matyti, jog kiekvienas patikslintas kaltinimas buvo tik individualizuotas ir jis buvo grindžiamas ne naujomis, o tomis pačiomis faktinėmis aplinkybėmis, kurios jau buvo išnagrinėtos pirmosios instancijos teisme. Vadinasi, iš esmės kaltinimas buvo tik patikslintas"[104]. Kaip matyti iš šios bylos, prokuroras pasinaudojo jam suteikta teisę patikslinti kaltinimą. Jau pateikdamas apeliacinį skundą prokuroras išdėstė savo poziciją, jog kaltinimas turi būti keičiamas taip informuodamas proceso šalis. Vėliau tikslindamas kaltinimą pateikė teismui prašymus, šių prašymų kopijos buvo tinkamai įteiktos gynėjams. Kaltinamųjų gynėjai su tokiais prašymais buvo susipažinę bei turėjo pakankamai laiko pasiruošti gynybai pagal naujai pareikštus kaltinimus. Teisė į gynybą principas šiuo atžvilgiu nebuvo pažeistas, kadangi tiek kaltinamieji, tiek jų gynėjai su tokiais prokuroro prašymais buvo susipažinę. Teismas spręsdamas tokį prokuroro pateiktą prašymą nepažeidė kaltinamųjų teisės žinoti kaltinimą, taip pat teisės į gynybą, teisės į teisingą teismą principų. Vykstančiame apeliaciniame procese, galime teigti, jog byla pradedama nagrinėti iš naujo ar pakartotinai. Taigi, jei yra gautas motyvuotas proceso šalių prašymas, kurie turi teisę pakeisti kaltinimą, šis prašymas priimtinas.

Taigi apeliacinės instancijos teismas kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes keisdamas iš esmės skirtingomis, siekia ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytas esmines klaidas, taip siekdamas apsaugoti asmens teises ir teisėtus interesus. Bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme ir šioje instancijoje yra pakeičiamas kaltinimas, proceso dalyviams neužkertama teisė skųsti tokį teismo priimtą procesinį sprendimą, kadangi jis pasinaudodamas savo teisėmis šį teismo priimtą sprendimą gali skųsti kasacinės instancijos teismui grįsdamas tuo, jog netinkamai buvo pritaikytas baudžiamasis įstatymas, nagrinėjant baudžiamąją bylą apeliacinio proceso metu buvo padaryti esminiai BPK pažeidimai. Taigi, apeliacinės instancijos teismas privalo tikrinti teisėtumo ir pagrįstumo aspektu žemesniųjų instancijų teismų priimtus galutinius procesinius sprendimus, siekiant užtikrinti, kad neteisėti ir nepagrįsti pirmosios instancijos sprendimai nebūtų vykdomi.

Nagrinėjant kaltinimo keitimo galimybes, galime susidurti ir su kaltinimo daugeto problema. Kaltinimas yra pateikiamas kaltinamąjame akte bei teisėjo nutartyje bylą perduoti nagrinėti teisiamajame posėdyje, bet prokuroras, nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas bei privatus kaltintojas gali pateikti teismui prašymą dėl kaltinimo keitimo. Teismas priimdamas nuosprendį baudžiamojoje byloje gali remtis tiek kaltinamajame akte pateikta nusikalstamos veikos kvalifikacija, tiek remtis naujai pareikštu kaltinimu. BPK 256 straipsnio 2 dalyje yra paliekama

[104] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016," Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8cf586c9-8cc2-4648-b2b4-4704a569b0a6

teismui teisė priimti nuosprendį tiek pagal pateiktą pirminį kaltinimą, tiek pagal proceso dalyvių prokuroro, nukentėjusiojo ar jo teisėto atstovo ir privataus kaltintojo ar jo teisėto atstovo pakeistą kaltinimą, tiek teismo iniciatyva pagal pakeistą kaltinimą[105]. Kaltinamasis tiek jo gynėjas atsiranda tarytum aklavietėje, kadangi nėra aišku nuo kokių kaltinimų jam reikia gintis ar nuo pirminio kaltinimo, ar nuo pakeisto kaltinimo. Kaip pažymi M. Girdauskas „EŽTT jurisprudencijos analizė rodo, kad pagal Konvenciją teismas, prieš nuosprendžiu pakeisdamas inkriminuojamos nusikalstamos veikos kvalifikaciją į kitą, kuriai pritaikyti būtinas toks teisinis požymis, kuris tiesiogiai ar netiesiogiai nenurodytas pradinio kaltinimo veikos kvalifikacijoje, privalo apie tokią galimybę laiku pranešti kaltinamajam ir sudaryti sąlygas gynybai pateikti paaiškinimus bei įrodymus kitos kvalifikacijos aspektu. Šios taisyklės turi būti laikomasi ir tais atvejais, kai taikoma lengvesnio ar tokio paties sunkumo nusikaltimo sudėtis, negu nurodyta kaltinamajame akte“[106]. Štai vienoje iš nutarčių apeliantas ginčijo, kad jis nežinojo nuo kurio kaltinimo gintis ar nuo pradinio ar nuo pakeisto kaltinimo „pagal pradinę kaltinimo versiją L. P. buvo skolingas V. N., kaip asmeniui, kurio naudai jis (apeliantas) veikė, jam buvo inkriminuotas ir jis skundžiamu nuosprendžiu nuteistas už BK 294 straipsnio 2 dalyje numatytos nusikalstamos veikos padarymą. Pagal vėlesnę kaltinimo versiją (teisme pateiktą prašymą dėl kaltinimo pakeitimo baudžiamojoje byloje Nr. (duomenys nekslebtini)), L. P. esą V. N. nebuvo skolingas, kadangi L. P. neva visą skolą buvo atidavęs (dalį pinigais, o dalį užskaitomis už apgadintą automobilį). [...]Išdėtytos aplinkybės taip pat patvirtina, jog jis nežinojo nuo ko gintis, o gynyba nežinojo, nuo ko ginti, nes jis galėjo būti pripažintas kaltu ir remiantis pradinėmis, kaltinamajame akte nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos prasme teisė į gynybą yra pažeidžiama tada, kai gynyba priversta gintis nuo įvairių kaltinimo modifikacijų, kada gynyba galėtų būti kitokia. Šiame kontekste svarbu ir tai, kad ir pats teismas ex officio dar buvo pranešęs, kad jis gali būti pripažintas kaltu ir pagal BK 228 straipsnio 1 dalį, kas realiai ir atsitiko. Taigi buvo dar viena kaltinimo modifikacija, kurios nieks nepalaikė“[107]. Šioje byloje tiek kaltinamasis, tiek jo gynėjas bei kiti proceso dalyviai susipažino su pareikštu prokuroro prašymu bei turėjo laiko pasiruošti gynybai. Tik šioje byloje klausimas buvo keliamas dėl kurios kaltinimo modifikacijos jam reikia gintis ar nuo pradinio, ar jau nuo pakeisto. Teismas šiuo atžvilgiu nėra saistomas dėl naujai pateikto kaltinimo, kaltinamasis gali būti pripažintas tiek pagal pradinį kaltinimą, tiek pagal pakeistą kaltinimą. Įstatymų leidyba palieka teismui spręsti pagal pirminį ar pakeistą kaltinimą priimti galutinį sprendimą baudžiamojoje byloje. Tokiu atveju įstatymų leidėjui siūlytina keisti kaltinimo

[105] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.
[106] Mindaugas Girdauskas, „Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą“. Teisės problemos, Nr.3 (65) (2009): 87.
[107] „Lietuvos apeliacinios teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-442-495/2016,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f9a3682f-7a55-4068-8caf-9a9a66ed9898

pakeitimą teisme, nustatant teismui atitinkamus apribojimus toje dalyje, kur keičiamas kaltinimas, kadangi galutinį sprendimą teismas priima savo vidiniu įsitikinimu ir sprendimas gali būti priimtas tiek pagal pirminį kaltinimą, tiek jau teisminio proceso metu pakeistą kaltinimą. Taip kaltinamasis negali pasirinkti savo gynybinės taktikos, kadangi nėra aišku nuo kurios kaltinimo modifikacijos jam tenka gintis.

Apibendrinant tai kas išdėstyta šiame skyriuje kaltinimas gali būti keičiamas ne tik prokuroro, nukentėjusiojo, privataus kaltintojo prašymu, bet ir teismo iniciatyva, tokiu atžvilgiu teismo nešališkumo principas nėra pažeidžiamas, kadangi teismas turi tinkamai ir išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes bei teisingai pritaikyti baudžiamuosius įstatymus. Teismas priimdamas galutinį procesinį sprendimą privalo tinkamai kvalifikuoti nusikalstamą veiką. Kaltinimo keitimas gali būti keičiamas ne tik pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinės instancijos teisme. Net ir keičiant kaltinimą apeliacinės instancijos teisme, kaltinamajam nėra užkertama teisė skųsti tokį teismo procesinį sprendimą. Keičiant kaltinimą svarbiausia yra užtikrinti kaltinamojo teisę pasiruošti gynybai nuo pakeisto kaltinimo, suteikiant pakankamai laiko. Bet kokiu atveju prieš keičiant kaltinimą kaltinamasis turi būti informuojamas. Susiduriant su kaltinimo daugeto problema kuomet kaltinamasis nežino nuo kurio kaltinimo jam gintis ar nuo pradinio, ar nuo pakeisto kaltinimo, kadangi išnagrinėjus baudžiamąją bylą, kaltinamasis gali būti pripažintas kaltu ir remiantis kaltinamajame akte pateiktu kaltinimu, ir teisminio nagrinėjimo metu pakeistu kaltinimu. Tokiu būdu teismams yra paliekama laisvė priimti galutinį procesinį sprendimą tiek pagal pradinį kaltinimą, tiek pagal pakeistą kaltinimą. Tokiu reguliavimu yra apsunkinama pati gynyba, nes nežino nuo kokių kaltinimo modifikacijų jiems reikia gintis.

2.2. Privačiai viešas kaltinimas

Privačiai viešas kaltinimas yra viena iš kaltinimo formų. Tiesiogiai BPK tokios kaltinimo formos sampratos nepateikia. Konstitucijoje taip pat nėra apibrėžta privačiai viešo kaltinimo institutas, bet ši kaltinimo forma neprieštarauja Konstitucijai. Ši kaltinimo forma nėra tai viešas ar privatus kaltinimas, ši kaltinimo forma turi užuomazgų tiek privataus, tiek viešo kaltinimo požymių. Nuoroda dėl privačiai viešo kaltinimo įstatymų leidėjas nuveda į BPK 167 straipsnį, kuris išsamiai pateikia nusikalstamas veikas, kurių atžvilgiu gali būti pradedamas privačiai- viešo kaltinimo procesas bei šio proceso galimos išimtys. Šiuo atžvilgiu, kad būtų pradėtas ikiteisminis tyrimas turi būti gautas nukentėjusiojo asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas dėl padarytos nusikalstamos veikos. Tokiam nukentėjusiojo asmens skundu ar jo teisėto atstovo pareiškimui griežtos formos reikalavimų nėra numatyta. Skirtingai nei privataus kaltinimo institute, kur nukentėjusiojo asmens skundui yra keliami turinio ir formos reikalavimai. Privataus

kaltinimo bylose nesilaikant įstatymo reikalavimų surašytas skundas, suponuoja, kad toks skundas gali būti ir nepriimtas teisme. BPK 167 straipsnio 2 dalyje yra numatyta išimtis, jog ikiteisminis tyrimas gali būti atliekamas ir pagal prokuroro reikalavimą, tik yra numatytos dvi aplinkybės, jog nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę ar asmuo dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisėtų interesų ir nėra nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo. Konstitucinis Teismas pateikia tokią sąvoką dėl prokuroro reikalavimo: „Prokuroro reikalavimas- tai baudžiamojo proceso pradėjimo forma, skirta viešajam interesui ginti, o nukentėjusio asmens pareiškimas ir jo teisėto atstovo skundas skirti privačiam interesui ginti. Šios teisėtos baudžiamojo proceso pradėjimo formos neturi būti suprantamos kaip viena kitą paneigiančios, jos yra skirtos žmogaus ir asmens teisėms bei laisvėms, visuomenės ir valstybės interesams ginti“[108]. Tokiame prokuroro reikalavime svarbiausia yra numatyti motyvai, būtent kodėl ši nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę ar asmuo, kuris negali ginti savo teisėtų interesų.

Esant tokiai teisinei situacijai, kai „skundą, pareiškimą ar pranešimą apie BPK 167 straipsnyje numatytą nusikalstamą veiką, jei tokį skundą, pareiškimą ar pranešimą kito asmens interesais pateikė ne nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas. Nagrinėdamas tokį skundą, pareiškimą ar pranešimą prokuroras arba ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo imtis priemonių gauti patikslinimą tiesiogiai iš nukentėjusiojo arba jo teisėto atstovo“[109]. Teisėtu nukentėjusiojo asmens atstovu pagal įstatymą gali būti tėvai, įtėviai, globėjai, rūpintojai arba įstaigos, kuri globoja ar rūpinasi įgalioti asmenys[110] arba įgaliotieji atstovai tai advokatas, arba advokato pavedimu advokato padėjėjas pagal atstovavimo sutartį[111].

Baudžiamojo proceso paskirtis pirmiausia yra asmens teisių ir laisvių bei visuomenės interesų apsauga, atskleidžiant nusikalstamas veikas bei tinkamai pritaikant įstatymą, kad asmuo kuris įvykdė nusikalstamą veiką būtų tinkamai nubaustas, o nekaltas asmuo nebūtų nubaustas. Privačiai- viešo kaltinimo formoje ikiteisminis tyrimas yra pradedamas tik esant nukentėjusiojo asmens skundui ar jo teisėto atstovo pareiškimui. Esant tokiai situacijai kuomet nukentėjęs asmuo nesikreipia į ikiteisminio tyrimo įstaigas, tokiu būdu lieka nenubaustas ir nusikalstamą veiką įvykdęs asmuo, kadangi tik pačiam nukentėjusiajam paliekama teisė spręsti ar pradėti baudžiamąjį procesą. Kaip jau minėta baudžiamojo proceso paskirtis yra, kad asmuo, kuris įvykdė nusikalstamą veiką būtų tinkamai nubaustas. Taigi, jei nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas neparodo jokios iniciatyvos, kad būtų vykdomas ikiteisminis tyrimas, tokiu atžvilgiu baudžiamasis procesas negali ir vykti įprasta tvarka. Iš šios situacijos iškyla klausimas ar apskritai privačiai-

[108] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas,“ *supra* note 3.
[109] „Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos patvirtinimo,“ *Valstybės žinios* 94, 3713 (2008).
[110] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.
[111] Ibid.

viešo kaltinimo forma neprieštarauja baudžiamojo proceso paskirčiai, kadangi asmuo, kuris įvykdė nusikalstamą veiką privalo būti tinkamai nubaustas, bet jei nėra nukentėjusiojo asmens skundo, toks asmuo ir neatsako pagal baudžiamuosius įstatymus.

Kalbant ar asmens padaryta nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, sprendžiama kiekvienu individualiu atveju, kadangi visuomeninės reikšmės sąvoka įstatymuose šiuo metu nėra pateikta. Bylą pasiekus teismui yra sprendžiama ar ikiteisminis tyrimas pagal prokuroro reikalavimą buvo pradėtas teisėtu pagrindu. Visuomeninės reikšmės kriterijai yra išaiškinti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje „Sprendžiant, ar nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, kiekvienu atveju būtina įvertinti, kokie padariniai visuomenei, valstybei ir teisinei sistemai galėtų atsirasti, jeigu dėl šios veikos ir dėl kitų analogiškų veikų baudžiamasis procesas nebūtų pradėtas“[112]. BPK 167 straipsnio 3 dalyje yra numatyta išimtis, kuomet nusikalstama veika turi smurto artimoje aplinkoje požymių, ikiteisminis tyrimas pradedamas, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas arba jo teisėto atstovo pareiškimas. Šiais atvejais ikiteisminis tyrimas pradedamas ir procesas vyksta bendra tvarka[113].

Kaip jau minėta prokuroras prieš priimdamas reikalavimą privalo jį tinkamai motyvuoti. Kaip pažymi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „baudžiamojo proceso įstatymas nenustato prokuroro reikalavimo pradėti ikiteisminį tyrimą formos (t. y. kokiu procesiniu dokumentu prokuroras gali (privalo) išreikšti reikalavimą pradėti ikiteisminį tyrimą), tačiau pagal teismų praktiką bendrąja prasme prokuroro reikalavimas reiškia valinį sprendimą. Tokiame reikalavime (rezoliucijoje, atskirame rašytiniame dokumente ar nutarime) turi būti nurodyti motyvai ir priežastys, dėl kurių prokuroro reikalavimu turi būti pradėtas ikiteisminis tyrimas“[114]. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakyme „ Dėl rekomendacjų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo pradžios ir jos registravimo tvarkos“ prokuroro reikalavimas išreiškiamas kaip „atskiru rašytiniu dokumentu arba nutarimu, kuriame privalo būti nurodyti motyvai, pagrindžiantys, kad veika turi visuomeninę reikšmę ar kad ja padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų“[115]. Kaip matyti tiek iš kasacinio teismo praktikos, tiek ir generalinio prokuroro rekomendacijose prokuroro reikalavimas privalo būti tinkamai motyvuotas bei nurodomas aiškios priežastys dėl ko yra pradedamas ikiteisminis tyrimas. Mano teigimu, prokuroro reikalavimo išreiškimas rezoliucijoje, nebus pakankamai motyvuotas, kadangi tokiame reikalavime neatsispindės sprendimo priėmimo motyvai.

---

[112] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas,“ *supra* note 3.
[113] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.
[114] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-346/2014,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6e76fe62-921f-4221-b3a8-31a9dd68f1b0
[115] „Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas,“ *supra* note 109.

Štai vienoje iš bylų kasatorė ginčijo, jog ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas pažeidžiant BPK 167 straipsnio nuostatas, kadangi jos nusikalstama veika neturėjo visuomeninės reikšmės „Taigi vieni iš požymių, pagal kuriuos sprendžiama apie nusikalstamos veikos visuomeninę reikšmę, yra nukentėjusiojo teisinė padėtis, nusikalstamos veikos, už kurią atsakomybė taikoma bendrąja tvarka, glaudžios sąsajos su nusikalstama veika, dėl kurios reikalingas nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, visuomenės susidomėjimas nusikalstama veika (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-375/2008, 2K-171/2013, 2K-37-942/2015). Prokuroro nuomone, nurodyta nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, nes šio nusikaltimo padarymo metu D. M. buvo Lietuvos Respublikos Seimo nario V. M. žmona, jos bei jos vyro galbūt padarytos nusikalstamos veikos sukėlė rezonansinį susidomėjimą visuomenėje, dėl jų atliekamas ikiteisminis tyrimas plačiai aptariamas žiniasklaidos priemonėse“[116]. Kaip matyti iš pateikto pavyzdžio ikiteisminis tyrimas pagal prokuroro reikalavimą buvo pradėtas dėl visuomeninės reikšmės. Ši padaryta kasatorės nusikalstama veika paveikė itin didelį visuomenės susidomėjimą. Kaip buvo įvykdyta nusikalstama veika buvo Tautos išrinkto seimo nario žmona, kas dar labiau sudomino visuomenę bei žiniasklaidą. Kitas svarbus momentas kuomet prokuroras gali pradėti ikiteisminį tyrimą yra asmuo dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų, ši formuluotė taikoma tokioms situacijoms, kai asmuo dėl savo fizinės ar psichinės negalios, teisinio subjektiškumo nebuvimo negali tinkamai gintis.

Kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl ikiteisminio tyrimo pradžios pagal prokuroro reikalavimą teisėtumo, taip pat dėl visuomeninės reikšmės „Pažymėtina, kad prokuroro rašte, kuriame nurodoma tęsti ikiteisminį tyrimą pagal BK 145 straipsnio 2 dalį, nenurodyti tokio reikalavimo pagrindai ir motyvai. Šioje byloje nėra nė vieno iš minėtų procesinių dokumentų, būtinų pagal įstatymą ikiteisminiam tyrimui pagal BK 145 straipsnio 2 dalį pradėti. [...] Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad, sprendžiant, ar nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, tai turi būti sietina ne su kuriuo nors vienu nusikalstamos veikos požymiu ar keliais iš jų (pvz., su nukentėjusiojo pareigomis ar socialiniu statusu, nusikalstamos veikos sukeltu atgarsiu visuomenėje), bet su įvairiais nusikalstamos veikos požymiais ir įvairiomis jos padarymo aplinkybėmis. Apeliacinės instancijos teismas, remdamasis vien nukentėjusiojo einamomis – teismo antstolio – pareigomis, nemotyvuotai konstatavo, kad nusikalstamos veikos išaiškinimas šioje byloje turi visuomeninę reikšmę“[117]. Ar nusikalstama veika turi visuomeninės reikšmės kiekvienu atveju prokuroras turi

[116] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-286-746/2015,“Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e22660fb-eb67-4440-8a72-3e72a780d662

[117] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26/2014,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=1b3a9b32-1925-4d4d-9d98-805cec43d2c4

spręsti individualiai atsižvelgdamas į visus faktorius, kadangi šiuo metu įstatyme nusikalstamos veikos reikšmė nėra įtvirtinta.

Preziuomuojant tai kas išdėstyta šiame skyriuje iniciatyvos teisė privačiai- viešame kaltinime pradėti baudžiamąjį procesą tenka nukentėjusiam asmeniui, jo teisėtam atstovui arba pagal prokuroro reikalavimą, kuomet nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, ar asmuo, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų. Kiekvieną kartą sprendžiant ar padaryta nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę turi būti atsižvelgiama individualiai. Prokuroro reikalavime turi būti nurodyti motyvai bei priežastys. Mano teigimu prokuroro reikalavimas išdėstytas rezoliucijoje nėra tinkamas įforminimas, kadangi joje nebūtų išdėstyta priimamo sprendimo motyvai. Baudžiamasis procesas šioje kaltinimo formoje yra pradedamas nukentėjusiojo asmens skundu taip kaip privataus kaltinimo institute, vėliau visas procesas vyksta kaip viešojo kaltinimo bylose. Pradedamas ikiteisminis tyrimas, renkami duomenys susiję su nusikalstamos veikos padarymu, visame procese betarpiškai dalyvauja ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokuroras. Privačiai viešas kaltinimas tai valstybinio ir privataus institutų samplaika.

2.3. Privatus kaltinimas

Privatus kaltinimas yra vienas iš specifinių baudžiamojo proceso institutų. Vienas iš galimų formų atskyrimo kriterijus yra viešumo ir dispozityvumo santykis kaltinime. Taigi, privataus kaltinimo procesas yra vienas iš dispozityviškiausių. Konstitucinio Teismo nutarime buvo pasisakyta, kad „Konstitucija neužkerta kelio įstatymu įtvirtinti įvairių baudžiamojo proceso rūšių, kurios skiriasi nuo bendrojo baudžiamojo proceso konstitucinio modelio, tačiau skirtingų baudžiamojo proceso rūšių nustatymas turi būti konstituciškai pagrįstas, turi būti paisoma Konstitucijos normų ir principų“[118].

Siekiant inicijuoti privataus kaltinimo procesą jis pradedamas tik esant nukentėjusiojo asmens skundui ar jo teisėto atstovo pareiškimui, kaltinimą šiame procese palaiko pats nukentėjusysis ar jo atstovas. Konstitucinis Teismas nutarime pabrėžė, kad kaltinimo funkcija yra pavedama pačiam nukentėjusiajam: „Privataus kaltinimo bylų procesas- tai toks procesas, kai dėl tam tikrų nusikalstamų veikų asmenį kaltina ne valstybės institucija (pareigūnas), o pats nukentėjusysis (ar jo atstovas)“[119]. Nukentėjusysis nukentėjęs nuo asmens padarytos nusikalstamos veikos siekia tokį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, kad būtų atstatytos jo pažeistos teisės bei teisėti interesai. Privatus kaltinimas yra pateikiamas kaip ypatingos kategorijos bylų nagrinėjimas. Šiuo metu galiojančiame BPK privataus kaltinimo bylų procesą

[118] „ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas,“ *supra* note 3.
[119] Ibid.

reglamentuoja 407- 417 straipsniai. BPK 407 straipsnyje yra pateiktas išsamus nusikalstamų veikų sąrašas kuomet bylos nagrinėjamos privataus proceso tvarka. Šios nusikalstamos veikos priskiriamos privataus kaltinimo institutui, kadangi visais atvejais yra ginami privatūs žmogaus interesai. Tai nėra sunkūs nusikaltimai ar baudžiamieji nusižengimai be kita ko tai mažesnis šių nusikalstamų veikų pavojingumas, tik pats nukentėjusysis gali nuspręsti kiek jo teisės ir teisėti interesai buvo pažeisti ir tokiu būdu kreiptis į teismą. Ant nukentėjusio pečių nėra uždėta pareiga vykdyti baudžiamąjį persekiojimą, todėl nukentėjusiojo įgalinimai kaltinamosios veiklos sferoje turi būti suprantama kaip teisė, kuris savo nuožiūra gali disponuoti. Nukentėjusiojo asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas privalo atitikti įstatymų nustatytus reikalavimus. Į teismą dėl nukentėjusiojo asmens teisių gali kreiptis tiesiogiai pats nukentėjusysis su skundu arba jo teisėtas atstovas su pareiškimu. Šių dviejų procesinių dokumentų skirtumai yra šie „Esminis skirtumas tarp skundo ir pareiškimo yra jo turinio specifika, susijusi su asmeniniu santykiu su skunde nurodytomis aplinkybėmis. Skunde asmuo nurodo savo teisių ir teisėtų interesų pažeidimo faktines aplinkybes ir suformuluoja reikalavimą teismui (privataus kaltinimo skunde – patraukti kaltą asmenį baudžiamojon atsakomybėn, priteisti nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą), o pareiškime asmuo nurodo kito asmens (atstovaujamojo) teisių ir teisėtų interesų pažeidimą (su pažeidimu jo nesieja asmeninis santykis) bei reikalavimą teismui atstovaujamojo interesais“[120]. .Pagrindinis skundo turinio elementas yra nukentėjusiojo asmens reikalavimas patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenį, kuris kaltas dėl nusikalstamos veikos padarymo. Nesant reikalavimo privataus kaltinimo procesas negalimas, nes būtent nukentėjęs asmuo turi išreikšti valią dėl kaltininko patraukimo baudžiamojon atsakomybėn[121].

BPK 412 straipsnio 2 dalyje nustatyti nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo turiniui keliami reikalavimai. Konstitucinis Teismas savo nutarime taip pat pasisakė dėl reikalavimo nukentėjusiojo skundo turiniui ir formai: „baudžiamojo proceso įstatyme išdėstyti reikalavimai privataus kaltinimo skundui jo formai ir turiniui yra vienas iš būdų užtikrinti kaltinamojo teisę į gynybą nuo nepagrįsto kaltinimo, o nukentėjusiajam apsaugą nuo jo teisių ir interesų pažeidimo. Pats savaime tokių reikalavimų nustatymas dar nereiškia, kad yra dirbtinai suvaržyta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą ar nepagrįstai apsunkintas šios teisės įgyvendinimas“[122]. Anot R. Ažubalytės „Privataus kaltinimo bylose, nesant ikiteisminio tyrimo stadijos, privataus kaltinimo tvarka paduodamo skundo paskirtis, skirtingai nei skundo viešo ir privačiai viešo kaltinimo bylose yra ne tik pranešimas apie nusikalstamą veiką, bet ir kaltinimų

[120] Eglė Matuizienė, *supra* note 55, p. 134.
[121] Ibid.p.135.
[122] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas,“ *supra* note 3.

asmeniui pateikimas“[123]. Nukentėjusiojo asmens skundas galima sakyti yra prilyginamas kaltinamajam aktui, jam nustatyti įstatymo numatyti reikalavimai. Nesilaikant šių reikalavimų yra pagrindas teismui ir nepriimti šio skundo nagrinėti privataus kaltinimo tvarka. Konstitucinio Teismo nutarime yra išskiriami atvejai, kuomet skundas yra grąžinamas nukentėjusiajam, kadangi neatitinka numatytų įstatymo reikalavimų: „1) skundas gali būti nepriimamas ir grąžinamas jį padavusiam asmeniui dėl tokių šio skundo trūkumų, kuriuos gali pašalinti pats jį padavęs asmuo; 2) skundas gali būti nepriimamas ir grąžinamas jį padavusiam asmeniui dėl tokių šio skundo trūkumų, kurių jį padavęs asmuo negali pašalinti – jie gali būti pašalinti tik atlikus ikiteisminį tyrimą ar atskirus proceso veiksmus“[124]. Taigi, jei teismas ir nustatė nukentėjusiojo asmens skundo trūkumus, jam nėra užkertamas kelias pakartotinai kreiptis į teismą, bet vienintelė sąlyga yra teismo priimtoje nutartyje pašalinti skundo trūkumus. Pagal BPK 412 straipsnio 2 dalį nukentėjusysis skunde privalo nurodyti faktines aplinkybes, šioje teisės normoje nereikalaujama, jog būtų pateikta ir padarytos nusikalstamos veikos teisinis vertinimas, kvalifikavimas. Kaip jau minėta nukentėjusiojo skundas yra prilyginamas kaltinamajam aktui, bet įstatymų leidėjas nukentėjusiojo asmens skundui nekelia reikalavimų, jog kaltinime būtų nurodyta nusikalstamos veikos kvalifikacija. Kita vertus kitoje kaltinimo formoje, jei nebūtų nurodytas kaltinime nusikalstamos veikos kvalifikacija, tai suponuotų esminį BPK pažeidimą, bet privataus kaltinimo bylose nėra laikoma esminiu BPK pažeidimu. Anot R. Ažubalytės „iš nukentėjusiojo skundo kaltinamajam turi būti aiškūs jam pateikiami kaltinimai: tiek faktinės aplinkybės, tiek teisinis jų vertinimas“[125]. Pritartina tokiai nuomonei, kad nukentėjusiojo asmens skunde turi būti pateikiama ne tik faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės, bet ir tokių nusikalstamų veikų kvalifikacija, užtikrinant, jog kaltinime būtų aiškios visos aplinkybės ir įtariamasis gavęs tokį skundo nuorašą galėtų tinkamai pasiruošti gynybai. Jei nukentėjusiojo skundas yra prilyginamas kaltinamajam aktui, tai tuomet ir nukentėjusiojo asmens skunde turi būti nurodoma faktinių aplinkybių teisinis įvertinimas.

Vienoje iš teismo nutarčių matyti, jog teismas atsisakė pradėti privataus kaltinimo procesą, kadangi pareiškėja nenurodė konkrečios baudžiamojo įstatymo normos dėl galimai padarytos nusikalstamos veikos, apeliacinės instancijos teismas tokią nutartį panaikino, kadangi nenustatė skundo trūkumų: „Akcentuotina, kad BPK 412 str. nėra numatytas reikalavimas, kad nukentėjusysis skunde nurodytų veikos, kuria kaltinamas asmuo, kvalifikaciją, t. y. BK specialiosios dalies straipsnį ar dalį. Būtent teisėjas, įvertinęs skunde aprašytas aplinkybes, pats nustato nusikalstamos veikos požymius ir inkriminuoja kaltinamajam reikiamą baudžiamąjį

[123] Rima Ažubalytė, „Nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida,“ *Jurisprudencija* 4 (122) (2010):233.
[124] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas,“ *supra* note 3.
[125] Rima Ažubalytė, *supra* note 123, p.233.

įstatymą. Jeigu skundo forma ir teiginių dėstymo metodika nėra nepriekaištinga, tačiau šiaip ar taip turinio esmė yra išdėstyta, iš skundo galima suprasti, kokia nusikalstama veika buvo padaryta bei kokiais duomenimis ji patvirtinama, nukentėjusiojo skundas turėtų būti priimamas“[126]. Nukentėjusiojo asmens skunde nėra reikalaujama, jog būtų aiškiai nurodytas baudžiamojo įstatymo straipsnis, nusikalstamos veikos kvalifikacija. Tokiu būdu teismui yra pavedama pareiga tokią kvalifikaciją nustatyti. Teismui iškyla sunkumų, kadangi nukentėjusieji pateikdami skundą kaltinimą pateikia neaiškiai. Vienoje iš nutarčių matyti, jog teismas atsisakė priimti nukentėjusios skundą, kadangi jis neatitinka reikalavimų: „Pareiškėjo skundas yra per daug abstraktus, jame neatskleidžiama kaltinimo esmė: nors pareiškėjas kaltina V. V. nusikalstamų veikų, numatytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 154 str. 1 d., 2 d., 155 str. 1 d., kaltinimai yra abstraktūs, apsiribojantys Kauno apylinkės teismo taikinamojo posėdžio protokolo turinio perrašymu ir paremti tik paties pareiškėjo subjektyviu susidariusios situacijos vertinimu ir interpretavimu. Taip pat, pareiškėjas nenurodo jokių objektyvių duomenų, kurie pagrįstų jo kaltinimą“[127]. Nustatyti reikalavimai nukentėjusiojo skundui turi svarią reikšmę asmeniui, kuris galimai įvykdė nusikalstamą veiką, nes tik iš skundo turinio jis sužino kuo yra kaltinimas. Kitoje teismo priimtoje nutartyje nustatyta, jog skundas neatitinka įstatyme numatytų reikalavimų, kadangi pats kaltinimas nėra aiškus ir tikslus „Iš pareiškėjo skundo nėra aišku, kokie teikiami konkretus ir aiškūs kaltinimai I. P. ir R. M. dėl R. R. atžvilgiu padarytos nusikalstamos veikos, tai iš esmės suvaržo kaltinamų asmenų galimybes tinkamai gintis. Taip pat nekonkretizuotas padaryto sužalojimo pobūdis, mastas“[128]. Nukentėjusiojo asmens skunde turi būti aiškiai bei tiksliai suformuluotas kaltinimas, nes kitu atveju nusikalstamos veikos padarymu įtariamas asmuo negalės veiksmingai realizuoti teisę į gynybą, kadangi nesant aiškiai suformuluoto kaltinimo būtų sudėtinga realizuoti tokią teisę. Taigi nukentėjusiojo asmens skundas yra kaltinimo pagrindas, kuris tarytum nubrėžia kaltinimo ribas teisme.

Kita problema susijusi su nukentėjusiojo asmens skundu yra tai, kad paduodamas skundą teismui ne visada gali žinoti ir galimai nusikalstamą veiką padariusio asmens gyvenamosios vietos. Pirmosios instancijos teismas tokį skundo trūkumą laiko esminiu, bet apeliacinės instancijos teismas šiuo atžvilgiu yra palankesnis nukentėjusiojo atžvilgiu. Štai vienoje iš nutarčių matyti, „T. M. privataus kaltinimo skundas iš esmės atitinka BPK 412 str. 2 d. nustatytus reikalavimus, todėl skundo nepriimti motyvuojant jo neatitikimu įstatymo reikalavimams (t.y. tuo pagrindu, kad A. R. gyvenamoji vieta privataus kaltinimo skunde nurodyta netiksliai) nėra pakankamai pamatuoto

[126] „Panevėžio apygardos teismo 2013 m. rugpjūčio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-682-366/2013,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9e330420-cace-4f7a-b7dd-105670d8bbf3
[127] „Kauno apylinkės teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-1192-825/2015,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/134228740283622/PK-1192-825/2015
[128] „Kauno apygardos teismo 2016 m. gruodžio 1 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1416-397/2016,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f3472b27-dd4b-4ae6-9f47-36005f4b157a

pagrindo“[129]. Tokiu atveju, jei teismas nepriima nukentėjusiojo skundo vien dėl tos aplinkybės, jog jis nežino asmens, kuris galimai įvykdė nusikalstamą veiką riboja nukentėjusiojo teisę kreiptis į teismą. Tai nėra esminis pagrindas tokio skundo nepriimti, teismas šiuo atveju turi būti aktyvesnis ieškant įtariamojo gyvenamosios vietos adreso, kadangi teismo ištekliai ir arsenalas yra žymiai didesnis, nei nukentėjusiojo asmens.

Kaip jau buvo minėta anksčiau BPK numato išsamų nusikalstamų veikų sąrašą kuomet bylos nagrinėjamos privataus kaltinimo procese. Bet BPK numato išimtis, kuomet privatus kaltinimas negalimas ir į tokį procesą įsitraukia prokuroras, kur tolimesnis tyrimas vyksta bendra tvarka. Pradedamas ikiteisminis tyrimas, nustatomas aplinkybės susijusios su nusikalstamos veikos padarymo, palaikomas valstybinis kaltinimas baudžiamojoje byloje. BPK 409 straipsnyje išskiriami tokie atvejai, kuomet procesas vyksta bendra tvarka: nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę; padarytas žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų interesų. Nesvarbu ar yra pateiktas nukentėjusiojo asmens skundas, prokuroras betarpiškai privalo pradėti baudžiamąjį procesą.

Privataus kaltinimo institute privalomas yra taikinamasis posėdis tarp proceso šalių. Teisėjas gavęs nukentėjusiojo asmens skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą ir nenustatęs procesinių kliūčių priimti tokį skundą ar pareiškimą, privalo surengti proceso šalims taikinamąjį posėdį. Taikinamojo posėdžio procedūra yra numatyta BPK 413 straipsnyje. Pirmiausia reikia pasistengti konfliktuojančias proceso šalis sutaikyti, jei nepavyksta jų sutaikyti bylą nagrinėjama teisme toliau, siekiant išsiaiškinti ar kaltinamas asmuo nusikalstamos veikos padarymu ištikrųjų yra kaltas, ir jei yra faktinis ir teisinis pagrindas jį tinkamai nubausti įstatymo nustatyta tvarka. Galimas ir toks atvejis, kai yra pareiškiamas prašymas keisti kaltinimą ar reikia pakartotinai kviesti proceso šalis į taikinamąjį posėdį. Teismas atsižvelgdamas į proceso šalių išreikštą valią gali ir surengti pakartotinį taikinamąjį posėdį. Įstatymuose nėra apibrėžta kiek taikinamųjų posėdžių teismas turi surengti. Jei šalys išreiškia valią, kad jiems reiktų pakartotinio taikinamojo posėdžio, teismas turėtų tokį prašymą ir tenkinti, kadangi pagrindinis taikinamojo posėdžio tikslas sutaikyti konfliktuojančias šalis. Galbūt nukentėjusiojo pakeistas kaltinimas bus akstinas susitaikyti. Tik jeigu po pakeisto kaltinimo proceso šalys susirinkusios į taikinamąjį posėdį nepasiekia taikaus susitarimo, tik tokiu atveju turi būti pereinama į teisiamąjį posėdį. Kitas svarbus momentas, kuomet teisėjas išsiuntęs teismo šaukimus kartu su skundo nuorašu kviečia proceso šalis į taikinamąjį posėdį. Pagal BPK 413 straipsnio 6 ir 7 dalis, jei į šį posėdį neatvyksta nukentėjęs asmuo ar jo teisėtas atstovas be svarbių priežasčių suprantama kaip nukentėjusiojo asmens atsisakymas nuo kaltinimo, o jei į teismo taikinamąjį posėdį neatvyksta kaltinamasis šis

[129] „Klaipėdos apygardos teismo 2013 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-298-557/2013,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/254730201841835/1S-298-557/2013

taikinamasis posėdis laikomas neįvykusiu ir byla yra perduodama nagrinėti teisiamajame posėdyje[130]. Taikinamasis posėdis yra svarbus momentas tarp proceso šalių, kadangi suteikiama teisė jiems šį kilusį ginčą pabaigti taikiai. Svarbu paminėti ir tai, jog jei nukentėjusysis su kaltinamuoju nesusitaikė surengtame taikinamąjame posėdyje, jie tokią teisę turi iki pat baigiamųjų kalbų. Proceso šalims nepasiekus taikaus susitarimo privataus kaltinimo institute, teisėjas pagal BPK 413 straipsnio 5 dalį bylą perduoda nagrinėti teisiamajame posėdyje.

Privataus kaltinimo bylose yra numatyta, jog kaltinamasis gali teismui pateikti priešpriešinį skundą iki įrodymų tyrimo teisme pradžios tai numatyta BPK 410 straipsnio 1 dalyje. Kaltinamojo pateiktas priešpriešinis kaltinimas yra paneigimas jo galimai padarytos nusikalstamos veikos. Priešpriešinio skundo pateikimas galima sakyti, jog yra kaltinamojo asmens gynybinė pozicija, kuria siekiama paneigti nukentėjusiojo asmens skunde pareikštą kaltinimą. Tokiame priešpriešiniame skunde kaltinamasis pateikia įvykių analizę, dėl kurios jis yra kaltinamas, tai suteikia kaltinamajam teisę gintis nuo pareikšto kaltinimo, bet ir kaltinti nukentėjusįjį, jog būtent jis kaltas dėl įvykusio tarpusavio konflikto. Svarbu pažymėti, jog kaltinamasis tokį procesinį dokumentą turi pateikti iki įrodymų tyrimo pabaigos, vėlesnėse stadijose toks kaltinamojo skundas bus nebepriimamas. Toje pačioje byloje priėmus priešpriešinį skundą, tas pats asmuo yra ne tik kaltinamasis, bet ir nukentėjusysis. Šiam kaltinamojo pateiktam skundui taip pat yra keliami turinio ir formos reikalavimai, kaip ir nukentėjusiojo asmens skundui numatyti reikalavimai BPK 412 straipsnyje. Turinio ir formos reikalavimų neatitinkantis priešpriešinis skundas gali būti nenagrinėjamas ir atmestas, vadovaujantis numatytos BPK 412[1] straipsnio 1 dalies nuostata. Pagal BPK 410 straipsnio 1 dalį priešpriešinis skundas yra nagrinėjamas toje pačioje byloje, bet tik nustačius, jog ši veika yra susijusi su kaltinamajam pareikštu kaltinimu. Vienoje iš nutarčių matyti, „ Apeliantė T. J. buvo nuteista pagal privačios kaltintojos V. K. kaltinimą priešpriešiniame skunde, kurį teismas priėmė nagrinėjimui privataus kaltinimo tvarka , 2012-10-31 protokoline nutartimi prijungdamas prie bylos nagrinėjimo (b.l. 70). Tai teismas padarė, nesilaikydamas Lietuvos Respublikos BPK 413 str. reikalavimų. Sutinkamai su šios normos nuostatomis, teismas, priėmęs nagrinėjimui priešpriešinį skundą , turėjo šaukti skundo šalis sutaikinimui ir tik šalims nesusitaikius, priimti nutartį perduoti priešpriešinį skundą nagrinėti teisiamajame posėdyje. Kaip matyti iš bylos medžiagos, teismas , priėmęs protokoline nutartimi sprendimą priešpriešinį skundą prijungti prie bylos medžiagos, nerengęs dėl šio priešpriešinio skundo taikinamojo posėdžio, nepriėmęs sprendimo perduoti šį skundą nagrinėti teisiamajame posėdyje, pradėjo teisiamuosius posėdžius, juos tęsė ir užbaigė baigiamuoju procesiniu dokumentu- nuosprendžiu. [...] Šiuo nagrinėjamu atveju, nepriėmus dėl priimto priešpriešinio skundo rašytinės nutarties perduoti

[130] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.

skundą nagrinėti teisme, nusikalstama veika kaltinta T. J. neturėjo procesinės galimybės tinkamai gintis nuo jai reikštų kaltinimų. Pažymėtina, kad teisiamasis posėdis , kurio metu buvo nagrinėjami aukščiau aptariami privataus kaltinimo skundai, vyko, nesilaikant Lietuvos Respublikos V dalyje nustatytų taisyklių: posėdyje nebuvo parengiamosios posėdžio stadijos , taip pat nebuvo paskelbtas skundų turinys, neišsiaiškinta kaltinamų asmenų pozicija dėl kaltės ir pan. [...] Šioje nagrinėjamoje byloje privačios kaltintojos V. K. pateiktas skundas negali būti vertinamas kaip susijęs su privačios kaltintojos T. J. pateiktu privataus kaltinimo skundu, nes pagal Lietuvos Respublikos 410 str. išdėstytą priešpriešinio skundo sampratą , abu skundai turi būti susiję tiesioginiu priežastiniu ryšiu, t.y. tai turi būti skundai dėl tos pačios įvykio situacijos , o gi nagrinėjamu atveju privačios kaltintojos V. K. skunde nurodytos kaltinimo aplinkybės gali būti sietinos su privačios kaltintojos T. J. skundu tik išvestiniu ryšiu, bet ne betarpiškai susijusiu su pastarosios kaltinime nurodytu įvykiu“[131]. Priešpriešinis skundas gali būti paduodamas tik tokiu atveju, kai aplinkybės yra susijusios su jau pareikštu pirminiu kaltinimu, be kita ko tokie faktai turi susijungti priežastiniu ryšiu, tik priešpriešiniame skunde gali būti išdėstomos kitokios įvykio aplinkybės, nei, kad nurodo privatus kaltintojas, tai galima pavadinti kaltinamojo gynybine pozicija. Taip pat kaip ir priėmus nukentėjusiojo skundą, taip ir priėmus priešpriešinį skundą privaloma surengti proceso šalims taikinamąjį posėdį. Nagrinėjamoje byloje matyti, jog pirmosios instancijos teismas padarė esminius BPK pažeidimus, kadangi priėmęs priešpriešinį skundą, visu pirma nebuvo surengtas privataus kaltinimo bylose privalomas taikinamasis posėdis, siekiant konfliktuojančias šalis sutaikyti. Taip pat esminis momentas yra tas, kad tiek pirminis skundas, tiek priešpriešinis skundas nėra susiję vienas su kitu, neturi tarpusavio bendro pagrindo, taigi tokie skundai negali būti nagrinėjami toje pačioje byloje, kas lėmė pažeidimus.

Apibendrinant privataus kaltinimo procese kaltinimo pareiga tenka privačiam kaltintojui arba jo teisėtam atstovui. Svarbiausias procesinis dokumentas yra nukentėjusiojo asmens skundas arba jo teisėto asmens pareiškimas, kadangi pačiame skunde nukentėjusysis išreiškia savo valią besikreipiant į teismą, taigi tokiu būdu įtariamam asmeniui turi būti aiškūs kaltinimai iš pateikto skundo. Privataus kaltinimo institute nebelieka ikiteisminio tyrimo stadijos, kaltinimo funkcija yra perduota privačiam kaltintojui, jis vietoje prokuroro tampa privačiu kaltintoju. Įstatymų leidėjas nurodydamas konkrečias nusikalstamas veikas kuomet galimas privataus kaltinimo procesas pateikė išsamų šių nusikalstamų veikų sąrašą, su BPK nurodytomis išimtimis, taip nuiimdamas nuo kompetetingų institucijų pečių pareigą tirti visas nusikalstamas veikas, be jokių išimčių. Galime teigti, jog šioje kaltinimo formoje svarbiausia stadija tampa taikinamasis posėdis, kurį

[131] „Vilniaus apygardos teismo 2014 m. balandžio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-93-211-2014,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=dd7c3fa4-fab4-4227-9388-f580aa725c13

teisėjas privalo surengti proceso šalims, kadangi šiuo posėdžiu siekiama ne bylą išnagrinėti, o pasistengti, kad proceso šalys atrastų konsensuso tašką ir pasiektų byloje taiką.

2.3.1. Privatus kaltintojas baudžiamajame procese

Baudžiamajame procese yra išskiriamas ir kitas kaltinimo subjektas, tai privatus kaltintojas. Privačiu kaltintoju pagal šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą gali būti tik fizinis asmuo, kalbant apie juridinį asmenį tapti privačiu kaltintoju nėra numatyta. Privatus kaltintojas pirmiausia prilyginamas kaip nukentėjusiuoju asmeniu, t.y. įgyjamas nukentėjusiojo asmens statusas. Nukentėjusiojo asmens statuso įgijimą suponuoja faktinis ir juridinis pagrindas: faktiniu pagrindu- asmeniui nusikalstama veika padaryta turtinė, neturtinė, fizinė žalos bei juridiniu pagrindu- teisėjo nutartis nukentėjusiojo skundą perduoti nagrinėti teisiamajame posėdyje[132]. Nukentėjusysis inicijuodamas privataus kaltinimo procesą siekia teisėtomis priemonėmis apginti savo teises ir teisėtus interesus bei kaltininką patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Iškyla dvejopas klausimas kada nukentėjusysis jau tampa privačiu kaltintoju. Ar nuo skundo padavimo momento, ar nuo skundo priėmimo momento, ar susirinkus į taikinamąjį posėdį. Nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas gali ir neatitikti skundui keliamų reikalavimų ir remiantis tokiu pateiktu skundu teismas gali nuspręsti ir nepradėti privataus kaltinimo proceso, taigi ir privataus kaltintojo statuso nukentėjusysis neįgys. Įstatymuose nėra aiškiai apibrėžta nuo kurio momento nukentėjusysis tampa privačiu kaltintoju. Anot autorių kolektyvo nuomone: „Plačiąja prasme, asmuo privačiu kaltintoju tampa nuo skundo ar pareiškimo į teismą padavimo dienos, t.y. nuo asmens kreipimosi į teismą siekiant apginti pažeistą interesą, ir kaip privataus kaltintojo statuso siauruoju požiūriu nuo momento, kai BPK 413 straipsnio tvarka teisėjas priima nutartį perduoti nagrinėti teisiamajame posėdyje“[133]. Mano teigimu, nukentėjusysis privataus kaltintojo statusą įgyja nuo to momento, kai su nusikalstamą veiką įvykdžiusiu asmeniu nepavyksta susitaikyti taikinamojo posėdžio metu ir teisėjas priimama nutartį bylą perduoti nagrinėti teisiamajame posėdyje.

Nukentėjusysis įgyjęs privataus kaltintojo statusą kartu įgyja ir teises. Privataus kaltintojo teisės įtvirtintos BPK 34 straipsnio 2 dalyje. Be šių išvardintų teisių privatus kaltintojas taip pat naudojasi ir nukentėjusiojo teisėmis, kurios yra įtvirtintos BPK 28 straipsnio 2 dalyje: „gali reikšti nušalinimus, pateikti prašymus, susipažinti su bylos medžiagą, apskųsti teismo procesinius dokumentus (nutartį ar nuosprendį)“[134], taip pat BPK 256 straipsnio 1 dalyje nustatyta tvarka

[132] Rima Ažubalytė, Ramūnas Jurgaitis, Jolanta Zajančkauskienė, *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011),139.
[133] Raimundas Jurka, Irma Randakevičienė, Saulius Juzukonis, *Baudžiamojo proceso dalyviai. Metodinė mokomoji priemonė* (Vilnius: Industrus, 2009),61-62.
[134] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.

pateikti iki „įrodymų tyrimo teisme rašytinį prašymą kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis“[135]. Taip pat privatus kaltintojas gali dalyvauti apeliaciniame procese bei pateikti kasacinį skundą.

Privataus kaltinimo procesas pradedamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo ar jo teisėto atstovo pareiškimas. Kaltinimo skunde yra apibrėžiama kaltinimo apimtis ir ribos. Anot prof. R. Ažubalytės „privataus kaltinimo tvarka raštu paduodamas skundas atlieka ir kaltinamojo akto funkciją, jame išdėstyti kaltinimai apibrėžia teisminio nagrinėjimo ribas ir yra kaltinamojo gynybos atspara“[136]. Taigi kaltinimo skunde išdėstytas kaltinimas bei jo turinys suponuoja kaltinimo teisme ribas. Skundas, kuris neatitinka reikalavimų suvaržo asmens, kuris padarė nusikalstamą veiką teises bei jo teisę į gynybą. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pažymima, kad „konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą neužkerta kelio įstatymų leidėjui nustatyti formalius reikalavimus, taikomus teismui paduodamam asmens kreipimuisi, pagal kurį gali būti pradedamas nusikalstamos veikos tyrimas ir (arba) baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme, ir pats savaime tokių formalių reikalavimų nustatymas dar nereiškia, kad yra dirbtinai suvaržyta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą ar yra nepagrįstai pasunkintas šios teisės įgyvendinimas, tačiau nustatydamas tokius reikalavimus įstatymų leidėjas negali nepagrįstai pasunkinti asmens teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo ar padaryti jo apskritai neįmanomo“[137]. Privataus kaltintojo pateiktame skunde ar jo teisėto atstovo pareiškime turi būti aiškūs pateikti kaltinimai. Įstatymų reikalavimų neatitinkantis skundas yra grąžinamas jį padavusiam asmeniui. Kauno apygardos teismo priimta nutartis, kurioje konstatuojama, jog nukentėjusysis nesilaikė skundui 412 straipsnyje 2 dalyje numatytų reikalavimų: „E. L. pareiškimas nėra pateiktas (suformuluotas) tinkamai, jis neatitinka BPK 412 str. reikalavimų. Iš pareiškimo turinio, kuris ir apskritai yra perkrautas nereikalinga informacija, negalima suprasti (aiškiai nustatyti) nagrinėjimo teisme ribų. Priėmus nagrinėti tokį neatitinkantį reikalavimų pareiškimą būtų suvaržyta nusikaltimo padarymu kaltinamo asmens teisė žinoti, kuo jis yra kaltinamas, kuo šis kaltinimas grindžiamas, jis neturėtų galimybės efektyviai gintis nuo pareikšto kaltinimo. [...] Reikalavimai teismui privataus kaltinimo tvarka raštu paduodamam skundui (pareiškimui) yra didesni negu reikalavimai kreipimuisi, pagal kurį pradedamas ikiteisminis tyrimas“[138]. Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad bylą nagrinėjant privataus kaltinimo tvarka nukentėjusiojo asmens skundas turi atitikti įstatymo nustatytus reikalavimus, tie reikalavimai skundui yra didesni negu reikalavimai kreipiantis į ikiteisminio tyrimo įstaigas. Netinkamai suformuluotas kaltinimas užkerta nusikalstamą veiką įvykdžiusiam

[135] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ supra note 1.
[136] Rima Ažubalytė ir kt., *supra* note 132, p. 163-164.
[137] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas,“ *supra* note 3.
[138] „Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-292-579/2012,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/206743792259611/1-292-579/2012

asmeniui tinkamai pasiruošti gynybai. Šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas neužkerta nukentėjusiajam teisės pakartotinai kreiptis į teismą su skundu privataus kaltinimo tvarka, nukentėjusysis pašalinęs teismo procesiniame dokumente įvardintus trūkumus gali pakartotinai kreiptis į teismą dėl baudžiamosios bylos iškėlimo privataus kaltinimo tvarka ir ginti savo pažeistas teises ir teisėtus interesus.

Pagal BPK 412[1] straipsnio 1 dalį „teisėjas, gavęs nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą, atsisako pradėti privataus kaltinimo bylų procesą, jeigu skunde ar pareiškime nurodyti faktai apie nusikalstamą veiką yra akivaizdžiai neteisingi ar yra aiškios šio Kodekso 3 straipsnio 1 dalyje nurodytos aplinkybės“[139]. Tokiu būdu teismas atsisako pradėti privataus kaltinimo procesą, šiuo atveju pakartotinis skundo padavimas negalimas.

Kaip jau buvo minėta privatus kaltintojas gali teismui pateikti prašymą pakeisti kaltinimą, šis prašymas turi būti pateikiamas iki įrodymų tyrimo teisme pradžios. Teismas gavęs tokį prašymą, kaip ir valstybiniame kaltinime, taip privačiame kaltinime turi informuoti kaltinamąjį dėl gauto prašymo ir suteikti kaltinamajam laiko pasiruošti gynyba dėl pakeisto kaltinimo.

Apibendrinant galima teigti, jog privačiam kaltintojui yra suteikiamos analogiškos teisės kaip ir nukentėjusiajam. Privataus kaltinimo bylose, taip pat kaip valstybiniame kaltinimo procese yra suteikta teisė iki įrodymų pradžios teismui pateikti prašymą keisti kaltinimą. Dėl pakartotinio taikinamojo posėdžio surengimo, teismas turėtų atsiklausti proceso šalių taip šalims suteikiant galimybę ginčą baigti taikiai ir jas sutaikyti. Privatus kaltintojas šiuo metu gali paduoti ne tik apeliacinį skundą, taip gindamas savo teises ir teisėtus interesus, bet ir kasacinį skundą, kadangi šiuo metu pasikeitęs teisinis reguliavimas suteikia privačiam kaltintojui teikti tokį skundą.

2.3.2. Aplinkybės lemiančios perėjimą iš privataus kaltinimo į valstybinį kaltinimą

Kaip jau buvo minėta ankstesniame skyriuje iš valstybinio kaltinimo yra galimybė pereiti į privatų kaltinimą. Nagrinėjant privataus kaltinimo bylas tokia galimybė taip pat yra numatyta, kuomet iš privataus kaltinimo pereinama į valstybinį kaltinimą. BPK 409 straipsnio 1 dalyje yra nurodyti atvejai kuomet iš privataus kaltinimo pereinama į valstybinį kaltinimą, šioje teisės normoje nurodoma, „šio Kodekso 407 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę ar jomis padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų, prokuroras, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas arba jo teisėto atstovo pareiškimas, dėl šių veikų privalo pradėti baudžiamąjį procesą“[140]. Kaip ir Konstitucinis Teismas savo nutarime nurodė, kad „kiekvienas atvejis, kai yra nustatoma, kad valstybinis kaltinimas

[139] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note 1.
[140] Ibid.

baudžiamosiose bylose nepalaikomas, turi būti konstituciškai pagrįstas, inter alia neturi sudaryti prielaidų nepagrįstai pasunkinti konstitucinių asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo ar apskritai jų paneigti. Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidėjas gali nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį tam tikrose baudžiamosiose bylose kaltinimą palaiko ne prokurorai, o privatūs asmenys (jų atstovai); toks teisinis reguliavimas savaime nesudaro prielaidų pažeisti asmens teisės į teisminę gynybą. Tačiau negali būti tokių teisinių situacijų, kad prokurorui nekiltų pareiga baudžiamojoje byloje palaikyti valstybinį kaltinimą ir tuo atveju, kai privatus asmuo (ar jo atstovas), palaikydamas kaltinimą baudžiamojoje byloje, negali veiksmingai apginti savo (ar atstovaujamo asmens) teisių ir teisėtų interesų“[141]. Taigi bylą nagrinėjant privataus kaltinimo tvarka, nustatyta, jog padaryta nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę ar asmuo, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisėtų interesų, tokiu atžvilgiu turi būti pradedamas baudžiamasis procesas į kurį įsijungia ir valstybės kaltintojas- prokuroras, kuris teismui pateikia pareiškimą, jog šioje byloje bus palaikomas valstybinis kaltinimas.

Bylą nagrinėjant privataus kaltinimo tvarka teisme bei nustačius dvi aplinkybes, jog byla turi būti perduodama prokurorui yra šios: nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę ir asmuo, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisių ir teisėtų interesų. Visuomeninės reikšmės kriterijai yra išaiškinti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, šie kriterijai jau buvo pateikti skyriuje privačiai- viešas kaltinimas.

Štai vienoje iš nutarčių matyti, jog byla buvo pradėta nagrinėti privataus kaltinimo tvarka, bet teismas nutraukė šią bylą bei perdavė visą bylos medžiagą prokurorui, kadangi nustatė, jog nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, kaip teismas nustatė, jog nusikalstama veika įgavo visuomeninę reikšmę dėl asmenų socialinio statuso visuomenėje „Iš skundžiamos pirmosios instancijos teismo nutarties matyti, kad teismas atsižvelgęs į tai, kad G. N. yra (duomenys neskelbtini) tarybos narys, o T. M. taip pat yra politikas ir verslininkas, kad dėl kaltinime minimų įvykių vyko svarstymas ir 2013-06-27 Jurbarko rajono savivaldybės tarybos etikos komisijoje, sprendė, kad nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, todėl dėl jos padarymo turi būti atliekamas ikiteisminis tyrimas. Apeliacinės instancijos teismo nuomone, šios pirmosios instancijos teismo išvados yra teisėtos ir pagrįstos. Nors nukentėjusysis privatus kaltintojas skunde nurodo, kad nei jis, nei kaltinamasis G. N. nėra žinomi visuomenės veikėjai, tačiau apeliacinės instancijos nuomone šiuo atveju reikalinga įvertinti, kad kaltinime nurodyti komentarai buvo publikuoti nedideliame mieste, kas atsižvelgtus į jų statusą visuomenėje, leidžia daryti išvadą, kad nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę“[142].Vienoje iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

[141] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas,“ *supra* note 3.
[142] „Kauno apygardos teismo 2014 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-587-348/2014,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/266522870520127/1S-587-348/2014

nutarčių matyti, jog teisėjo įžeidimas, šmeižimas, taip pat laikytini nusikalstama veika turinti visuomeninės reikšmės „teisėjo, tarp jų ir teismo pirmininko, šmeižimas, skleidžiant su teisingumo vykdymu susijusią tikrovės neatitinkančią informaciją, daugeliu aspektu vertintinas kaip nusikalstama veika, turinti visuomeninę reikšmę. [...] Nuteistosios R. V. paskleistos apie teismo pirmininkę tikrovės neatitinkančios informacijos turinys, kurio esmė yra ta, kad teisėja priima sprendimus ne pagal įstatymą, o papirkta suinteresuotos šalies, rodo, kad šių pamatinių teisinės valstybės principų tariamai nesilaikoma. Ši informacija tapo žinoma didelei asmenų grupei, iniciatyva dėl ją paskleidusio asmens (nuteistosios R. V.) veiksmų teisinio vertinimo rodė ne pati nukentėjusioji, o žiniasklaidos priemonės atstovė. Esant tokioms aplinkybėms, prokuroras pagrįstai įžvelgė visuomeninę nusikalstamos veikos reikšmę“[143]. Kaip matyti iš šios nutarties teismas konstatvo, jog teisėjos įžeidimas nėra siejamas tiesiogiai su jos socialiniu statusu, bet su kilusiais padariniais valstybei. Sprendžiant ar nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę reikia nustatyti visus kriterijus, o ne pavienius.

Kitas aspektas kuomet yra galimas perėjimas iš privataus kaltinimo instituto į valstybinį, tai asmuo, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisių ir teisėtų interesų. Konstitucinio Teismo priimtame nutarime dėl svarbių priežasčių negalinti ginti savo teisėtų interesų apibūdino: „asmuo apskritai negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) išreikšti valios ginti savo teisėtus interesus ir (arba) negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) atlikti tam tikrų veiksmų (imtis kitų priemonių), kuriais šiuos savo teisėtus interesus imtųsi ginti (pavyzdžiui, dėl fizinės ar psichinės negalios, teisinio subjektiškumo nebuvimo ir t. t.), ir tokias, kai nors asmuo ir gali (pats arba per teisėtą savo atstovą) išreikšti valią ginti savo teisėtus interesus ir gali (pats arba per teisėtą savo atstovą) atlikti tam tikrus veiksmus, kuriais šiuos savo teisėtus interesus imtųsi ginti, tačiau šių veiksmų (kitų priemonių) objektyviai negali pakakti, kad tie interesai būtų apginti (pavyzdžiui, dėl negalėjimo gauti reikalingą informaciją, neturėjimo teisės atlikti reikalingus proceso veiksmus ir t. t.)“[144]. Štai vienoje iš nutarčių matyti, kad nukentėjusiojo skundo padavimo momentu turėjo psichikos sutrikimų „skundo padavimo metu, tiek dabar B. G. serga psichikos sutrikimu, dėl kurio negali suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti, kyla pagrįstų abejonių dėl to, ar B. G., būdama neveiksni, galėjo tinkamai įgyvendinti savo teises“[145]. Kaip matyti iš šios nutarties teismas tikslingai panaikino pirmosios instancijos teismo nutartį, kadangi nustačius vieną iš BPK 409 straipsnyje 1 dalyje numatytų sąlygų, būtina bylą perduoti prokurorui, jog būtų pradedmas ikiteisminis tyrimas. Skundo padavimo momentu nukentėjusioji sirgo psichine liga, realiai

[143] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–171/2013,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/8854195044778/2K-171/2013
[144] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas,“ *supra* note 3.
[145] „Kauno apygardos teismo 2014 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-578-397/2014,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/141926516639142/1S-578-397/2014

negalėjo suprasti savo veiksmų bei tinkamai ginti savo teises ir teisėtus interesus privataus kaltinimo byloje. Esant sutrikusiai nukentėjusiojo psichikai, teismai pripažįsta, jog asmuo tikrai negali ginti savo teisėtų intresų. Kitoje byloje matyti, kur teismas konstatavo, jog asmuo dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų interesų, bet čia nebuvo siejama su asmens sutrikusia psichika, bet su kitais nukentėjusiojo asmens sveikatos problemomis „privataus kaltinimo skundą pateikęs asmuo V. K. yra senyvo amžiaus (sulaukęs (duomenys neskelbtini)metų, gim. (duomenys neskelbtini)), jam dėl įvairių susirgimų neterminuotai nustatyta trečia invalidumo grupė (b.l. 36;), turi klausos sutrikimų (trečio laipsnio prikurtimas, kai ketvirto laipsnio prikurtimas yra visiškas kurtumas (b.l. 35;)), Druskininkų ligoninėje jam 2011-10-13 įvyko klinikinė mirtis, buvo atgaivintas, po šio epizodo labai pablogėjo ligonio būklė, atmintis ir orientacija. Gydytoja konstatuoja, kad bent keletą mėnesių reikėtų vengti stresinių situacijų, stebėti atminties būklę. Akivaizdu, kad V. K. dėl sveikatos būklės (kurtumas, sutrikusi atmintis ir orientacija, nežinoma gydymo trukmė) neturi galimybių pats realizuoti savo teisę ginti pažeistus teisėtus interesus ir teises teisme privataus kaltinimo tvarka“[146].

Kita problema susijusi su juridinio asmens teise inicijuoti privataus kaltinimo procesą paduodant skundą teismui. Juridinis asmuo gali pagal BPK 110 straipsnio 1 dalį būti tik civiliniu ieškovu baudžiamojoje byloje, bet ne privačiu kaltintoju.Taigi teismai gavę tokį juridinio asmens skundą BPK 409 straipsnio 1 dalies numatyta tvarka bylą perduoda prokurorui, esant vienai iš aplinkybių, kuomet padaryta nusikalstama veika asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisėtų interesų. Vienoje iš teismo priimtų nutarčių matyti, „UAB „O.“, kaip juridiniam asmeniui, kurio atžvilgiu padaryta turtinė žala D. B. galimai nusikalstamais veiksmais, kas sudaro BK 187 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo sudėtį, o teisės aktai nesuteikia teisės juridiniams asmeniui pačiam ginti teisėtų savo interesų, pareiga pradėti baudžiamąjį procesą dėl minėtos nusikalstamos veikos kyla prokurorui“[147].

Apibendrinant galima teigti, jog aplinkybės kuomet galima pereiti iš privataus kaltinimo į valstybinį kaltinimą yra aiškiai apibrėžtos. Nustačius bylą nagrinėjant teisme, jog nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę ar asmuo dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisėtų interesų, bylos medžiaga yra perduodama prokurorui, tokiu būdu yra pradedamas baudžiamasis procesas bendra tvarka. Tik šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas juridinio asmens nepripažįsta kaip privataus kaltintojo. Teismai juridinį asmenį pripažįsta kaip asmenį, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo teisėtų interesų teisme ir bylą perduoda prokurorui.

[146] „Druskininkų miesto apylinkės teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK – 99 - 314/2011,“ Liteko, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=18db7a57-9ed9-48de-987e-10d27d102f35

[147] „Alytaus rajono apylinkės teismo 2016 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-32-791/2016,“ Eteismai, http://eteismai.lt/byla/209962129468165/PK-32-791/2016

IŠVADOS

1.Kaltinimas suprantamas tiek siauriąja, tiek plačiąja prasmėmis. Siaurąja prasme kaltinimas- viena iš baudžiamojo proceso funkcijų, kuria siekiama įrodyti, jog nusikalstamą veiką įvykdęs asmuo būtų pripažintas kaltu bei tinkamai pritaikius baudžiamąjį įstatymą nubaustas. Plačiąja prasme kaltinimas suvokiamas kaip procesinis dokumentas, kuriame atsispindi baudžiamojo proceso subjektų pozicija dėl asmens įvykdžiusio nusikalstamą veiką, pateikiant kaltinimą bei šio kaltinimo palaikymą teisme.

2.Kaltinimo įgyvendinimui baudžiamajame procese keliami reikalavimai užtikrina asmens teises į tinkamą ir teisėtą baudžiamąjį procesą. Griežtai besilaikant įstatyme numatytų turinio reikalavimų prokuroro surašyti procesiniai aktai, nukentėjusiojo asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, kuriame yra suformuluojamas kaltinimas, kaltinamajam yra užtikrinama reali ir veiksminga asmens teisių apsauga.

3.Kaltinamojo akto svarbą įrodo tai, kad šiame prokuroro procesiniame dokumente yra suformuluojamas ir detalizuojamas oficialus kaltinimas asmeniui, nurodomi pagrindiniai duomenys, kuriais bus grindžiamas kaltinimas. Kaltinamajame akte, kaltinimas vis tik neretai yra išdėstomas abstrakčiai, dviprasmiškai, netiksliai nurodomos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės, kurios turi atitikti baudžiamajame įstatyme numatytus sudėties požymius, neteisingai nurodytos faktinės aplinkybės lemia netikslų nusikalstamos veikos kvalifikavimą, dėl šių kaltinamojo akto trūkumų yra pažeidžiamas kaltinamojo teisė į gynybą principo garantas, esminės problemos kyla tuomet, kai netinkamai yra nustatomi baudžiamojo proceso subjektai, taip pat esant blanketinei baudžiamojo įstatymo dispozicijai, nusikalstamos veikos turinys nėra atskleidžiamas, remiantis kitais teisės aktais.

4.Pereinant iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą vienas iš privataus kaltinimo instituto prioritetinių tikslų ir yra siekti sutaikyti konfliktuojančias šalis. Teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, jog ne visais atvejais pereinant iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą yra suteikiama proceso šalims taikinamasis posėdis, tokio posėdžio nesurengimas ir nulemia esminius BPK pažeidimus.

5.Kaltinimo ribų samprata įstatymų leidėjo nėra pateikta, kaltinimo ribos atsispindi prokuroro priimtuose procesiniuose dokumentuose, nukentėjusiojo asmens skunde ar jo teisėto atstovo pareiškime bei teisėjo nutartyje, remiantis šių procesinių dokumentų turiniu ir yra nustatomos kaltinimo ribos. Nagrinėjimo teisme nustatytos ribos yra orientyras, į kuriuos teismas turi atsižvelgti nagrinėjant bylą.

6.Kaltinimo keitimas galimas tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismuose. Kaltinamajam inkriminuota veika perkvalifikavuojama tiek į sunkesnę, tiek ir į lengvesnę

nusikalstamą veiką numatantį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kaltinamajam turi būti iš anksto pranešama. Baudžiamojo proceso subjektai gali prašyti pakeisti tiek faktines veikos aplinkybes, tiek keisti nusikalstamos veikos kvalifikaciją. Siekiant, jog būtų užtikrinama kaltinamojo asmens teisė į gynybą principo saugiklis, kaltinimas keičiamas tik imperatyviai laikantis įstatyme numatytos keitimo tvarkos.

7.Egzistuojant kaltinimo daugeto modifikacijoms, sukeliama didelių sunkumų kaltinamojo teisei pasiruošti gynybai. Įstatymų leidėjas palieka teisę pačiam teismui nuspręsti pagal kurį kaltinimą pirminį ar pakeistą priimti galutinį procesinį sprendimą. Tokiu atžvilgiu yra apsunkinama kaltinamojo gynyba, kadangi nėra aišku nuo kurio kaltinimo gintis.

8.BPK nėra įtvirtinta prokuroro reikalavimo pradėti ikiteisminį tyrimą forma. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog prokuroro reikalavimas turi būti įtvirtintas rezoliucijoje, nutarime. Tikslinga keisti baudžiamojo proceso reglamentavimą, siekiant įtvirtinti vieną prokuroro reikalavimo formą- nutarimą, kadangi reikalavimo esminis požymis- priimamo sprendimo motyvai.

9.Privataus kaltintojo skundui yra keliami mažesni reikalavimai nei prokuroro aktams, siekiant, kad būtų užtikrinta kaltinamojo teisė į gynybą principas bei tiksliai žinoti kaltinimo pagrindus, įstatymų leidėjas turi įtvirtinti nuostatą, jog privataus kaltintojo skunde būtų nurodoma nusikalstamos veikos kvalifikacija.

10.Privataus kaltinimo institute kaltinimo funkcija yra suteikiama privačiam kaltintojui siekiančiam atstatyti pažeistas teises, įstatymas numato išimtį kuomet pereinama iš privataus kaltinimo į viešą, tokiu būdu kaltinimo funkcija perleidžiama prokurorui, siekiant užtikrinti asmenų teises ir teisėtus interesus. Išanalizavus teismų praktiką pereinant iš privataus kaltinimo į viešą bei sprendžiant ar nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę turi būti atsižvelgiama į bendrą visumą ar padaryta veika sukėlė padarinius valstybei, visuomenei, teisinei santvarkai. Procesinės kliūtys iškyla juridiniam asmeniui siekiančiam apginti savo teises ir teisėtus interesus privataus kaltinimo tvarka, pagal šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą juridinis asmuo negali pats savarankiškai gintis, tokio asmens atžvilgiu byla yra perduodama prokurorui, jog būtų atliekamas ikiteisminis tyrimas bendra tvarka. Pagal teismų praktiką juridinis asmuo yra prilyginamas asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisių ir teisėtų interesų.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).
2. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).
3. „Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas.“ *Valstybės žinios* 42, 1919 (2003).
4. „Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos patvirtinimo.“ *Valstybės žinios* 94, 3713 (2008).
5. „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl proceso baigimo pagreitinto proceso tvarka patvirtinimo.“ TAR. 2015-06-01, Nr. 8538. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d7e6b1d0083411e588da8908dfa91cac
6. „Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2015 m. birželio 1 d. įsakymas Nr. I-134 Dėl rekomendacijų dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu.“ TAR. 2015-06-01,Nr.8532, https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/d880ac10082d11e588da8908dfa91cac
7. „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. birželio 1d. rekomendacija Nr. Nr. I-136 „Dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui.“ TAR. 2015-06-01, Nr. 8536 https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/eacbc9d0082e11e588da8908dfa91cac
8. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 91 straipsniu ir 188, 189, 246, 255, 256 straipsnių pakeitimo įstatymas.“ TAR. 2015-07-09, Nr. 11213 https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=dae6b6e0263a11e5bf92d6af3f6a2e8b

Tarptautinės sutartys ir kiti dokumentai:

9. „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7.“ *Valstybės žinios* 96, 3016 (2000).

Monografijos, straipsniai ir kita specialioji literatūra:

10. Ancelis, Petras. *Funkcijų suderinamumas veiksmingame ir sąžiningame baudžiamajame procese.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

11. Ažubalytė Rima. „Nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė kreiptis į teismą kaip teisminės gynybos realizavimo baudžiamajame procese prielaida.“ *Jurisprudencija* 4, 122 (2010): 221-244.
12. Ažubalytė, Rima, Jurgaitis, Ramūnas, Zajančkauskienė, Jolanta. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
13. Doak, Jonathan. *Victims' Rights in Criminal Trials: Prospects for Participation*. Journal of Law and Society. 2-32 (2005): 294-316.
14. ФАТКУЛЛИН, Ф.Н. Изменение обвинения Москва: Юридическая литература, 1971.
15. Girdauskas, Mindaugas. „Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai.“ *Teisė. Mokslo darbai* 53, (2004): 102-116.
16. Girdauskas, Mindaugas „Teismo įgaliojimų keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu suderinamumas su konstituciniais baudžiamojo proceso tikslais ir principais.“ *Teisė* 88 (2013): 144-163.
17. Girdauskas, Mindaugas. „Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą.“ *Teisės problemos*, 3 (65) (2009): 79- 133.
18. Goda, Gintaras, Kazlauskas, Marcelis, Kuconis, Pranas. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
19. Goda, Gintaras, ir kt. *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I- IV dalys.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
20. Goda, Gintaras, ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras V- XI dalys.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
21. Gušauskienė, Marina. „Lygių procesinių teisių įgyvendinimo problemos ikiteisminiame tyrime.“ *Jurisprudencija* 67, 59 (2005): 54-62.
22. Gušauskienė, Marina. „Įtariamojo teisė būti informuotam: teorinės prielaidos ir įgyvendinimo galimybės.“ *Jurisprudencija* 6, 108 (2008): 60-66.
23. Ingram, Jefferson L. *Criminal Evidence*. Whaltam, United States of America, 2015. https://books.google.lt/books?id=T3vZBAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=indictment&f=false
24. Jurka, Raimundas ir kt. *Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai* Vilnius: Teisės institutas, 2005.
25. Jurka, Raimundas. *Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese* Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009.
26. Jurka, Raimundas, Randakevičienė, Irma, Juzukonis, Saulius. *Baudžiamojo proceso dalyviai.* Vilnius: Industrus, 2009.

27. Карнеевой Л.М., Лупинской П.А., Тыричева И.В. *Советский уголовный процесс.* Москва:Юридическая литература, 1980.
28. Matuizienė, Eglė. „Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma.“ Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2014. https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14381/24121_disertacija_Matuiziene_WEB.pdf?sequence=1
29. Matuizienė, Eglė. „Dispozityvumo samprata baudžiamajame procese.“ *Socialinių mokslų studijos* 4,4 (2009): 295-316.
30. Milinis, Albertas, Bilius, Mindaugas „Kaltinimo keitimas teisme: teoriniai ir praktiniai aspektai.“ *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*: *mokslo studija* Vilnius: VĮ Registrų centras 2014.
31. Randakevičienė, Irma. *Kasacinio teismo jurisprudencija: baudžiamojo proceso teisė 1995-2005.*Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
32. Tarptautinių žodžių žodynas.Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985 m. (Cituota iš http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Dispozityvus&wid=4433 Žiūrėta 2016 m. spalio 9 d.)

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

33. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 15, 402 (1999).
34. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „ Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 251, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 691 ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 109, 3192 (1999).
35. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1181, 1561 straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 3171 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 80, 2423 (2000).
36. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 14, 445 (2001).

37. „ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas. „ Dėl Lietuvos Respublikos Administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 D. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 D. redakcija), Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. Kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. Kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. Kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 D. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl Apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl Apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrymo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus Apygardos teismo teisėjas Konstantas Raelis skiriamas šio teiso Civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucija.“*Valstybės žinios*102, 3957 (2006).
38. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos

Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 7, 254 (2006).

39. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „ Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. Kovo 14 D. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 11, 388 (2008).
40. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas „ Dėl Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 3 dalies (2007 m. sausio 18 D. redakcija) 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 22, 1068 (2013).
41. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003m balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcija), 4 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d redakcija), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 119, 6005 (2013).
42. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkis dėl prašymo priėmimo 2016 m. birželio 2 d. Nr.2B-35“ LRKT, http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1612/content

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

43. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–7–337/2006.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/153552566716739/2K-7-337/2006
44. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-203/2008.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/42988687221531/2K-203/2008
45. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-72/2008.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/208013922813340/2K-72/2008
46. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-339/2010.“ Liteko.

http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=1eb83e43-b1ec-4146-90e8-917e345b0438

47. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-381/2011.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/174486067085604/2K-381/2011
48. „ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-444/2011.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/16199483873036/2K-P-444/2011
49. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-575/2011.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/41782064701860/2K-575/2011
50. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-283/2012.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/140496675818240/2K-283/2012
51. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–171/2013.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/8854195044778/2K-171/2013
52. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240/2013.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/247254846165654/2K-240/2013
53. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-403/2013.“Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0790bacf-4e10-4198-8bf1-3c43bb6a9056
54. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-398/2013.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fff28458-fcf4-45a3-bb59-9045319fab9f
55. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26/2014.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=1b3a9b32-1925-4d4d-9d98-805cec43d2c4
56. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-1/2014.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/15072099906559/2K-P-1/2014
57. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-346/2014.“ Liteko.

http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6e76fe62-921f-4221-b3a8-31a9dd68f1b0

58. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-211-222/2015.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/88244554585050/2K-211-222/2015
59. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-286-746/2015.“Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e22660fb-eb67-4440-8a72-3e72a780d662
60. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-42-942/2016.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/207158416588165/2K-42-942/2016
61. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88-942/2016.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/258974587857157/2K-88-942/2016
62. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.“Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8cf586c9-8cc2-4648-b2b4-4704a569b0a6
63. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m . kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-112-697/2016.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/34209016634257/2K-112-697/2016
64. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-111-677/2016.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/196733699532392/2K-111-677/2016
65. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44-303/2017.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/51057735432343/2K-44-303/2017
66. „Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N–61/2014.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/81093968163528/1N-61/2014
67. „Lietuvos apeliacinios teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-442-495/2016.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f9a3682f-7a55-4068-8caf-9a9a66ed9898

68. „Kauno apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-292-579/2012.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/206743792259611/1-292-579/2012
69. „Kauno apygardos teismo 2014 m. kovo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-578-397/2014.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/141926516639142/1S-578-397/2014
70. „Kauno apygardos teismo 2014 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-587-348/2014.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/266522870520127/1S-587-348/2014
71. „Kauno apygardos teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1809-317/2014.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/99853232196035/1S-1809-317/2014
72. „Kauno apygardos teismo 2016 m. gruodžio 1 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1416-397/2016.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f3472b27-dd4b-4ae6-9f47-36005f4b157a
73. „Kauno apygardos teismo 2016 m. gegužės 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-192-498/2016.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8f8ed754-0873-42c6-a2e9-ca5a6f581074
74. „Kauno apygardos teismo 2016 m. gegužės 13 d nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-218-579/2016.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a51e1bcf-173c-4b19-9158-b2586bbb1de1
75. „Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1S- 257-113/2008.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/238407352067021/1S-257-113/2008
76. „Klaipėdos apygardos teismo 2013 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-298-557/2013.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/254730201841835/1S-298-557/2013
77. „Panevėžio apygardos teismo 2013 m. rugpjūčio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-682-366/2013.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9e330420-cace-4f7a-b7dd-105670d8bbf3

78. „Šiaulių apygardos teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-335-64/2011.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=31b1c861-6e37-4d39-b756-a8265088f5c9
79. „Vilniaus apygardos teismo 2013 m. spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-586-92-2013.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/45341637977748/1A-586-92-2013
80. „Vilniaus apygardos teismo 2014 m. kovo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-258-92/2014.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7afc3d8f-8a9b-4fa4-ac15-76746bbab2dd
81. „Vilniaus apygardos teismo 2014 m. balandžio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-93-211-2014.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=dd7c3fa4-fab4-4227-9388-f580aa725c13
82. „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. kovo 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-52-497/2015.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f5eba671-c586-4166-a9f4-386dac1737fb
83. „Alytaus rajono apylinkės teismo 2016 m. rugsėjo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-32-791/2016.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/209962129468165/PK-32-791/2016
84. „ Druskininkų miesto apylinkės teismo 2011 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK – 99 -314/2011.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=18db7a57-9ed9-48de-987e-10d27d102f35
85. „Kauno apylinkės teismo 2014 m. balandžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1530-946/2014.“ Liteko. http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9591a34e-78d9-4b33-8a45-139260c3deda
86. „Kauno apylinkės teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-1192-825/2015.“ Eteismai. http://eteismai.lt/byla/134228740283622/PK-1192-825/2015
87. „Panevėžio miesto apylinkės teismo 2016 m. vasario 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-178-334/2016.“ Liteko.

http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=86110635-ef3e-44d1-b41a-778f64daf224

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

88. „ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. Rugpjūčio 28 d. Brandstetter v. Austria, Eur. Ct. H. R. 11170/84; 12876/87; 13468/87.“ Hudoc. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57683

89. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. Vasario 20 d. Vermeulen v. Belgium, Application no. 19075/91.“ Hudoc. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57985

90. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. kovo 25 d. sprendimas byloje Pellisier and Sassi v. France. Peticijos Nr. 25444/94.“ Hudoc. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58226

91. „ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. kovo 1 d. sprendimas Dallos v. Hungary. Peticijos Nr. 29082/95.“ Hudoc. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59264

ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA

Kaltinimo sąvoka baudžiamajame procese suprantama tiek materialiuoju, tiek procesiniu aspektu. Baudžiamajame procese išskiriamos šios kaltinimo formos: valstybinio kaltinimo, privačiai- viešo kaltinimo ir privataus kaltinimo. Žvelgiant praktiniu požiūriu dažnai susiduriama su problemomis vyraujančiomis kaltinimo formose. Šio magistrinio baigiamojo darbo tikslas buvo išanalizuoti baudžiamojo proceso kaltinimo formas, jų problematiką, kaltinimui keliamus reikalavimus bei atskleisti kaltinimo keitimo galimybes teismuose. Darbe buvo atskleista kaltinimo samprata, atskleista problematika susijusi su kaltinimui keliamais reikalavimais, kaltinamojo akto, privataus kaltintojo skundo reikalavimų nesilaikymas bei išanalizuotas asmens teisės į gynybą principo taikymo užtikrinimas kaltinimo institute. Magistro baigiamajame darbe buvo siekiama atskleisti kaltinimo keitimo galimybes bei išnagrinėti kaltinimo daugeto problemas.

Reikšminiai žodžiai: kaltinimas, kaltinimo formos, kaltinamasis aktas, privataus kaltintojo skundas, kaltinimo keitimas.

ABSTRACT IN ENGLISH

The concept of prosecution in criminal proceedings is understood in both material and procedural aspects. The following forms of prosecution are distinguished in criminal proceedings: state prosecution, privately-public and private prosecution. From practical point of view, frequently problems prevailing in forms of prosecution are faced with. The aim of the present Master's thesis is to analyse forms of prosecution in criminal proceedings, their problems, prosecution requirements and to reveal opportunities of changing the form of prosecution in courts. The paper reveals the concept of prosecution, problems relating with prosecution requirements, incompliance with requirements for the indictment, the private accuser's appeal, and analyses the assurance of the principle of personal right to defence in the institute of prosecution. The Master's thesis intends to disclose possibilities to change the form of prosecution in courts and to examine problems of multiple prosecution.

Key works: prosecution, forms of prosecution, indictment, personal appeal of private accuser – victim, change of prosecution.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Kaltinimas baudžiamajame procese

Kaltinimo institutas yra vienas iš pagrindinių figūrų baudžiamajame procese, kuris lemia nagrinėjimo teisme kryptį ir ribas. Kaltinimo funkcija baudžiamajame procese yra pavesta prokurorui, šia funkcija siekiama įrodinėti, kad nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo tra kaltas. Šią funkciją valstybė įgyvendina per valstybės pareigūnus- prokurorus, privataus kaltinimo institute šią funkciją įgyvendina privatus kaltintojas- nukentėjusysis ar jo teisėtas atstovas. Asmuo, kuris įtariamas padaręs nusikalstamą veiką jau nuo pranešimo apie įtarimą momento turi teisę žinoti kuo yra įtariamas (kaltinamas) bei turėti galimybę pasirengti gynybai nuo pareikšto įtarimo (kaltinimo) momento. Kaltinimo ribos yra nubrėžiamos kaltinamajame akte, privtaus kaltintojo skunde ar jo teisėto atstovo pareiškime. Tinkamai surašyti baudžiamojo proceso subjektų procesiniai dokumentai yra asmens teisių užtikrinimo garantas sąžiningam ir teisėtam procesui.

Šiame magistro baigiamajame darbe buvo analizuojamas kaltinimas baudžiamajame procese. Pirmajame šio darbo skyriuje buvo pateikta kaltinimo samprata, nagrinėta kaltinimui keliami reikalavimai, atskleista kaltinimo funkcija bei vyraujantys baudžiamajame proceso principai kaltinimo institute. Antrajame šio darbo skyriuje buvo analizuojamos baudžiamajame procese vyraujančios kaltinimo formos bei jose esančios problemos. Nagrinėjant valstybinio kaltinimo institutą yra susiduriama su kaltinamojo akto turinio reikalavimo nesilaikymu. Kaltinimas yra išdėstomas abstrakčiai, neaiškiai, netinkamai nurodomi subjektai, netiksliai įvertinamos nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės, kas lemia netinkamą ir nusikalstamos veikos teisinį įvertinimą. Tokiu būdu nėra užtikrinamas asmens teisės į gynybą principo funkcionalumas. Darbe taip pat buvo ištirtos aplinkybės kuomet pasikeičia kaltinimo forma, t.y. pereinant iš valstybinio kaltinimo į privatų kaltinimą, proceso dalyviams nėra suteikiama teisė susitaikyti. Magistro baigiamajame darbe nagrinėjant kaltinio keitimo galimybes yra susiduriama su kaltinimo modifikacijomis, nes teismui ir nustačius aplinkybes, jog turi būti keičiamas kaltinimas, kaltinamajam apsunkinamos (suvaržomos) galimybės tinkamai ir efektyviai gintis, nes galutinis teismo procesinis sprendimas gali būti priimamas tiek pagal pirminį kaltinimą, tiek pagal pakeistą kaltinimą. Privačiai- viešame kaltinimo institute buvo analizuojama ikiteisminio tyrimo pradžia pagal nukentėjusiojo asmens skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą, taip pat pagal prokuroro reikalavimą. Kita specifinė baudžiamojo proceso kaltinimo forma- privatus kaltinimas. Šioje kaltinimo formoje probleminiai aspektai susiję su nukentėjusiojo asmens skundo turinio reikalavimų nesilaikymu, privataus kaltintojo statuso įgijimu, juridinio asmens negalėjimu tapti privataus kaltinimo subjektu, kaltinimo formos pakeitimu iš privataus kaltinimo į valstybinį kaltinimą.

Nagrinėjant temos probleminius aspektus buvo analizuojamos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, Europos Žmogaus Teisių Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei nacionalinė teismų praktika susijusi su kaltinimo formomis.

SUMMARY IN ENGLISH

Indictment in criminal proceedings

The institute of prosecution constitutes one of the main figures in criminal proceedings which determines the direction and limits of investigation in the court. In criminal proceedings, the function of prosecution is attributed to the prosecutor; by this function it is intended to prove that a person accused of committing a criminal offence is guilty. This function is implemented by the state through state officers – prosecutors; in the institute of private prosecution, this function is implemented by the accuser – the victim or his/her authorized representative. A person, who is suspected to have committed a criminal offence, already from the moment of notice on suspicion shall be entitled to know what he is suspected (accused) of and shall have opportunity to prepare for defence from the moment of placement of suspicion (accusation). The limits of accusation shall be drawn in the indictment, the appeal of a private accuser, or the statement of his/her legal representative. Duly drawn procedural documents of subjects of criminal proceedings constitute a warranty of personal rights to a fair and law-abiding process.

The present Master's thesis analyses prosecution in criminal proceedings. Chapter one of the paper introduces that concept of prosecution, examines prosecution requirements, reveals the function of prosecution and prevailing principles of criminal proceedings in the institute of prosecution. Chapter two of the paper analyses dominating forms of prosecution in criminal proceedings and issues contained therein. The examination of the institute of state prosecution encounters the incompliance with requirements for the indictment content. The prosecution is set out in an abstract, unclear manner, subjects are improperly indicated, actual circumstances of the criminal offence are inaccurately assessed, which results in the incorrect legal assessment of the criminal offence. This leads to the failure to ensure the functionality of the principle of personal right to defence. The paper also analyses circumstances where the form of prosecution is changed, i. e. from state prosecution to private prosecution, and participants of the proceedings are not entitled to conciliate. Analysing possibilities of changing the prosecution in the Master's thesis, one faces with modifications of prosecution, because after the court determines circumstances under which the prosecution must be changed, the opportunity of the accused to property and effectively defend himself/herself is encumbered (constrained) as the final judicial procedural decision can be adopted under both the initial prosecution and the changed one. In privately-public institute of prosecution, the beginning of the pre-trial investigation was analysed in accordance with the victim's appeal or the statement of his/her legal representative as well as with the prosecutor's requirement. Another specific form of prosecution in criminal proceedings is private prosecution. In this form of prosecution, problematic aspects are relating to the incompliance with the requirements for the content of the victim's appeal, the acquisition of the status of a private

accuser, the impossibility of a legal entity to become the subject of private prosecution, the change of the prosecution form from private prosecution to state prosecution.

The examination of problematic aspects of the topic involved the analysis of the jurisprudence of the Constitutional Court, the case-law of the European Court of Human Rights, the Lithuanian Supreme Court and the national case-law relating to the forms of prosecution.

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

_____

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)_____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____

_____

___“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.